

VÍCTIMA SUBSTITUTÒRIA: UN AGENT DE RESILIÈNCIA

UNA NOVA EINA D'INTERVENCIÓ EN JUSTÍCIA RESTAURATIVA

VÍCTIMA SUBSTITUTÒRIA: UN AGENT DE RESILIÈNCIA

UNA NOVA EINA D'INTERVENCIÓ EN JUSTÍCIA RESTAURATIVA

Coordinació editorial

Sheila Mas Vallvé i Laura Sánchez Martínez

Programa Compartim **23**

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Edició

© Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

Aquest llibre és una iniciativa de la comunitat de pràctica de mediació penal juvenil (CoP MPJ), en el marc del Programa Compartim de gestió del coneixement del Departament de Justícia, promogut pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Coordinació editorial

Sheila Mas Vallvé, e-moderadora de la CoP MPJ
Laura Sánchez Martínez, ex-moderadora de la CoP MPJ

Autoria (excepte Presentació, part 3, apartat 4.1)

Jacinto Cabello Cabello, Josep Cabré Esteban, Lídia Casadevall Dalmases, Mar Chumillas Amat, Sheila Mas Vallvé, M. Ángeles Menéndez Cuenca, Maria Munné Tomàs, Laura Sánchez Martínez, Marta Sánchez Surroca, Gemma Torra Montraveta i Ana Torres Sabaté

Presentació: Esther Giménez-Salinas Colomer

Part 3 "La mirada interna": Cristina Bellido Dot i Ramon Casany Mora

Part 4.1 "Altres experiències": Clara Casado Coronas

Il·lustracions: Robert Gimeno Vidal (Figura 1, 2, 3 i 5) i Rubén Sánchez Ruiz (Figura 7, 8, 9, 10 i 11)

Imatge de portada: *Cercles en un cercle*, Vassili Kandinski, 1923

Disseny i impressió: Primer Segona Publicitat, S.L.

Revisió i adaptació: Dani Vivern Lladó

Col·laboració editorial: Ana Saint-Dizier Marí

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement 4.0 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, la distribució, la comunicació pública i la transformació per generar una obra derivada, sense cap restricció, sempre que se'n citi el titular dels drets (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia). La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

© Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia
justicia.gencat.cat

Primera edició maig 2022

Tiratge 750 exemplars

ISBN 978-84-18986-94-9

Dipòsit legal B 9237-2022

Aquest document és accessible a <http://justicia.gencat.cat/ca/departament/publicacions/>

AGRAÏMENTS

A totes les persones mediadores, companys i companyes, que han estat pioneres en la implementació de les pràctiques restauratives en justícia juvenil, expertes en la matèria, que han col·laborat amb nosaltres com a grup extern de lectura, que ens han donat suport i ajuda a l'hora d'aportar claredat i millores a la nostra publicació:

Robert Gimeno Vidal, Ana Nogueras Martín, Charo Soler Roque,
Belén de la Cámara Delás.

A Katrien Lauwaert, de Bèlgica, i a Nick Dawson, del Regne Unit, per la seva gran generositat al compartir amb nosaltres les seves riques experiències: a Katrien, per la seva sensible expertesa acadèmica, i a Nick, pel seu preciós testimoniatge com a víctima substitutòria, que ens han ajudat a créixer i aprendre plegats.

A les persones col·laboradores de les diferents entitats públiques i privades, i associacions de la nostra comunitat, que han participat amb entusiasme en el cercle de diàleg:

Francesc Reina Peral, coordinador de l'equip de detecció i atenció a persones sense sostre de l'Ajuntament de Badalona

Àngels Grado Pérez, coordinadora pedagògica de l'Institut Escola T. Altet de Rubí i presidenta de l'Associació Convives

Laura González Tejedor, responsable de l'assessoria jurídica del Casal Lambda, LGTBIQ

César Plana de Arriba, advocat del Grupo Corte Inglés

Carme Guil Román, magistrada de la Secció 3a de l'Audiència Provincial de Barcelona

Maria Pilar Polo, responsable de relacions institucionals de la Fundació Vicki Bernadet

Joana Quiñonero Muñoz, representant de Mossos d'Esquadra de Catalunya

Fran Jódar Martínez, psicòleg del Programa d'Atenció a Víctimes del Servei de Mediació i Assessorament Tècnic del Departament de Justícia

A tots i totes vosaltres, gràcies per la vostra confiança i per acompanyar-nos en aquest creatiu viatge.

INDEX

Pròleg	6
Presentació	8
1. Introducció	11
2. La intervenció amb víctima substitutòria dins del marc de la justícia restaurativa en l'àmbit penal juvenil	15
2.1. Marc jurídic: justícia restaurativa en l'àmbit penal juvenil	15
2.2. La mediació com a pràctica restaurativa	16
2.3. Antecedents: com neix la idea d'incorporar la víctima substitutòria	19
2.4. Definint el concepte de víctima substitutòria	21
3. La mirada interna: algunes de les primeres experiències al Servei de Mediació i Assessorament Tècnic	23
3.1. Cas 1. Sensellarisme	24
3.2. Cas 2. Context comunitari	32
4. La mirada externa: experiències a Europa	42
4.1. Altres experiències amb la figura de la víctima substitutòria	42
4.2. La incorporació de les experiències de Bèlgica i del Regne Unit com a reflexió per a la nostra pràctica	57
4.3. Taula rodona: reflexions al voltant d'aquesta experiència	66
5. Què en pensa la comunitat? Experiència d'un cercle de diàleg en format peixera	70
5.1. El cercle com a metodologia	72
5.2. Elecció de les entitats participants. Aportacions al cercle	76
6. Definint conceptes al voltant de la víctima substitutòria	85
6.1. Concepte de víctima substitutòria	85
6.2. Dimensió del grau d'afectació	86
6.3. Els supòsits per als quals ens plantegem la participació d'una víctima substitutòria	88
6.4. Condicions que s'han de donar en la víctima substitutòria	89

7. El camí escollit: elements que hem tingut en compte	93
7.1. La participació de les víctimes substitutòries en els processos restauratius i possibles metodologies	93
7.2. Aspectes metodològics a tenir en compte en el disseny d'implementació d'una intervenció amb víctima substitutòria	99
8. Beneficis i riscos que pot tenir la intervenció amb víctima substitutòria	111
8.1. Beneficis	111
8.2. Riscos o aspectes a tenir en compte	113
9. Reflexions finals	116
Bibliografia i webgrafia	119
Glossari	123

PRÒLEG

Per al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE) és un motiu de satisfacció prologar aquesta nova publicació: *Víctima substitutòria: un agent de resiliència*, fruit de tres anys intensos de treball de la comunitat de pràctica de mediació penal juvenil (CoP MPJ), en el programa Compartim.

El programa Compartim de gestió de coneixement és una metodologia de treball i d'aprenentatge que té com a finalitat fer participar els i les professionals per crear espais de treball col·laboratiu per compartir, reflexionar i aprendre junts, fent recerques de millora i eficiència de les nostres praxis.

La CoP MPJ està vinculada de manera estreta al CEJFE des de l'any 2008 i està formada per un grup de professionals motivats i interessats tant en les avantguardes com en els avenços en les bones pràctiques de la justícia penal juvenil.

Durant aquest temps, l'equip de la CoP MPJ ha explorat diverses temàtiques que han donat lloc a diferents processos i publicacions com: aprofundir sobre *La restitució econòmica a les víctimes*, investigar sobre *La valoració de la mediació penal juvenil per part de víctimes i infractors*, fer una *Anàlisi tècnica de la gestió dels conflictes*, revisar la *Pràctica professional a mediació penal juvenil*, descriure *Com aplicar en la pràctica el mapatge del conflicte*, fins arribar a l'any 2016 per dedicar una Jornada a la reflexió sobre la resiliència en víctimes i persones menors infractores.

Del 2018 al 2020, la CoP s'ha centrat en com millorar les intervencions amb les víctimes i persones infractores que participen en processos de mediació i reparació, posant l'èmfasi en el cas de quan la víctima no pot o no està preparada per fer-ho, i atansant-nos a les possibles intervencions amb víctimes substitutòries.

Aquesta publicació recull una proposta vàlida per a tots aquells professionals, entitats, associacions i serveis que treballen en àmbits relacionats amb persones adolescents, joves i adultes que visquin una situació de conflicte i que necessitin reparar o ser reparades en el seu dany, de manera resilient.

És, a més, una nova eina de formació i aprenentatge de gran actualitat que en aquests moments de crisi i incertesa, millora la capacitat d'intervenció dels i les professionals que han de treballar amb víctimes.

Gràcies a totes les persones que heu fet possible aquesta obra: als tècnics i professionals de la mediació penal juvenil, als experts que hi han col·laborat i als professionals del CEJFE.

Us animo a continuar treballant en aquesta línia i a proposar nous projectes que ajudin a la propagació del coneixement i a la construcció de propostes com aquesta que milloren la pràctica professional.

Laura Martínez Portell

Directora del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

Des de l'any 1990 el Servei de Mediació i Assessorament Tècnic (SMAT) ha estat desenvolupant noves metodologies d'intervenció en mediació i reparació en justícia juvenil, dins del model de la justícia restaurativa.

Les persones mediadores de l'SMAT són un col·lectiu actiu i entusiasta, que promou i vetlla per les bones pràctiques i la millora de les seves metodologies i intervencions tècniques, com es mostra en aquest treball.

Aquest grup de professionals de la mediació ha treballat amb el suport del CEJFE, en el programa Compartim, constituint-se en la comunitat de pràctica de mediació penal juvenil.

El plantejament d'intervenció que sorgeix del recull que presenten les i els professionals de la CoP MPJ en aquesta edició amplia i enriqueix l'abordatge de situacions amb persones víctimes i infractores, oferint noves vies a la reparació amb la inclusió de la participació de la víctima substitutòria (VS), que esperem que beneficiï les persones menors i les víctimes que atenem en el nostre servei.

El llibre que tinc el privilegi de presentar, titulat *Víctima substitutòria: un agent de resiliència*, desenvolupa una proposta innovadora d'intervenció en justícia juvenil, proposta pionera en el nostre país, fruit de tres anys d'anàlisi, reflexió i col·laboració de professionals expertes i experts en mediació de la nostra Direcció General.

La proposta d'intervenció amb VS aporta valor als processos fins ara desenvolupats, ampliant el coneixement i millora del nostre compromís d'atenció a les persones implicades en processos judicials dins del nostre àmbit.

Amb la introducció d'aquest nou element d'intervenció, que és la VS, fem un altre pas endavant en les nostres pràctiques restauratives.

Susagna Roura Pujols

Directora general d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil

PRESENTACIÓ

Salvador Espriu, al poema *Sinera*, parlava del “lent record dels dies que són passats per sempre”. De manera similar, la lectura d’aquest llibre em trasllada als anys noranta, quan es va implementar a Catalunya –de manera pionera a tot l’Estat espanyol– la mediació penal en el camp de la justícia juvenil. Així doncs, i amb un agraïment molt especial a les “autores corals” d’aquest volum, assumeixo escriure’n una breu presentació, i a través del túnel del temps em trasllado a aquells anys en què vaig començar a escriure sobre la justícia restaurativa des del càrrec de primera directora del Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE).

Ja aleshores es va fer servir per primer cop el terme de justícia reparadora, i sorprèn com algunes afirmacions que es feien aleshores es podrien traslladar perfectament al moment actual. Són afirmacions com: “La crisi del sistema penal ha estat al llarg d’aquest segle un fet reconegut i del qual la privació de llibertat com a paradigma de la resposta penal ha estat l’element més controvertit. Així mateix, la lentitud de l’aparell judicial i la distància de les lleis penals respecte d’una realitat social canviant i dinàmica han estat els arguments en què s’han sustentat, a partir dels setanta, els corrents en favor d’un dret penal mínim i la cerca de sancions alternatives, especialment en l’àmbit de la justícia juvenil”.¹

És, doncs, en aquest context on neixen les propostes de nous models a través de la mediació i la reparació del dany, i es fa servir el concepte de conciliació víctima-delinqüent en un dret penal reparador i una nova Justícia Restaurativa, inspirant-se bàsicament en la pràctica d’aleshores a Alemanya.² És també en aquella època quan apareix la defensa de l’anomenada tercera via en dret penal, en la qual es defensa que juntament amb l’existència de penes i mesures de seguretat també s’ha de considerar la reparació del dany. Posteriorment, aquesta idea aniria més enllà per considerar que la reparació hauria de formar part, també, de les finalitats de la pena.³

Han passat trenta-un anys des d’aleshores, durant els quals hem begut de fonts d’altres països europeus, com Alemanya, però també França, Àustria o els països escandinaus, entre d’altres. En l’àmbit de la justícia juvenil, la Llei Orgànica 4/1992, de 5 de juny, sobre la reforma de la Llei reguladora de la competència i el procediment dels jutjats de menors, ja recull per primer cop en el seu article sis la idea de justícia restaurativa. Posteriorment, la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors, ho acaba determinant de forma més completa en el seu article dinou. D’aquesta manera, la idea de reparació en el camp de la justícia juvenil sempre ha estat molt present.

En el seu dia es va pensar que una decidida posada en pràctica en el camp de la justícia juvenil aviat seria assumida per la legislació penal ordinària, però la realitat no va circular per aquests camins. A dia d’avui, en la justícia penal d’adults amb prou feines té reconeixement legal, de manera que els treballs realitzats durant aquests anys pels professionals de la mediació i la justícia restaurativa encara tenen un mèrit molt més gran.

Així doncs, els professionals d'aquest àmbit, sempre inquilts i innovadors, fa més de tretze anys que participen com a mediadors de l'SMAT en la comunitat de pràctica de mediació penal juvenil (CoP MPJ) del programa Compartim de gestió del coneixement del Departament de Justícia promogut pel CEJFE. Sempre avançats, sempre buscant nous reptes.

D'aquesta manera, l'any 2018 es va gestar la idea de participació de la denominada *víctima substituïda* (VS), que ja s'havia dut a terme en altres països, com a resposta a la dificultat que es donava de vegades perquè la víctima participés en el procés restauratiu, ja fos perquè no volia o perquè en resultava impossible la intervenció.

És per això que aquest llibre relata les primeres experiències dels mediadors de l'SMAT, en què exposen per què els semblava interessant introduir aquest nou element en el procés restauratiu. Les primeres conclusions animaven a seguir en aquesta línia, tant per part de les víctimes com dels joves victimaris. D'alguna manera, la VS se sentia també reparada i reconeguda com a tal, i els joves, en escoltar la víctima, hi desenvolupaven certa empatia alhora que assumien la necessitat de reparar i compensar el dany causat.

Les experiències portades a terme a Bèlgica i al Regne Unit animen el lector, fins i tot el més escèptic, a entendre que això és possible i que té els seus beneficis. I una cosa que des dels inicis s'ha posat de manifest en la justícia restaurativa: que encara que els marcs legals siguin diferents, la pràctica és molt més compartida i determinats exemples poden servir de guia a diferents països.

Com sovint sol passar, de vegades determinats professionals entusiastes d'una idea no sempre som capaços de transmetre-la. Conscients d'això, les persones que han escrit aquest llibre relaten al capítol 5 "l'experiència d'un cercle de diàleg en forma de peixera", i avanço que no és un tema fàcil. Bàsicament perquè, tot i que la comunitat és un element fonamental en la justícia restaurativa, no sempre ha estat tinguda en compte. I així es van escollir diversos col·lectius socials que representaven perspectives molt diverses.

Els dubtes suscitats respecte de la VS són els que també es plantegen algunes vegades en la justícia restaurativa més pura. Realment és útil per a la víctima, o un cop més és una mesura bona i eficaç per als joves victimaris però no tant per a les víctimes? En el cas de la VS aquest dubte es feia més gran, ja que mai no arribaria a la víctima directa. Com ho van resoldre? Els recomano que es llegeixin el llibre.

Els capítols 6, 7 i 8 són la part essencial d'aquest treball, i se centren en la definició de VS, i també en les condicions per poder-ho ser, es comparen amb la víctima directa i s'analitza en quins casos seria possible dur-ho a terme. En aquest sentit, es destaca que la VS ha d'haver patit una situació similar, la voluntarietat i l'autenticitat, i també l'especial sensibilitat envers un procés restauratiu. Certament, no podem obviar que la possibilitat d'una VS amplia en gran mesura les possibilitats de la justícia restaurativa. Recordem que la negativa de la víctima directa a participar sempre ha estat un element de difícil gestió.

Com en la vida mateixa, la principal qualitat d'una persona es pot convertir, també, en el seu defecte més rellevant. De manera que els processos amb VS no estan exempts de risc, i més si es té en compte que principalment fan referència a l'àmbit de la justícia juvenil.

Tradicionalment, una de les dificultats en aquest camp és que l'interès superior del menor de vegades podia entrar en conflicte amb els interessos de les víctimes. En aquest cas es planteja fins a quin punt pot beneficiar la negativa de la víctima directa a participar i, en conseqüència, la substitueix una VS.

L'explicació que ofereix l'estudi no està exempta, al meu entendre, de certa polèmica. No hi ha dubte que un procés restauratiu amb una VS focalitza la seva atenció més en el problema que en la persona i, en conseqüència, ajuda a superar algunes fronteres de la justícia restaurativa. En aquest sentit, és ben cert que s'humanitza el procés i s'afavoreixen el diàleg i la reparació.

Tanmateix, el dubte persisteix en la VS però també en el victimari mateix, de manera que molt intel·ligentment al final d'aquests capítols els autors diuen que “no hem de caure en el *furor curandis* i pensar que aquestes intervencions es poden aplicar a totes les situacions. Com sempre, caldrà una acurada valoració professional per decidir la seva viabilitat i idoneïtat”.

Finalment, permetin-me una valoració global sobre justícia restaurativa enllaçant amb el principi d'aquesta presentació. Fa poc més de trenta anys vam pensar que la justícia penal evolucionaria amb certa rapidesa cap als principis de la restaurativa. Tot semblava indicar que la bona acollida en la justícia juvenil seria la punta de llança del seu impuls. Però no ha estat així, i en les múltiples reunions se n'han constatat les dificultats. Per tot plegat, penso que la iniciativa de la VS potser sigui un nou camí que ajudi a aquesta difícil transformació. En aquest sentit, felicito molt sincerament aquest “cor restauratiu” i els seus col·laboradors, format per Cristina Bellido Dot, Jacinto Cabello Cabello, Josep Cabré Esteban, Lúdia Casadevall Dalmases, Clara Casado Coronas, Ramon Casany Mora, Mar Chumillas Amat, Sheila Mas Vallvé, M. Ángeles Menéndez Cuenca, Maria Munné Tomàs, Laura Sánchez Martínez, Marta Sánchez Surroca, Gemma Torra Montraveta, Ana Torres Sabaté, i les directores de l'obra Sheila Mas Vallvé i Laura Sánchez Martínez. I felicito aquesta “coral” per haver estat capaç de compondre aquesta excel·lent música, que espero que contribueixi a fer un pas decisiu en la implementació de la justícia restaurativa al nostre país.

Dra. Esther Giménez-Salinas i Colomer

Directora de la Càtedra de Justícia Social i Restaurativa.

Facultat Pere Tarrés - Universitat Ramon Llull

¹ “La mediació penal a Catalunya”. Equip de Mediació del Departament de Justícia en *La Mediació Penal*, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Barcelona, 1999

² “La conciliació víctima-delinquènt: envers un dret penal reparador” en *La Mediació Penal*, Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Barcelona, 1999

³ “El concepto restaurativo como principio en la resolución de conflictos”. Esther Giménez-Salinas i Colomer en *La Justicia Restaurativa y Terapéutica*, Tirant lo Blanch. València, 2017

1

INTRODUCCIÓ

“Estimar els perquè és un factor de resiliència preciós, ja que permet tornar a teixir els primers punts del vincle esguerrat”

Boris Cyrulnik

El llibre que presentem és fruit d'un llarg procés de reflexió i recerca que un grup de professionals de l'àmbit de la mediació penal juvenil hem estat duent a terme des de l'any 2018, a fi de trobar les millors maneres d'intervenir en justícia restaurativa, donar resposta als menors transgressors i a les seves víctimes, des de la reparació del dany i la restauració dels vincles entre les persones afectades i la comunitat. Ara aprofundim i ampliem aquestes bones pràctiques, amb la incorporació de les víctimes substitutòries (VS).

L'equip de professionals de la mediació del Servei de Mediació i Assessorament Tècnic (SMAT), de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil, som un col·lectiu inquiet i interessat a assolir nous reptes. Hem potenciat una dinàmica de reflexió interna sobre el nostre treball, cercant, al mateix temps, la interacció amb altres professionals del nostre entorn i de l'estranger.

Les pràctiques alternatives al procés judicial tradicional, com la mediació, s'han anat implementant a Catalunya, mantenint el propòsit de trobar noves metodologies quant a la manera de resoldre i afrontar els conflictes i de donar resposta a les persones afectades, donar reparació a les víctimes i facilitar eines reparadores als adolescents infractors, a través de les trobades, el diàleg i l'acord.

La comunitat de pràctica de mediació penal juvenil, des del 2018, està formada per un grup heterogeni de deu professionals, conduït de manera transversal per dues e-moderadores que han organitzat, dinamitzat i gestionat

la tasca a desenvolupar, consensuada entre tots els components del grup. Ha comptat també amb una professional externa a l'SMAT com a experta en temes de metodologia, que ha contribuït i participat com a membre de la CoP.

Inspirats per un tarannà curiós i proactiu en la recerca de noves experiències i metodologies, el focus d'atenció d'aquests darrers tres anys s'ha centrat en aquelles situacions en què les i els infractors estan preparats per reparar, mentre la seva víctima no pot o no vol participar, per diferents motius.

Aquesta situació de manca de participació de la víctima ja ens havia dut a intervenir des de diferents alternatives: treballar en reparacions indirectes amb representants d'institucions o de la comunitat, i fer grups de reflexió amb joves respecte a temes concrets: de seguretat vial i danys contra la salut pública, entre d'altres.

Una alternativa innovadora, que s'ha anat practicant de manera aïllada al llarg d'aquest temps en el nostre servei, és la incorporació de la figura de la VS en aquests supòsits. Això ens ha portat a posar la mirada en aquestes iniciatives i alhora atansar-nos a conèixer les experiències d'altres països, amb l'objectiu d'aprofundir en el disseny de processos restauratius amb VS.

L'any 2018 vàrem tenir l'oportunitat de compartir amb dos experts de Bèlgica i del Regne Unit les seves experiències i plantejar-nos conjuntament preguntes i reflexions sobre la manera de implementar aquest tipus d'intervencions, aspectes que exposem més endavant.

L'any 2019 vàrem tenir la necessitat de traslladar les nostres preguntes i reflexions a professionals d'entitats i associacions de la nostra comunitat, que representen col·lectius de persones en situació de vulnerabilitat per diferents motius. Aquestes persones van ser convidades a participar en un cercle de diàleg, per seguir ampliant i contrastant diferents enfocaments, i plantejant els següents interrogants: com veurien l'aplicació d'aquests processos d'intervenció en les persones que representen, quins serien els avantatges i les dificultats, i quins aspectes caldria tenir en compte.

La proposta d'enguany pretén presentar-vos el resultat d'un treball basat en la integració de les diferents reflexions, experiències i mirades recollides. Aquesta proposta només és un punt de partida, atès que es troba dins d'un procés dinàmic, d'experimentació, que ha de seguir verificant-se i modulant-se des de la pràctica.

Ser víctima d'un delicta suposa viure una situació de vulnerabilitat, que de vegades costa de superar. Les persones menors transgressores també han viscut sovint situacions de patiment que no han pogut elaborar ni sabut gestionar, i que els han dut a fer actuacions que han danyat d'altres persones i a elles mateixes. És un dany que cal reparar a l'altre, però alhora a elles mateixes i a l'entorn que els envolta.

Escrivia Boris Cyrulnik l'any 2005: “La tendència a explicar-se el relat del que ha passat constitueix un factor de resiliència a condició que donem sentit a allò que ha passat i que procedim a una reorganització afectiva”.

La resiliència és un conjunt de capacitats i condicions que permet a les persones que les desenvolupen recuperar-se i sortir reforçades d'una experiència traumàtica. Desenvolupar les capacitats de resiliència ajuda els adolescents i els adults implicats en un conflicte –tant si són persones infractores com si són víctimes– a iniciar un procés de reconstrucció i reparació d'allò que s'ha malmès, imprescindible per seguir de manera saludable les dinàmiques canviants de la seva vida.

Crear espais en què víctima i victimari puguin establir diàlegs sincers entre si, de comprensió mútua, on se sentin segurs i cuidats, podent explicar i escoltar-se mútuament, donant sentit a les seves narratives, ajuda a activar i generar les seves capacitats de resiliència. I el resultat és deixar de ser ofensor, deixar de ser víctima i restaurar els vincles danyats entre les dues parts i la seva comunitat.

Entenem que la víctima substitutòria és aquella que sense haver estat directament implicada en el conflicte que motiva la intervenció de la justícia s'implica com a part perjudicada en un procés reparador, atès que també ha viscut una experiència que l'ha danyat, i sent la necessitat de ser reparada. Per això col·labora en processos restauratius amb menors, que no són els del seu conflicte, i en els quals es promouen les capacitats resilients dels seus participants, de manera recíproca. D'aquí que hàgim titulat aquest llibre *Víctima Substitutòria: un agent de resiliència*.

El contingut d'aquest llibre ha estat escrit de manera coral pels professionals que componen la CoP i per altres professionals mediadors col·laboradors de l'SMAT i del Departament de Justícia de Catalunya.

Diem que s'ha escrit de manera coral perquè cadascuna de les persones components de la CoP ha participat activament en la redacció grupal del

text que us presentem. Hem seguit una dinàmica d'elaboració que anava de reunions en les quals hi érem totes i tots els membres a d'altres que es feien en petits grups, feina que posteriorment es compartia i revisava en el grup gran. És per això que en el transcurs de la lectura trobareu diferents veus i estils de narrativa.

En aquest context de gestió dialogada de conflictes volem esmentar, també, que compartir la coautoria ha requerit voluntat, paciència, humilitat i generositat per part dels membres de la CoP per poder arribar als molts consensos que han estat necessaris.

Això ha suposat un gran esforç de tots i totes, però també ens ha donat el benefici d'aprendre a funcionar com a grup operatiu (Pichon-Rivière, E., 1984): pensar, dialogar, debatre, solucionar diferències i tensions que anaven emergint en el transcurs de les reunions. Hem treballat de manera activa, transcendent l'àmbit individual per arribar al grupal, centrant-nos en la tasca que ens havíem proposat, de manera creativa.

La intenció d'aquesta publicació és impulsar aquests tipus iniciatives reparadores, que potencien les capacitats resilients de les persones, tant dins de l'àmbit de la justícia penal com en altres entitats de la comunitat, que no coneixen ni treballen en l'entorn de la justícia penal, com és el cas d'altres departaments de la nostra Administració pública: Educació, Salut, Interior, entitats i associacions contra la violència de gènere, agressions sexuals i d'altres que se'n puguin beneficiar.

Som conscients que, malgrat la nostra intenció de escriure un llibre divulgatiu, no ho hem aconseguit del tot. La nostra deformació professional ens porta a utilitzar un llenguatge que de vegades és específic del nostre àmbit. Per això hem preparat un glossari en el qual recollim el significat d'alguns conceptes que són propis del context judicial i del marc de la justícia restaurativa.

Pensem que aquest llibre aporta una mirada restaurativa complementària a les intervencions que duem a terme des del nostre servei, ampliant i enriquint-ne el ventall. També hem volgut compartir amb el públic en general les nostres reflexions i inquietuds respecte d'aquestes pràctiques restauratives quan no podem comptar amb la víctima directa del conflicte. Aquest llibre vol ser el punt de partida per a l'aplicació d'aquesta nova metodologia. Amb l'experiència que dona la pràctica podrem nodrir-nos del coneixement necessari per seguir treballant en aquest àmbit restauratiu.

2

LA INTERVENCIÓ AMB VÍCTIMA SUBSTITUTÒRIA DINS DEL MARC DE LA JUSTÍCIA RESTAURATIVA EN L'ÀMBIT PENAL JUVENIL

“La pau i la justícia no són uns ideals impossibles d'assolir, són un procés”

John Paul Lederach

Què entenem per Justícia restaurativa a l'SMAT? Quin és el marc jurídic que empara les intervencions restauratives a justícia juvenil? Quines són les característiques de la mediació en l'àmbit penal juvenil? D'on ens ve la idea de les intervencions restauratives amb VS? Què entenem nosaltres per VS?

2.1. Marc jurídic: justícia restaurativa en l'àmbit penal juvenil

La justícia restaurativa (d'ara endavant JR) en l'àmbit penal és un procés que permet a la persona víctima i a la infractora participar activament i voluntàriament en la solució dels problemes resultants de la infracció penal, amb l'ajuda d'un tercer imparcial. Fent ús de les capacitats de les parts participants es pretén, a través del diàleg, que puguin reparar el dany, sortir dels rols respectius i assolir un aprenentatge enriquidor per a ambdues parts. A més, la justícia restaurativa proporciona un espai per què la comunitat pugui participar activament en la resolució dels conflictes.

El marc legislatiu que regula la responsabilitat penal del menor a Espanya és, des del 2001, la Llei Orgànica 5/2000. Aquesta llei està inspirada en els principis del model de responsabilitat, i fa èmfasi en el **contingut educatiu de totes les mesures i actuacions** dirigides als adolescents i joves que han comès un delicte entre els 14 i els 18 anys d'edat.

La mateixa llei considera que les intervencions en l'àmbit de la justícia juvenil han de tenir com a eix d'actuació **l'interès superior del menor**,

però, al mateix temps, assenyala que no s'ha de descuidar **la tutela dels legítims interessos de la víctima** o de la persona perjudicada, tal com recull la Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes. Així doncs, la llei contempla la possibilitat de realitzar programes de conciliació i reparació a la víctima, i assigna a l'Equip Tècnic de Justícia Juvenil les funcions per dur-los a terme.

El Programa de mediació i reparació de l'SMAT segueix els principis de la JR. Amb aquest programa, s'aplica el principi d'oportunitat mitjançant la conciliació i la reparació dins dels límits legals, en tots aquells casos en què la persona menor infractora manifesti voluntat de reparar el dany causat a la víctima. Incorpora a la justícia juvenil elements restitutius i compensatoris en relació amb la víctima i a la comunitat, restablint la pau social.

Quant als menors infractors, els responsabilitza de les pròpies accions i de les seves conseqüències. Alhora, se'ls ajuda a reparar la víctima amb el seu esforç personal i a participar activament en el procés de resolució del conflicte.

Per a les víctimes, la JR els ofereix l'oportunitat de participar en la resolució del conflicte que els afecta, recuperar la tranquil·litat i la pau i ser compensades i reparades pels danys soferts.

La JR apropa la justícia als ciutadans i possibilita formes àgils i participatives per a la resolució dels conflictes, que també ho són de la comunitat.

2.2. La mediació com a pràctica restaurativa

Les pràctiques restauratives són totes aquelles activitats que permeten desenvolupar els objectius de la JR, anomenats en l'apartat anterior. El document guia de la Unió Europea sobre la Directiva 2012/29 de drets de les víctimes menciona expressament diverses modalitats de pràctiques restauratives: la mediació víctima-autor, les conferències de grup familiar i els cercles de sentència, entre d'altres (Varona, 2018).

Des de l'any 1990 **la mediació és la principal pràctica de justícia restaurativa** a Catalunya, i està integrada i consolidada en el sistema de justícia juvenil.

Podem trobar moltes definicions de mediació depenent de la vessant teòrica des de la qual es defineix el concepte –teories psicològiques i sociològiques de la resolució de conflictes– o l'àmbit d'aplicació: escolar, comunitari, familiar, penal, intercultural, etc. Des d'una dimensió ideològica de la mediació agafem elements de la definició de Michelle Guillaume–Hofnung (2006) per entendre la mediació com a procés de comunicació ètica, que té en compte i potencia la responsabilitat i l'autonomia dels participants i que afavoreix a través de reunions confidencials l'establiment i el restabliment del vincle social.

Partint del marc organitzatiu en el qual treballa la JR proposem la definició que ofereix la Generalitat des del blog TERMCAT (2015): “La mediació és un procediment no jurisdiccional de caràcter voluntari i confidencial que s'adreça a facilitar la comunicació entre les persones perquè gestionin per elles mateixes una solució dels conflictes que els afecten, amb l'assistència d'una persona medidora que actua d'una manera imparcial i neutral. La mediació, com a mètode de gestió de conflictes, pretén evitar l'obertura de processos judicials de caràcter contenciós, posar fi als ja iniciats o reduir-ne l'abast”.

A la mediació dins l'àmbit penal, **el marc legal ens defineix quin és el delicte, qui és la víctima i qui és l'infractor**, basant-se en els seus principis i normes. Tot i això, dins el procés de mediació, el conflicte s'aborda des d'una mirada àmplia que permet incloure més actors implicats, i també abordar en profunditat les necessitats i interessos de les parts, més enllà del delicte tipificat.

Com a tècnics de mediació de l'SMAT, la nostra actuació s'emmarca dins del Programa de mediació i reparació i amb la validació dels òrgans judicials. Aquest procés es pot realitzar com a alternativa a la celebració de l'acte d'audiència si la fiscalia valora que els acords assolits de manera consensuada per les parts i la reparació realitzada donen per resolt el conflicte, i proposa al jutge el sobreseïment de l'expedient per reparació. En alguns casos, pot realitzar-se de manera complementària a la celebració de l'acte d'audiència, i es tindrà en compte a l'hora de fer la proposta de mesura educativa més adient per a l'infractor.

La mediació pot realitzar-se tant de manera presentencial, abans de la celebració de l'acte judicial, com de manera postsentencial, un cop s'ha dictat sentència i s'ha iniciat o no el compliment de les mesures educatives imposades.

Així doncs, el Programa de mediació i reparació dona contingut al principi d'oportunitat que proposa la llei, atès que ofereix als i les menors infractores la possibilitat de conciliar i/o reparar amb la víctima. Alhora, possibilita que les víctimes siguin escoltades i tinguin capacitat de decisió en la resolució del conflicte, tenint en compte les seves necessitats, per tal de ser reparades.

Per donar una idea descriptiva i sintètica de què suposa una intervenció restaurativa en justícia juvenil, com és el cas de la mediació, passem a definir les seves característiques pel que fa al procés i els criteris de viabilitat pel que fa a les parts que hi intervenen.

Quant al procés, aquest es caracteritza perquè és voluntari, i cal que totes les parts que intervinguin hi vulguin participar. És un espai confidencial: allò que les parts comparteixen a les entrevistes o a les trobades no es transmet fora d'aquests espais, i és un espai segur, en el qual les parts poden sentir que poden confiar.

L'actitud de la persona mediadora en el procés és de neutralitat respecte al conflicte, d'imparcialitat amb les parts i facilitadora del procés i del diàleg.

Pel que fa als requisits de la persona investigada per participar en un procés restauratiu, cal que hi hagi un **reconeixement** dels fets, **responsabilitat** quant a les conseqüències i voluntat de **reparar** la víctima.

Són requisits de la víctima, per participar en un procés restauratiu, **reconèixer-se** com a part perjudicada en el conflicte, tenir un **grau d'afectació** adequat que pugui ser abordat des de la intervenció restaurativa i mostrar voluntat de ser reparada.

Com que estem parlant de menors d'edat, és necessari per a la viabilitat d'un procés restauratiu que els tutors legals, tant del victimari com de la víctima, si és el cas, manifestin la seva aprovació i suport a les decisions dels menors i al procés.

En aquesta descripció reduïda volem fer esment a la mirada restaurativa vers el conflicte, que alterna la visió concreta dels fets i la visió panoràmica de les circumstàncies i dels implicats, contemplant el context en el qual

es viu el problema i la convivència futura dels seus protagonistes. Dins d'aquesta ullada al context, valorem que la persona del victimari, alhora que la víctima, pot ser també víctima d'unes circumstàncies biogràfiques que van més enllà de les seves capacitats de decisió i que, sense justificar-los, permeten entendre alguns motius de les seves accions. Així mateix, observem en la nostra pràctica amb adolescents com es difuminen els límits dels rols entre víctima i victimari en el processos restauratius, trobant victimaris que han estat víctimes i víctimes que han estat victimàries en algun moment de la seva vida.

2.3. Antecedents: com neix la idea d'incorporar la VS

Dins el programa "Compartim", l'any 2018 vàrem iniciar una anàlisi de les diferents pràctiques de JR que s'estaven duent a terme al servei. Es va detectar que els processos en què no participaven les víctimes presentaven limitacions en comparació amb aquells en els quals comptàvem amb la participació activa d'aquestes.

Des del servei entenem que els casos sense víctima són:

- Aquells en què, tot i havent-hi víctima reconeguda, aquesta **no vol participar** en la mediació perquè no vol o no necessita tenir contacte amb l'infractor –principi de voluntarietat– i, d'altra banda, tampoc no vol anar a judici.
- Quan el o la mediodora valora que la participació de la víctima **no és adequada**, és a dir, que no reuneix les condicions adients de viabilitat del Programa de mediació i reparació.
- Aquells casos en què **no s'ha pogut localitzar** la víctima.
- Quan **no hi ha una víctima reconeguda** per la Fiscalia (com els delictes contra la seguretat vial, contra la salut pública, pornografia). En aquests casos es considera la comunitat com a víctima.

En els casos sense víctima, la participació d'una VS en el procés restauratiu és la situació que més s'aproxima a la d'una trobada amb la víctima dels fets i que, per tant, més aspectes restauratius aporta al procés i a les parts

A les sessions de treball en les quals s'analitzaven aquests casos, ens vàrem adonar que la casuística era molt variada, igual que les fórmules restauratives per les quals s'havia optat fins aquell moment. El treball del grup es va centrar a analitzar i valorar els criteris de decisió del professional a l'hora de proposar una intervenció sense víctima, els límits

d'aquest tipus de casos i els possibles obstacles a tenir en compte. En aquest sentit, vam compartir experiències viscudes, parlant de vídeos, àudios, dibuixos, cartes, etc., en què els i les infractores expressaven la seva voluntat reparadora i l'aprenentatge que havien fet. Això va permetre que, com a professionals de la mediació, compartíssim la nostra percepció sobre el grau de restauració, reparació, consciència i responsabilitat que assolien els i les menors en aquest tipus de processos, respecte d'aquells en què tenia lloc la trobada amb la víctima.

Analitzant aquests processos restauratius, i comparant-los amb aquells en què la víctima participa, vam coincidir que, tot i que les intervencions sense víctima eren útils, adequades i restauratives per a l'infractor, la trobada amb la víctima era un espai que permetia a les parts escoltar les seves experiències sobre els fets i construir un relat compartit. Això generava un nivell de proximitat entre les parts que augmentava el sentiment de reparació tant de la víctima com de l'infractor/a, i afavoria un major grau de conscienciació i responsabilització sobre les conseqüències dels fets.

Amb aquestes premisses, va sorgir la idea de realitzar processos restauratius amb la participació d'una VS, que va esdevenir el nou objectiu de treball i el tema de la jornada d'aquell any. La feina de l'equip, a partir d'aquell moment, es va concentrar en reflexionar sobre el tipus d'intervenció en aquests casos –definint i delimitant l'àmbit d'aplicació–, analitzar les intervencions realitzades en el servei i buscar experiències similars fora d'aquest.

La jornada que es va fer a finals d'aquell mateix any va tenir per títol "La víctima substitutòria en les pràctiques restauratives". Tenia com a objectiu presentar l'estat de la qüestió a la qual havia arribat el grup de treball, donar a conèixer experiències similars extretes del context europeu i generar un espai per compartir i debatre sobre aspectes i qüestions obertes per les experiències presentades.

Les víctimes substitutòries són aquelles persones que, sense haver estat directament implicades en el conflicte que motiva la intervenció de la justícia, s'impliquen com a part perjudicada en un procés restauratiu

De la jornada van sortir idees, propostes i reflexions que ens van donar suficient material per continuar amb el projecte. El llibre que aquí es presenta n'és el resultat.

2.4. Definint el concepte de VS

En els capítols següents es descriuran experiències d'intervencions amb VS, tant en el nostre servei com a fora del país. També es parlarà de metodologia, de criteris de selecció de VS, de beneficis i de riscos d'implementar aquesta figura en les intervencions restauratives. Abans d'entrar en aquests temes pensem que és necessari respondre primer a preguntes com les següents: què entenem per VS? Qualsevol persona pot ser VS? Requereix tenir una sensibilitat especial? Ha d'haver patit un delictes similar?

La definició de VS ha estat consensuada per la comunitat pràctica de mediació penal juvenil (programa Compartim, 2019), i s'ha gestat a partir del debat i la reflexió arran de les experiències prèvies al Servei i de les experiències d'àmbit internacional que hem pogut conèixer a la primera jornada sobre VS.

IDEES CLAU

- La JR apropa la justícia als ciutadans i possibilita formes àgils i participatives per a la resolució dels conflictes, que també ho són de la comunitat.
- La justícia juvenil incorpora elements restauratius i compensatoris a la víctima i a la comunitat, restablint la pau social.
- La mediació és un procediment de caràcter voluntari i confidencial que facilita la comunicació entre les persones perquè gestionin per elles mateixes una solució del conflicte que els afecta, amb la intervenció d'un tercer.

3

LA MIRADA INTERNA: ALGUNES DE LES PRIMERES EXPERIÈNCIES AL SERVEI DE MEDIACIÓ I ASSESSORAMENT TÈCNIC (SMAT)

“Les dificultats preparen persones comunes per a destins extraordinaris”

C. S. Lewis

En el nostre Servei teníem experiències que ens aproximessin a la figura de VS? Quines reflexions en van sortir? Què van aportar aquestes experiències a les parts participants?

En aquest capítol volem presentar i compartir dos casos en els quals els mediadors vam entendre que era interessant introduir un nou element en el procés restauratiu. Per què? La resposta és senzilla: no disposàvem de la presencialitat i voluntat de les persones perjudicades, ja fos perquè no volien participar o bé perquè no estaven en condicions de fer-ho.

Els dos menors que volien participar en la mediació es trobaven en un moment personal de reflexió, de capacitat empàtica, de connectar amb si mateixos i el seu voltant; pensàvem que estaven preparats per participar en un procés restauratiu.

Arribada aquesta tessitura, amb creativitat, perseverança i un bon abordatge del conflicte teníem clar que l'alternativa que ens plantegéssim havia d'aconseguir un efecte educatiu per als menors i a la vegada ser vàlida per a les víctimes.

En aquest moment de creació d'idees, emergeix la possibilitat de contactar amb la comunitat. Però els interrogants no es feien esperar, i una vegada més va aflorar el dubte: amb qui contactar? Probablement teníem clar el perquè, però no amb qui. Necessitàvem un altre protagonista a

l'escena i, finalment, en ambdós casos ens vam posar en contacte amb experts i agents de la comunitat. En aquest moment, sentíem que fèiem partícip la comunitat en la resolució del conflicte.

Aquests agents comunitaris ens van facilitar dues persones alienes al conflicte però properes als perjudicats, per qüestions vivencials prèvies o per tenir una mirada sensible de l'entorn. Això va promoure una nova mirada metodològica ja que implicava incorporar-les en la resolució del conflicte. Hem d'admetre que, en aquell moment, no érem conscients del concepte de víctima substitutòria i dels avantatges d'incorporar-la a un programa de justícia restaurativa.

A continuació, us presentem les dues experiències en forma de relat. Posteriorment, exposem les reflexions que cadascun dels mediadors va fer sobre el cas.

Els dos casos en els quals s'ha aplicat aquesta metodologia són:

1. Sensellarisme
2. Context comunitari

3.1. Cas 1. Sensellarisme

Situació dels fets

Són les 7 del matí. L'Albert –un noi de 17 anys– i els seus amics tornen de festa. Passen per davant d'un caixer i veuen en Manel, la persona sense sostre amb qui, en dies anteriors, ja havien tingut alguns problemes. Al veure'l, comencen les burles i els insults. En Manel també els insulta, agafa una ampolla i la tira als peus de l'Albert. Aquest s'enfada i se li encara, amb el suport dels seus amics. En Manel treu un ganivet i comença a moure'l per espantar-los. Els nois reculen, menys l'Albert, que continua buscant brega. S'acosta a en Manel i li clava una puntada de peu. En Manel gesticula amb el ganivet i el noi, que està pràcticament damunt seu, resulta lesionat al braç, amb dos talls que sagnen abundantment. En Manel també resulta lesionat amb un tall a la mà.

Figura 1. El conflicte

La policia és avisada d'una ganivetada a un noi, i en arribar se'ls enduen tots a comissaria. En Manel és detingut. S'instrueixen diligències urgents contra en Manel per un presumpte delictes de lesions. Diversos testimonis dels fets, aliens al conflicte, testifiquen que els nois han provocat l'incident i que en Manel no semblava que tingués intenció de fer mal al noi, sinó al contrari, que el volia espantar. Va ser l'Albert qui se li va tirar al damunt quan en Manel estava agitant el ganivet, i per això va resultar lesionat. El cas s'arxiva a la jurisdicció d'adults argumentant que han estat els menors els que han molestat i insultat en Manel de manera continuada, i es remet el cas a la Fiscalia de Menors per valorar si pot existir la comissió d'un delictes d'odi i de discriminació per part de l'Albert.

La Fiscalia de Menors incoa un expedient a l'Albert per un presumpte delictes de maltractament d'obra i contra la integritat moral.

L'Albert i la seva mare es presenten davant l'equip tècnic de l'SMAT. La mediadora inicia la intervenció i escolta l'explicació del noi respecte dels fets, les conseqüències i les vivències que ha tingut. S'exploren les possibilitats de fer una mediació.

Figura 2. Intervenció tècnica

L'Albert se sent molt dolgut i enrabiat pels danys que va patir. Ensenya les cicatrius de les dues ferides, que són força visibles (una és un tall amb 20 punts de sutura). El noi és capaç de reconèixer que ell no va actuar bé perquè va injuriar i molestar l'home diverses vegades, tot i que ho justifica dient que és una persona problemàtica amb la gent del barri. No té clar si vol fer un programa de mediació. La mare se sent avergonyida pels actes del seu fill i és més conscient de la gravetat dels fets. Dona suport a l'Albert perquè també l'ha vist patir per les lesions però li retreu el seu comportament envers en Manel. Considera que al seu fill li aniria bé poder reflexionar sobre tot el que va passar i que es pogués arribar a una conciliació. Després de força estona d'entrevista, l'Albert manifesta la voluntat de fer una mediació però sense gaire convenciment, ja que està molt dolgut i molest perquè també se sent víctima i ningú li ho reconeix.

En aquest sentit, la mediadora valora que cal un treball de conscienciació important a fer amb l'Albert, ja que aquest minimitza la seva responsabilitat en els fets, es mostra poc conscient del dany comès i poc empàtic amb la víctima. La mediadora planteja deixar un temps per pensar el que realment es vol i es pot fer, i que l'Albert ho decideixi.

Al cap de pocs dies, l'Albert contacta amb la medidora per manifestar que vol fer la mediació, que ha estat pensant i s'ha adonat que es va equivocar, que ho va fer malament, que voldria demanar disculpes i que no tornarà a repetir cap actuació similar.

La medidora és conscient que no hi ha gaires possibilitats de contactar amb en Manel: no té adreça ni telèfon. S'han de valorar altres alternatives que ajudin l'Albert a prendre consciència del que ha suposat la seva conducta. Però, quines són les necessitats i les mancances del noi? Què es podria fer perquè conegués la realitat de les persones sense llar, la seva vulnerabilitat, les seves vivències en situacions similars a les que ell ha protagonitzat? Podria el noi col·laborar amb alguna associació que treballés amb persones sense llar?

Per relacions professionals, apareix en Francesc, que és el responsable de l'equip que atén persones sense llar a la localitat de residència del menor. La medidora es coordina amb en Francesc, qui manifesta que coneix en Manel però que té una situació molt complicada i no es troba en condicions de participar en una mediació.

En Francesc s'ofereix a buscar un recurs a la localitat on l'Albert pugui col·laborar en alguna tasca relacionada amb algun col·lectiu vulnerable.

D'altra banda, en Francesc, com a responsable d'aquest servei, se sent molt preocupat perquè últimament s'han produït diversos episodis contra persones sense llar, i planteja com a tasca interessant poder xerrar amb l'Albert –i fins i tot amb els seus amics– per fer difusió del que està passant i buscar la manera d'evitar situacions d'agressió a les persones indigents.

Finalment, es fan gestions perquè el menor pugui fer una tasca reparadora al menjador social. De forma inesperada, en Francesc contacta amb la medidora per exposar que hi podria haver una persona sense llar, en Llorenç, víctima d'una agressió per part d'uns altres menors –que també ha denunciat– i que estaria disposada i en condicions de participar en una trobada. Es valora com a alternativa interessant.

L'Albert i la mare accepten la proposta de trobada i de fer l'activitat al menjador social.

Figura 3. Alternatives a la resolució del conflicte

Es fixa una data i es reuneixen l'Albert, la mare, en Llorenç, en Francesc i la mediadora.

La mediadora inicia la intervenció, fa les presentacions, exposa el tema judicial, parla de la voluntarietat de tots de ser-hi i agraeix a en Llorenç la seva participació. Dona la paraula al noi.

L'Albert parla poc, explica molt breument els fets i mostra una actitud penedida. Manifesta que es va equivocar. No hi ha ràbia ni recriminació en les seves paraules (cosa que sí passava en les intervencions anteriors) perquè en Llorenç no li ha provocat cap dany.

Pren la paraula en Llorenç i explica, sense entrar en detalls, com va passar de tenir una vida benestant a trobar-se en una situació d'indigència. Després comença el seu relat de quan va ser agredit per uns nois menors d'edat. Relata amb detall el que li van fer i com ell es va sentir: la por, la solitud, la ràbia, la impotència, la humiliació... i la denúncia i

l'estada a la comissaria, on va coincidir amb els nois i els seus pares. I li dol profundament que en aquell moment ningú no se li acostés ni se li demanés un simple perdó. En Llorenç fa un relat ple d'emoció. El dolor, la tristesa i el patiment van abocant-se damunt la taula i les emocions negatives no van dirigides a ningú. Hi ha una actitud d'escolta i empatia per part de tots dos. Davant la pregunta de si ell es veuria parlant en una taula de mediació amb els nois que el van agredir, en Llorenç manifesta: "No, ja és massa tard". Però després d'una breu pausa afegeix: "Bé..., m'ho hauria de pensar".

En Llorenç manifesta que li agrada que l'Albert s'hagi adonat que va actuar incorrectament i que va ocasionar un dany. D'altra banda, culpabilitza els pares de les actituds dels fills, i llavors intervé el noi per dir que ell no ho veu així, que ell és el responsable de les coses que fa. Després parla la mare per donar suport a en Llorenç i recriminar l'actitud del fill en l'incident denunciat.

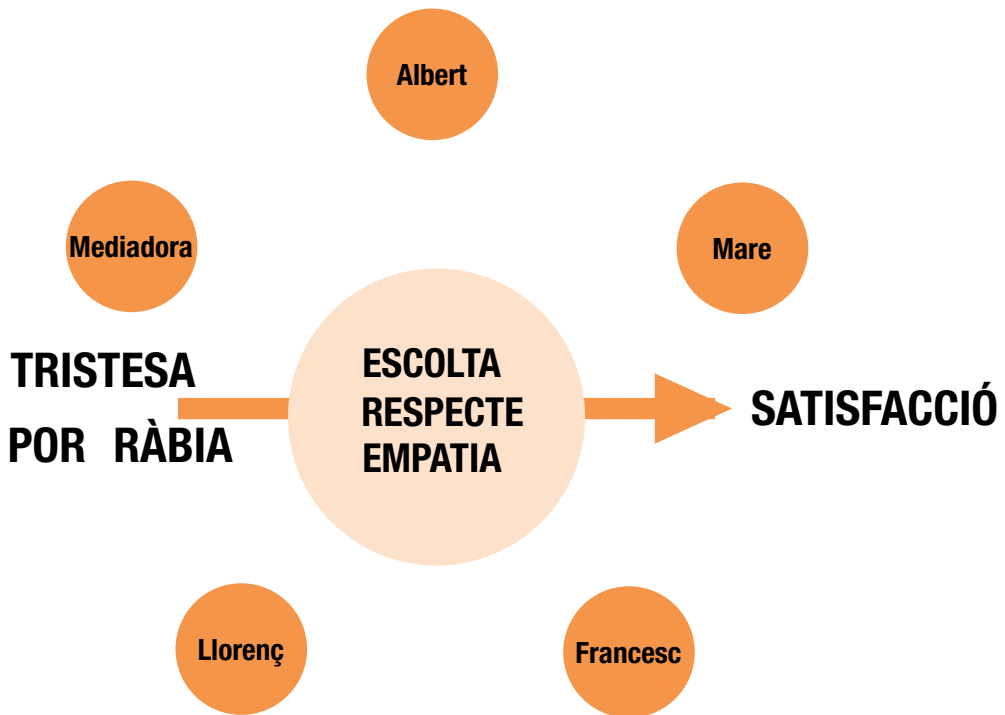

Figura 4. Transformació de les emocions i actituds arran la trobada

Pren la paraula el Francesc que fa un recull d'aquestes emocions i parla del respecte, del valor de la disculpa i de l'oportunitat que aquesta trobada suposa per a tots. En representació de la comunitat, demana al noi una divulgació de tot el que ha après, de tot el que ha escoltat, per tal d'evitar situacions similars.

Fins ara, l'Albert no s'havia disculpat i ara ho fa de manera genèrica, simbòlica però sobretot, sincera. El Llorenç agraeix aquesta disculpa, diu que el fa sentir millor. Se sent satisfet d'haver participat en la trobada, de que se l'hagi escoltat i reconegut el dany.

Finalitza la trobada amb la sensació que s'ha fet una intervenció amb uns efectes reparadors per a tots els participants. La mediadora agraeix la participació de tots ells i fa el tancament de la sessió.

A l'acomiar-se, el Llorenç comenta que va a buscar burilles per fumar. L'Albert treu el seu paquet de tabac, li queden tres cigarretes i li ofereix dues al Llorenç. Ell, emocionat, les accepta. I això fa pensar que aquell acte, aquell petit acte, simbolitza el que havíem estat fent, justícia restaurativa.

Figura 5. Justícia restaurativa

Reflexions de la medidora

Al finalitzar el procés restauratiu vaig sentir la satisfacció d'haver experimentat un interessant aprenentatge en l'aspecte professional. Em semblava important analitzar la utilitat de la intervenció de cadascun dels participants. Em vaig fer dues preguntes:

- Què creia que havia aportat cadascun d'ells a la trobada restaurativa?
- Què li havia aportat la intervenció restaurativa?

A continuació exposo de forma sintètica les reflexions sobre la meua experiència, i que responen a les preguntes plantejades.

	QUÈ DONA	QUÈ REP
MENOR	<p>Expressar les seves reflexions entorn a la conducta incorrecta.</p> <p>Oferir unes disculpes a tots els presents que simbolitzen les disculpes envers la víctima real.</p> <p>Manifestar el seu compromís a no reincidir en fets similars.</p> <p>Reparar en certa manera el patiment emocional de la VS i legitimar-lo com a víctima.</p>	<p>Escollir la vivència d'una persona que ha patit una situació similar i ajudar-la a connectar amb el dany ocasionat.</p> <p>Conèixer la realitat de les persones que es troben en situacions de sensellarisme.</p> <p>Reparar-se a ell mateix, comprendre en certa manera el dolor de la víctima real i incorporar-la mentalment.</p>
MARE	<p>Donar suport al fill i transmetre les seves reflexions i opinions.</p> <p>Que la persona sense llar valori que hi ha hagut una resposta de retret envers la conducta del fill.</p>	<p>Satisfacció de veure com el fill és capaç de reconèixer que s'ha equivocat, de reparar i comprometre's a no tornar-ho a fer.</p>
PERSONA SENSE LLAR (VS)	<p>Verbalitzar la seva vivència en un fet similar que ajuda a la reflexió del noi i facilita el reconeixement cap a la víctima real.</p>	<p>Un efecte reparador del seu dany, sentir-se escoltat (la visibilitat d'una persona socialment invisible) i reconeixement com a víctima.</p>
RESPONSABLE DE LA COMUNITAT	<p>Parlar en nom del col·lectiu de persones sense llar en un marc integrador que permet explicar aquesta realitat social.</p>	<p>La satisfacció de veure que es poden fer actuacions que serveixen per divulgar aquesta problemàtica a fi d'evitar conflictes similars.</p>

Figura 6. Quadre resum de les reflexions sobre els participants del cas Sensellarisme

3.2. Cas 2. Context comunitari

Situació dels fets:

Són les 2.00 h de la matinada i dos menors de 15 anys es troben pel carrer una persona, en Gilberto, de 33 anys. Aquest camina fent tentines, però no obstant se sosté dret, amb símptomes compatibles d'haver ingerit abusivament alcohol. Els dos menors s'apropen a ell i li demanen tabac i en Gilberto, amb el cap, els hi nega, i alhora vocalitza quelcom que ambdós nois interpreten com una expressió despectiva contra la seva identitat. Tot seguit, els menors es posen un a cada costat d'ell i li demanen diners i el mòbil. En Gilberto, novament, refusa amb el cap i articula algunes paraules escassament comprensibles pels nois. De sobte, en Gilberto es comença a neguitejar i a cridar fort, moment en el qual ambdós menors es posen nerviosos, miren al seu voltant i l'amenacen de punxar-lo. En aquest precís moment, l'empenyen a un portal, li treuen la cartera i el mòbil i marxen per un carrer transversal al lloc on havien passat els fets. Aquesta escena és observada per un veí de la zona, que s'ha desvetllat pels aldarulls sota el seu balcó, i telefona als Mossos d'Esquadra. Al cap de poc temps, els dos menors són detinguts pels agents en base a la coincidència de la roba que porten amb la descripció que n'havia fet el veí. En el mateix escorcoll, se'ls troben les pertinences relatades pel veí i denunciades per en Gilberto.

Figura 7. Presentació del cas

Arran de la denúncia, la Fiscalia de Menors incoa un expedient a ambdós joves, en Hamed i en Pau, per un presumpte delict de robatori amb violència i intimidació. Se'ls cita a l'SMAT però només hi assisteix en Pau, que ve acompanyat de la seva mare.

El mediador es presenta i explica el circuit de la jurisdicció de menors i, tot seguit, sol·licita que en Pau exposi els fets.

A aquest, a l'inici, li costa articular les paraules. Es troba compungit, avergonyit i inquiet, però exposa la seva vivència, amb la qual ell mateix se sent contrariat. Reconeix els fets. Manifesta sentir-se sorprès, es desconeix a si mateix i admet que no són els valors que li ha ensenyat la seva mare. En aquest moment s'emociona i es queda amb el cap baix. Per la seva banda, comunica que té ganes de trobar-se amb la víctima i demanar-li disculpes. Tot seguit, pregunta: "Com està? Es troba bé?". En Pau manifesta que vol fer el que sigui perquè aquella persona estigui tranquil·la, però necessita dir-li i explicar-li per què van passar els fets, segons el seu parer.

En Pau, amb una actitud replegada, explicita: "*fa poc m'he traslladat a aquest barri amb la mare, ja que ens van desnonar per problemes econòmics [...], estic preocupat per la mare i vull el millor per a tots, [...], el meu pare ens va abandonar quan jo era petit. A més, amb poc temps he canviat d'IES i no conec ningú, només a en Hamed, l'únic que es va apropar i jo ho vaig agrair. Sentia que algú de la meua edat es fixava en mi [...]. No conec gaire en Hamed, però necessito fer amics, temo sentir-me sol [...]. Sento que he fallat a la mare i això em dol, si pogués rebobinar i canviar la història [...]*".

El mediador escolta en Pau i constata que el seu to de veu s'afebleix. De cop i volta, en Pau pregunta: "*Quines són les conseqüències a partir d'aquest moment? La mare té molts fronts oberts i no se'n mereix més. Puc anar a un centre?*".

El mediador es dirigeix a la mare, qui té un posat de cansada i preocupada, i aquesta intervé: "*Jo ja li he dit tot una sèrie de retrets, però no sempre em fa cas, tot i que és un bon fill, és noble [...], amb nosaltres també hi viu una filla de nou anys, la Saray, i l'altre dia em preguntava: mami, què li passa al tete que està seriós i no vol jugar amb mi?*". En aquell moment, s'emociona.

En Pau interromp i es dirigeix al mediador: *“Sap?, no ho estic posant fàcil, els estudis no em van bé, arribo tard a casa, m’agrada estar al carrer, em discuteixo amb la mare per coses que, quan hi penso, són poc importants. Em dol molt quan ella em recorda que m’assemblo al pare [...]. Voldria trobar-me amb el noi i explicar-li tot el que em va passar, jo no soc d’aquesta manera [...]. L’altre noi em va dir que sabia una manera fàcil de guanyar diners i jo vaig pensar que seria una forma d’ajudar a casa [...].”*

El mediador constata clarament que en Pau assumeix la seva responsabilitat i les conseqüències que se’n poden desprendre, empatitza amb l’altra persona, mostra penediment, té ganes de reparar, té voluntat per participar en un procés restauratiu, disposa d’autocrítica, motivació vers el canvi, etc.

Un dia més tard es presenten al Servei en Hamed i els seus pares, de forma espontània. En Hamed assisteix a l’entrevista amb una actitud desafiant i atribueix el conflicte unilateralment al perjudicat que, segons el seu parer, *“iba muy borracho y se metió con nosotros. Que le den”*.

Els pares d’en Hamed es mostren avergonyits i li recriminen l’actitud. Es dirigeixen al mediador: *“Nuestro hijo lleva una temporada muy mal, está rebelde, lo han expulsado del IES y lo han detenido varias veces, estamos cansados de ir a la comisaria, [...], le decimos, Hamed, no hagas esto, pero no escucha, [...] estamos pensando llevarlo a Marruecos con su abuela, [...] no acepta nada de lo que le decimos, solo piensa en él [...], a veces se ha ido de casa y no vuelve en tres o cuatro días [...].”* De sobte, en Hamed replica als pares amb un to arrogant: *“Sois unos exagerados, je [...] no sabéis nada, no entendéis nada”*.

El mediador, després d’escoltar els dos relats, les dues vivències, els dos posicionaments davant el conflicte, valora que en Pau compleix amb els requisits per intervenir des d’un programa restauratiu. En Hamed es deriva al programa d’assessorament.

Posteriorment, el mediador contacta via telefònica amb el perjudicat, el Sr. Gilberto. S’interessa per les seves necessitats, li explica les funcions i el rol del mediador en l’engranatge judicial, i també les intervencions que es duen a terme en el context de justícia juvenil. El perjudicat –molt amablement– agraeix aquesta informació. Se’l convida a les dependències de l’SMAT per parlar amb ell amb més tranquil·litat, amb l’objecte

d'escollar les seves necessitats, la seva versió dels fets, les seves expectatives entorn de la intervenció, etc. Tot seguit, en Gilberto exclama: *“Perdone, no quiero asistir, recuerdo poco de aquel día, iba muy tomado, muy bebido [...], no, no quiero venir y tampoco es necesario un juicio, [...], sí, lo pasé mal, no sé... me confundí [...], usted conoce a los chicos, haga lo que considere oportuno, yo no necesito nada, gracias”*.

A continuació el mediador li explica que un d'ells té ganes de demanar-li disculpes, d'explicar-li en primera persona el perquè de tot plegat, i que mostra interès per reparar el dany causat, mentre que l'altre noi sí que anirà a judici i, en aquest sentit, és probable que se'l pugui citar. Després d'aquestes paraules, en Gilberto verbalitza amb un sospir: *“Me gusta escuchar que todavía hay chavales buenos y seguro que en su casa ya le habrán reñido... pero, entiéndeme, no quiero venir, no, solo acordarme... uff, no, no puedo [...]”*. Abans de finalitzar la conversa telefònica se li assenjala si estaria d'acord que, una vegada feta la intervenció amb el jove, se li comunicui l'evolució i el resultat d'aquesta. El perjudicat accepta la proposta.

Després d'escollar ambdós menors, d'haver pres una primera decisió quant als programes i després d'escollar el perjudicat, el mediador es pregunta:

- I ara què?
- Quina és la intervenció que es pot realitzar amb en Pau?
- Què li pot ser més restauratiu?

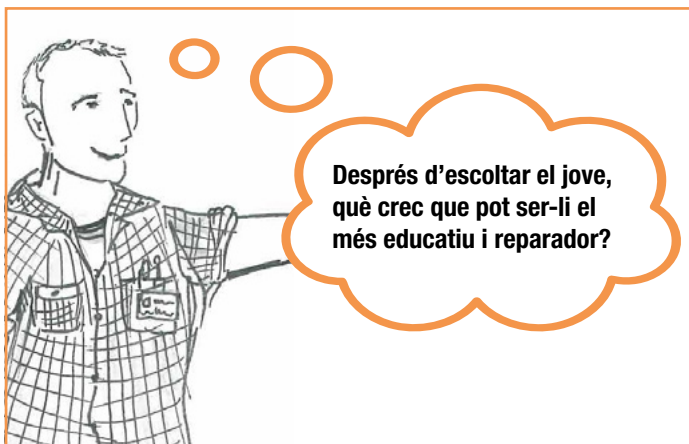

Figura 8. Interrogants en relació amb el tipus d'intervenció

El mediador contacta de nou amb en Pau i li exposa el posicionament del perjudicat i la intervenció diferenciada entre els dos menors. En Pau, al principi, se sent contrariat perquè les seves expectatives no s'han complert. El seu desig és retrobar-se i disculpar-se amb la víctima, encara que és conscient que ha de respectar la decisió i la voluntat d'aquesta. Davant d'aquesta tessitura i, per iniciativa pròpia, en Pau demana si podria fer un voluntariat i es compromet a ser més formal amb l'IES... El mediador l'escolta i, després d'un silenci breu, li trasllada que pensarà en les alternatives proposades i que es posarà en contacte amb ell d'aquí a pocs dies.

Després d'una jornada reflexiva el mediador es pregunta a si mateix si existeix la possibilitat que alguna persona aliena als fets pugui incorporar-se al cas i contribuir a la resolució del conflicte. És en aquest moment que el mediador decideix posar-se en contacte amb el mediador comunitari de la localitat on han transcorregut els fets. Se li trasllada la situació, i aquest professional manifesta que coneix alguna persona del barri amb qui ha col·laborat en ocasions. Llavors al mediador se li obre una llum, ja que aquesta persona podria representar o simbolitzar el perjudicat, el qual també compta amb una identitat en el territori. El mediador comunitari, al cap de pocs dies, facilita el nom i el telèfon d'aquesta persona, un president d'una associació de veïns que, segons el seu parer, estaria interessat en participar en aquesta intervenció. A priori, sembla una proposta interessant però a la vegada suscita alguns temors o interrogants al mediador, com ara: aquesta intervenció pot generar discriminació en el menor?

Figura 9. Presentació de la víctima substitutòria

El mediador es comunica amb el president de l'associació de veïns, que en tot moment va acceptar la proposta d'intervenir en aquest procés. En pocs dies s'estableix una reunió a la qual assisteixen el mediador de l'SMAT, el mediador comunitari i el president de l'associació de veïns amb l'objecte de preparar i gestionar, entre altres aspectes, la trobada amb el menor i la seva mare.

En aquest escenari, el president de veïns, el Sr. José, es mostra predisposat i interessat i es defineixen els objectius de la trobada i el rol de cadascú, alhora que es programa el dia i l'hora de la trobada amb en Pau i la seva mare. El mediador, en acomiadar-se d'aquestes persones, va viure la proposta com un repte professional i va pensar en els beneficis que podria aportar a ambdues parts.

El mediador telefona a la mare i li comunica el dia i l'hora de la trobada, i les persones participants. La mare acull satisfactòriament la informació.

El dia de la trobada, el mediador ofereix un temps breu al mediador comunitari i al president de l'associació de veïns i, posteriorment, un altre temps a en Pau i a la seva mare. Després d'aquests espais diferenciats es reuneixen tots plegats en una sala i es fan les presentacions pertinents, posant especial èmfasi en el rol del president de veïns (com a víctima substituïda) del barri on el menor resideix.

Figura 10. Reunió restaurativa

El president de l'associació de veïns, Sr. José, demana la paraula i es dirigeix al menor. “¿Cómo estás?” I el noi li respon: “Una mica nerviós, però bé...”. Tot seguit, el Sr. José li trasllada el sentiment d'inseguretat del barri, la necessitat que té aquest context de trobar la calma i la tranquil·litat, d'obrir nous comerços que estan tancats, de veure com la gent gran passeja pels carrers, les famílies gaudint amb els menuts als parcs i places... Després d'un silenci, el Sr. Jose confessa a en Pau: “Sabes, yo soy una persona feliz, honesta, nunca me he metido en líos y actualmente me siento triste al ver un barrio temeroso, deteriorado, pues hay mucho gamberrismo, conductas incívicas, no hay respeto hacia las personas , eso me duele”. En aquest moment, tant el Sr. José com en Pau s'emocionen, però el primer segueix amb el seu discurs: “Sabes, tengo el deseo de volver a vivir en un barrio como el de antes, con vida [...], he conocido a muchas personas que han sufrido robos, que han sido agredidas, sé lo mal que lo han pasado, algunas personas durante un tiempo se han refugiado en sus casas [...], sabes, Pau, yo he tenido una infancia y adolescencia sin caprichos, me he casado y he tenido hijos; para mí, es mi barrio, y me gustaría ver que mis nietos lo disfrutaran y vivieran felices”.

Després d'aquestes paraules del Sr. José, es produeix un silenci a tota la sala. En Pau intenta parlar però s'ennuega. Malgrat tot, aconsegueix verbalitzar amb la veu tremolosa: “Ho sento, ho sento molt, no era la meua intenció [...] no sabia que el barri tingués por, [...] estava enfadat amb mi mateix, em vaig deixar endur, [...] però és igual, jo ho vaig fer, no vaig pensar en res més en aquell moment [...] ara, quan l'escolto, m'adono del que pot implicar fer gamberrades, [...] era tat important per a mi conèixer nous amics [...] juro que no ho tornaré a fer.” En aquell precís moment, la mare d'en Pau li agafa la mà i es miren amb complicitat. En Pau continua expressant-se: “Em sento malament, decebut amb mi mateix. Ara entenc més coses. Potser necessitava aquestes paraules, és cert, però també em sento bé i trist, l'he escoltat –dirigint-se al Sr. José– i potser li demano que em doni l'oportunitat de conèixer millor el barri”.

Tot seguit, en Pau s'eixuga les llàgrimes i es dirigeix al president de l'associació de veïns d'una forma genuïna, interessant-se per les entitats del barri, per la cultura popular... i aprofita aquest moment per explicitar: “Sap, Sr. José, jo sé tocar la guitarra i fer papiroflèxia, no sé, igual hi ha nens/es que voldrien aprendre'n i jo els en puc ensenyar...”. Les propostes són acollides pel Sr. José amb un somriure. De fet, aquest li proposa anar conjuntament a un centre cívic i presentar-li uns educadors perquè tingui la possibilitat d'oferir les seves arts i de conèixer altres joves. La proposta és acceptada per en Pau.

La mare, davant l'evolució de la trobada i la predisposició del president de l'associació de veïns, li expressa el seu agraïment per les paraules i gestos vers el seu fill, alhora que li sol·licita si és coneixedor d'alguna entitat per anar-hi ella i socialitzar-se amb altres adults.

La trobada va ser satisfactòria i va complir les expectatives per a ambdues parts. Fins i tot va anar més enllà d'allò que estava previst inicialment.

Posteriorment, es va comunicar al perjudicat, Sr. Gilberto, la intervenció realitzada amb un dels nois, el resultat i la transformació que s'hi va evidenciar, aspecte que el va satisfer gratament.

Figura 11. Procés transformatiu

Reflexions del mediador

Personalment vaig ser conscient que no vaig fer una trobada directa amb el perjudicat però la metodologia emprada ha estat idònia, a la vegada que va tenir una sèrie d'efectes restauratius que van anar més enllà de la intervenció. També és cert que tots els protagonistes es van implicar intensament i emocionalment, la qual cosa va permetre crear una sinergia significativa entre ells.

A hores d'ara, em plantejo:

- què van aportar els diferents participants en aquest procés?
- què va aportar aquesta metodologia restaurativa als diferents agents?

A continuació exposo les reflexions entorn a aquesta experiència i que respon a les preguntes formulades.

	QUÈ DONA	QUÈ REP
MENOR	<p>Reflexió entorn a la seva acció desajustada.</p> <p>Capacitat d'oferir unes disculpes simbòliques i de forma indirecta a d'altres agents de la comunitat. Adonar-se de la necessitat de gestionar les emocions i no reincidir en fets similars.</p> <p>Repara l'altre.</p>	<p>Escollar un representant de la comunitat que es fa eco de la vivència del veïnat i que trasllada un ampli ventall emocional (por, inseguretat, temor...) de la comunitat, alhora que l'ajuda i l'acompanya en connectar amb el dany que ha generat. Ampliar la mirada i evitar focalitzar les accions vers persones concretes.</p>
MARE	<p>Ofereix suport emocional al fill, a través d'una actitud responsabilitzadora.</p> <p>Reflexions i retrets al fill entorn a la desaprovació d'aquelles conductes transgressores.</p>	<p>Tranquil·litat en constatar que, davant l'acció inadequada del fill, aquest és capaç de reflexionar i fer un procés d'aprenentatge.</p> <p>Prendre consciència de la relació entre adolescència i vulnerabilitat.</p> <p>Conèixer els recursos del barri i participar-hi de forma proactiva.</p>
PRESIDENT ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DEL BARRI (VS)	<p>Exposar la vivència i el sentiment del barri al noi, amb l'objecte que aquest empatitzi amb el sentir veïnal.</p> <p>Comprensió, encoratjament i confiança vers el canvi del noi.</p> <p>Informació dels recursos del barri.</p>	<p>Sentir-se legitimat i escoltat com a víctima substitutòria (fer-se present no com a persona individual, sinó com a comunitat).</p> <p>Satisfacció per l'efecte reparador del dany causat.</p>
MEDIADOR COMUNITARI	<p>Expressar de forma genèrica el sentir de les persones d'un entorn determinat quan són objecte de conductes desajustades socialment per part de tercers, en un estil de comunicació assertiu.</p>	<p>Benestar i satisfacció en constatar la riquesa metodològica que tenen els processos restauratius amb l'objecte de disminuir la presència de comportaments incívics.</p>

Figura 12. Quadre resum de les reflexions sobre els participants del cas Context comunitari

IDEES CLAU

- La presencia de la víctima és un element clau per a un procés restauratiu. Quan no es pot comptar amb la VD, la participació d'una VS pot aconseguir uns efectes reparadors similars.
- La cooperació de la Comunitat en aquests processos és un plus en la intervenció.
- En aquest tipus d'intervencions la VD adquireix visibilitat i es dona un reconeixement del dany a través de la VS, la qual pot sentir-se reparada i reconeguda com a tal.
- La presència de la VS, permet transcendir del conflicte interpersonal de les persones involucrades i abordar-lo des de la distància emocional que aporta la nova relació entre jove infractor i VS.
- Respecte als joves, la trobada amb la VS possibilita l'empatia, la compensació del dany i la restauració de la seva imatge social.

4

LA MIRADA EXTERNA: EXPERIÈNCIES A EUROPA

“Una persona és persona
a través d’altres persones”

Proverbi xhosa

*Hi havia experiències a Europa? Més gent es plantejava el treball amb VS?
Com ho feien en altres contextos?*

4.1. Altres experiències amb la figura de la víctima substitutòria

L’objectiu d’aquest text és recollir diversos exemples de com a diferents països, o a Catalunya mateix, es fa ús de la figura de la víctima substitutòria (d’ara endavant VS). Com veurem, en bona part dels exemples que s’esmenten es recorre a aquesta fórmula com a pràctica emmarcada en un programa de justícia restaurativa, però també n’hi ha que no s’identifiquen amb aquest paradigma si bé hi tenen punts en comú. Així mateix, es farà referència a experiències que s’han dut a terme a Catalunya i que són assimilables a la figura VS, si bé no fan servir aquesta denominació.

Cal tenir present que en aquesta contribució només es parlarà d’aquelles iniciatives que s’han conegut a partir d’una petita cerca i d’establir contacte via e-mail i videoconferència amb persones expertes i referents dels programes.¹ Per aquest motiu, la selecció d’experiències i països que hi trobareu no és exhaustiva, ni respon a cap criteri específic, sinó que està condicionada per la informació a la qual s’ha pogut tenir accés. Així mateix, la informació que s’ha pogut recollir de cada experiència és heterogènia i depenent del cas s’ha pogut parlar més o menys atenció a la motivació del projecte, la metodologia utilitzada, la preparació o els resultats.

En primer lloc s'exposaran diferents programes en els quals una persona que ha estat víctima d'un delictes participa en un procés restauratiu amb l'autor d'un delictes diferent al seu perquè la víctima directa no està disponible o no hi vol parlar directament. En aquest cas la VS serveix per poder tirar endavant un procés restauratiu entre víctima i victimari. En segon lloc, es descriuran altres iniciatives en les quals persones que han estat víctimes de delictes es troben amb grups de victimaris per donar a conèixer el seu testimoni i facilitar una reflexió sobre les repercussions del seu comportament delictiu. En aquest altre tipus de programes, no es busca tant poder completar el binomi per establir un diàleg sobre la situació personal d'ambdues parts, sinó generar reflexions a l'entorn del dany, la victimització i l'estigmatització a partir del relat d'una víctima real. Aquestes reflexions també podrien servir per avançar en l'elaboració dels fets per part de totes les persones participants.

Programes restauratius que organitzen trobades entre una víctima i un victimari que no tenen relació entre si

Com a primer exemple es pot esmentar el *Project Restore*, implementat a les escoles i instituts públics de Lincoln, Nebraska. Inicialment, els casos en els quals no es podia comptar amb la víctima per dur a terme el procés restauratiu amb l'infractor, ja fos perquè la víctima no hi volia participar o perquè no estava disponible, el programa els considerava no viables per faltar una de les parts. No obstant van començar a utilitzar la figura de la VS per primer cop quan una dona que d'adolescent havia participat en un procés restauratiu del projecte es va posar en contacte amb el programa per demanar-los com podria col·laborar per poder retornar d'alguna manera el suport que havia rebut anys enrere, quan passava per un moment molt difícil de la seva vida. La van formar per poder participar com a VS en un cas concret. A partir d'aquest primer cas, en el marc del *Project Restore* es van començar a formar d'altres joves que havien passat pel programa anteriorment i que voluntàriament s'oferien per participar en un procés restauratiu com a VS (Bankley, 2020).

En aquest programa la VS és una persona que prèviament ha estat víctima ella mateixa i que voluntàriament accedeix a representar la víctima directa en el procés restauratiu davant l'autor. Els facilitadors/es del programa prèviament hauran preparat la VS de manera que conegui el cas, el procés, la víctima directa i el tipus de reparació que voldria rebre. Durant la trobada, la VS farà de portaveu de la víctima directa. L'objectiu no és

que actuï com si fos la víctima directa, sinó que transmeti el seu missatge i com ha resultat afectada pel delicte. Si s'escau en un moment del procés, la VS també pot compartir la pròpia experiència de victimització i aportar la reflexió de com el delicte afecta el conjunt de la societat en general, si bé el procés segueix situant el focus en la víctima directa i el seu victimari. Tot i que el victimari estarà escoltant una persona que no és la que ha rebut el dany, l'experiència els indica que el procés restauratiu amb VS pot aportar beneficis per al victimari que són similars als que obtindria si s'hagués trobat amb la víctima directa. Amb la VS també podrà escoltar quines han estat les conseqüències dels seus actes i prendre consciència de què ha suposat el seu comportament per a la persona afectada, empatitzar, assumir responsabilitats i finalment consensuar amb la VS quina ha de ser la reparació per a la víctima directa (Bankley, 2020).

En el *Project Restore* es considera fonamental que les víctimes substitutòries rebin formació en justícia restaurativa i prèviament se les prepari en profunditat per poder participar en el procés restauratiu en qüestió. D'acord amb Bankley (2020), els programes de justícia restaurativa idealment haurien de disposar d'un registre que inclogui víctimes substitutòries amb la màxima diversitat possible d'edat, ètnia i gènere. A l'hora de seleccionar la persona que ha de fer de VS en un cas concret, es considera que és més òptim optar per aquella que hagi patit un delicte similar o tingui característiques semblants a la víctima directa, si bé no sempre és possible trobar l'encaix ideal. Per aquest motiu es considera clau la preparació de la VS per entendre les necessitats de la víctima directa i com ha de desenvolupar el seu paper en el procés. En aquest programa els facilitadors han de dedicar temps i atenció per trobar, formar i escollir les persones que poden ser víctimes substitutòries (Bankley, 2020).

A Escòcia, tant en la justícia de menors com en la jurisdicció ordinària, els serveis de mediació ofereixen la possibilitat que sigui la víctima d'un delicte diferent la que participi en el procés restauratiu amb l'ofensor quan la víctima directa no ho desitja o no està disponible. La VS pot ser algú que hagi estat víctima d'un delicte similar i hagi participat en un procés de mediació (Kearney *et al.*, 2006).

Tornant a Estats Units, també cal esmentar el programa "*Surrogate Victim / Offender Dialogue Program*", en el qual la iniciativa es pren des del vessant de la víctima i amb l'objectiu d'oferir-li més opcions per poder

seguir avançant en l'elaboració dels danys patits pel delicte (Burkemper and Balsam, 2007). Aquest programa va començar com una experiència pilot al comtat de Washington, Oregon (Estats Units) i posteriorment es va consolidar sota el nom *Domestic Violence Safe Dialogue*.² El procés s'inicia a partir d'una víctima de violència domèstica que hagi sol·licitat participar per avançar en el seu procés de recuperació. Aquesta víctima arriba al programa per derivació d'una entitat de suport a víctimes o serveis relacionats, i es treballarà perquè es trobi amb una persona que ha estat condemnada per un delicte de violència domèstica però amb qui no té cap vinculació (Burkemper and Balsam, 2007).

Tant la víctima com el victimari hauran passat un procés exhaustiu de preparació per part dels facilitadors. En concret, les víctimes que hi vulguin participar han d'haver rebut suport psicològic especialitzat prèviament i haver expressat explícitament la seva voluntat de trobar-se amb algun ofensor de violència domèstica amb la finalitat de progressar gradualment en el seu procés de recuperació. L'equip facilitador l'haurà informat del funcionament de la trobada i l'hauran preparat per entendre els possibles desenllaços que pot tenir. L'autor haurà d'haver acceptat la responsabilitat per les seves accions i haver participat de forma continuada en un programa d'intervenció específic per a agressors a la presó. També haurà mantingut entrevistes amb els facilitadors per entendre el funcionament de la trobada i poder anticipar les emocions que podrien sorgir en una i altra part (Burkemper and Balsam, 2007).

A la trobada hi assistiran la víctima i el victimari que no tenen vinculació prèvia, dos facilitadors i una persona de suport per cada participant. Després de la trobada, els facilitadors realitzaran una entrevista tant amb una part com amb l'altra per parlar de com l'han viscut. Un cop conclòs el procés de diàleg pròpiament dit, es considera fonamental que ambdues parts assisteixin a sessions de seguiment amb la persona que duia a terme el suport psicològic especialitzat (*Domestic Violence Safe Dialogue*).

A Bèlgica, arran dels bons resultats del Projecte *Samenspraak*, que es descriu al capítol 4.2., recentment l'entitat Moderator també ha endegat el projecte *Vestel Herstel*. Té per objectiu introduir de forma sistemàtica la figura de la víctima o el victimari substitutori/a per poder dur a terme processos restauratius en aquells casos en els quals una de les parts no vol o no pot participar i en canvi l'altra part sí que desitja una trobada. D'aquesta manera es vol fer possible que no només l'autor, sinó també

la víctima, puguin trobar-se amb l'altra part d'un delictes que, tot i que no sigui el seu, els permetrà intercanviar preguntes i experiències. En aquest cas, és rellevant el fet que es crea l'opció del "victimari substitutori", és a dir, el programa vol donar opcions per mantenir un diàleg restauratiu, tant a les víctimes que no compten amb un victimari com als victimaris que es troben en la mateixa situació.³

Com s'ha exposat detalladament al capítol 3, l'SMAT ha treballat amb la figura de la VS en alguns casos, ja sigui fent servir aquesta figura per poder fer arribar al jove ofensor la visió d'una altra persona que també havia estat víctima d'un delictes similar (Cas 1: Sensellarisme) o bé per fer-li present el sentiment de la comunitat davant de situacions com les que havia protagonitzat el menor (Cas 2: Context comunitari).

Així mateix, al Programa de Justícia Restaurativa d'adults també s'han dut a terme processos de mediació als quals la víctima directa no volia assistir, i en el seu lloc hi han participat persones del seu entorn. Han estat aquestes altres persones les que han participat en l'espai de diàleg amb el victimari i han relatat com s'han vist afectades tant elles com la víctima.

En aquest programa també s'han creat alternatives per a casos de delictes sense víctima identificable. Per exemple, en delictes contra la seguretat vial s'han organitzat processos de diàleg entre l'autor dels fets i una persona que, per la seva feina o situació, podia donar informació a l'autor de les conseqüències que pot arribar a tenir un delictes de trànsit. En un cas, els facilitadors van convidar una persona de l'Institut Guttmann, en el qual, entre d'altres objectius, s'ajuda a la recuperació de persones que han patit greus lesions físiques arran d'accidents de cotxe. En un altre cas, en canvi, es va demanar a un bomber que expliqués a l'autor les vegades que ha hagut d'assistir persones víctimes d'accidents de trànsit que es queden atrapades al cotxe sinistrat i en situacions molt greus. També en un cas de delictes d'odi s'ha experimentat amb la figura de la VS: en concret, en un cas en què el victimari havia publicat missatges d'odi contra l'ètnia gitana a través de les xarxes socials i per tant no hi havia cap víctima concreta. Es va dur a terme un procés restauratiu al qual, a banda de l'autor dels fets, el facilitador va convidar les representants d'una associació de dones gitanes perquè poguessin transmetre la seva visió com a membres del col·lectiu afectat pels seus missatges. L'autor i les representants de l'entitat gitana van poder mantenir un diàleg sobre els fets i reflexionar conjuntament sobre les profundes implicacions que tenen els missatges d'odi en general, i especialment a través de les xarxes socials.⁴

En processos restauratius entre persones que havien patit delictes sexuals en el context de l'Església també s'ha recorregut a la figura de la VS en un cas en què l'autor dels fets ja havia traspassat. Un representant de la comunitat religiosa a la qual pertanyia l'autor dels fets va accedir a trobar-se amb la víctima per escoltar el seu relat i el seu missatge i respondre preguntes en nom de la institució on s'havien produït.⁵

Diàlegs entre grups de víctimes i victimaris que no estan vinculats pel mateix delicte

En la majoria de casos es tracta de trobades que es duen a terme com a part de programes de tractament per ofensors que han estat condemnats a penes de presó o a penes no privatives de llibertat, i que tenen l'objectiu de generar reflexió sobre el seu comportament i l'impacte que el delicte ha tingut en la víctima. Aquests programes inclouen una programació de sessions en les quals es van treballant diferents aspectes del delicte, el comportament dut a terme i les conseqüències per a la víctima i per al seu propi entorn, a través de diferents activitats grupals i individuals facilitades per professionals a vegades ajudats per voluntaris. En una fase avançada del programa, i quan ja s'ha aprofundit en la reflexió sobre el propi comportament, les causes, la responsabilitat i l'empatia amb la víctima, es convida una o més víctimes de delictes del mateix tipus però amb les quals no tenen cap relació. Aquestes víctimes, de forma voluntària, comparteixen amb el grup de persones penades la seva experiència de victimització i els efectes que van patir arran del delicte. La sessió sol ser guiada per un professional o una persona voluntària formada, i els ofensors poden fer preguntes i es pot generar un diàleg distès entre tots els participants.

El Manual de Programes de Justícia Restaurativa de les Nacions Unides (*United Nations Office on Drugs and Crime, 2020*) fa referència al *Sycamore Tree Project*, creat per Prison Fellowship International, com un dels exemples il·lustratius d'aquest tipus de programes. El *Sycamore Tree Project* fou dut a terme per primer cop el 1979, i des de llavors es duu a terme a les presons de nombrosos països de diferents continents. L'objectiu és ajudar les persones que es troben a presó complint penes privatives de llibertat a prendre consciència dels efectes que els delictes tenen en les víctimes i el seu entorn, i de la importància de responsabilitzar-se'n. Si bé el projecte s'origina en un context religiós i es basa en l'evangeli de Lluç, tal com refereix la mateixa organització,

no té per objectiu promoure cap creença religiosa específica, sinó promoure el paradigma de justícia restaurativa. Es considera que la resposta convencional del sistema de justícia penal davant el delictes és disfuncional i, per això, a través de la creació d'espais de trobada entre víctimes i victimaris i potenciar valors com la responsabilització, l'empatia i la reparació, es vol donar una resposta restaurativa. Es duu a terme una sessió per setmana en el decurs de cinc o sis setmanes. Al grup d'ofensors se li facilita una persona voluntària que ha rebut formació específica, i es treballa amb el suport d'uns quaderns amb activitats de reflexió individual i grupal. Aquestes activitats estan pensades per promoure que els participants elaborin diferents qüestions com ara el significat del terme reparació, què impliquen les relacions trencades, les implicacions del delictes per a la víctima en el curt i llarg termini, com el delictes pot afectar d'altres persones i la comunitat, la responsabilització, el significat de la disculpa i el perdó, o quins podrien ser possibles actes simbòlics de restitució (Prison Fellowship International).

En una de les sessions es convida una o dues víctimes d'altres delictes amb les quals els victimaris presents no tenen cap relació. Aquestes víctimes exposen la seva vivència i les persones internes poden fer-los preguntes i compartir reflexions sobre responsabilitat, reparació, recuperació, etc. Aquestes trobades tenen un impacte significatiu en les persones internes que sovint passen a tenir una valoració diferent del seu comportament i també en les víctimes que hi participen, que sovint refereixen que s'emporten sensacions positives de la trobada (Prison Fellowship International).

Tal com s'exposa en la secció 4.3., Nick Dawson, després de trobar-se amb un dels autors de la mort del seu germà, va decidir participar de forma voluntària en el *Sycamore Tree Project* al Regne Unit. D'aquesta manera ha assistit a diferents presons del país i comparteix la seva experiència com a víctima amb grups de victimaris que participen en el projecte (Dawson, 2019).

Als Estats Units, l'entitat que organitza el *Domestic Safe Dialogue Program* també ha implementat els anomenats *Survivor Impact Panels*. Consisteix en un grup de tres víctimes de violència domèstica que expliquen, a un grup d'agressors d'aquest tipus de delictes i amb els quals no tenen cap relació, l'impacte que ha tingut la violència domèstica a les seves vides. Els victimaris que hi poden participar han estat participant prèviament

en un programa d'intervenció per a agressors de violència domèstica. Responsabilitzar-se del seu comportament i poder empatitzar amb la víctima són alguns dels requisits previs que els professionals valoren en els agressors per determinar si hi poden participar. A les trobades no es culpabilitza ni es jutja els victimaris que estan escoltant. Les víctimes simplement narren les seves respectives experiències i com les agressions i l'abús van afectar tant les respectives famílies com a elles mateixes. L'objectiu és afavorir que tant els victimaris com les víctimes que s'hi troben puguin avançar en l'elaboració dels fets viscuts (*Domestic Violence Safe Dialogue*).

A Bèlgica, tal com va exposar Katrien Lauwaert en la seva ponència del 2018 que es recull a la secció 4.2., l'ONG Moderator va endegar un projecte al 2013 anomenat *Behind the Mirror*, en el qual s'organitzaven trobades de diàleg entre víctimes i victimaris que no estaven relacionats pel mateix delictes. Posteriorment, van decidir fer un pas més i van iniciar el projecte *Samenspraak* (Diàleg), dut a terme per l'organització Moderator. En el marc d'aquest projecte faciliten grups de diàleg entre grups de victimaris i víctimes que no tenen relació entre si però que han estat implicats en delictes del mateix tipus. En concret, han organitzat diversos grups de diàleg en delictes relacionats amb l'extremisme violent, delictes de trànsit i delictes sexuals. En aquests grups també hi han participat ciutadans interessats. Cada grup de diàleg s'ha trobat durant cinc o sis sessions de dues hores i mitja aproximadament, que es mantenen un o dos cops per setmana. Les sessions són conduïdes per dues facilitadores que prèviament han fet una preparació exhaustiva de com durien a terme la sessió, que després aniran adaptant en funció de la dinàmica del grup (Lauwaert and Buntinx, 2021; Moderator).

Per trobar victimaris que hi vulguin participar difonen la informació del projecte a l'àmbit penitenciari i a través d'altres entitats relacionades. Per trobar víctimes i ciutadans, és necessari fer servir moltes altres vies de difusió, incloses les xarxes socials, les xarxes de contacte amb altres entitats, distribució de fulletons o anuncis a la premsa local. Les facilitadores realitzen entrevistes amb totes les persones interessades i seleccionen aquelles que consideren preparades per participar en un diàleg d'aquestes característiques. S'ha dut a terme una avaluació qualitativa externa del projecte per poder conèixer millor l'impacte en els participants (Vanlommel and Buntinx, 2021).

Tant les víctimes com els ofensors que assisteixen a aquests grups de diàleg i que prèviament no havien participat en cap procés restauratiu amb el seu propi infractor o víctima han pogut fer ús d'un espai en el qual poder fer preguntes, sentir-se escoltats i trobar un cert reconeixement per part de persones que han tingut un rol diferent del seu en el sistema penal o per part dels ciutadans. La bona acollida de l'experiència, tant per a víctimes com per als victimaris, ha anat més enllà de l'esperat i actualment estan explorant fórmules per poder-la seguir finançant (Moderator, 2021).

En els casos en els quals l'altra part no s'ha identificat o no està disponible, el grup de diàleg es converteix pràcticament en l'única oportunitat de tenir un intercanvi restauratiu. Però aquestes trobades també han esdevingut una eina molt positiva per a aquelles persones per a les quals trobar-se amb el seu victimari o la seva víctima, tot i que sí està disponible, és massa complex i, no obstant, tenen igualment la necessitat de poder fer preguntes i sentir-se escoltats. Els ciutadans han aportat la veu del que seria la "societat", que també ha escoltat el relat d'ambdues bandes. Així mateix, la seva presència ha permès a víctimes i victimaris escoltar què pensen de la seva experiència i, per tant, conèixer la visió d'una altra persona que no ha estat implicada en un delictes. Què vol dir un procés de victimització, què implica estar a la presó o passar per un procés judicial, el tipus de trajectòries de vida que poden portar al comportament delictiu... són aspectes que els ciutadans que hi participen aconsegueixen comprendre millor quan han format part d'un d'aquests diàlegs (Moderator, 2021).

Una altra experiència de trobades grupals entre víctimes i victimaris de delictes que són majoritàriament greus i que no tenen relació entre si és la que es duu a terme a algunes presons de Suïssa. Aquesta iniciativa del Swiss RJ Forum⁶ es va dur a terme per primer cop el 2017 a la presó de Lenzburg, i després es va ampliar a les presons de Bastadel i a Palézieux. Des del setembre de 2020 el projecte també s'està implementant a les presons del cantó de Vaud. El programa inclou vuit sessions en les quals, durant dues hores aproximadament, es troben victimaris que estan complint condemna a la presó i víctimes de delictes comesos per altres infractors (Christen-Schneider, 2020).

A cada sessió, el grup de víctimes seleccionat entra a la presó acompanyat dels facilitadors. Durant la trobada, victimaris, víctimes i facilitadors s'asseuen en cercle i poden fer servir un objecte per anar

ordenant la intervenció. En la primera sessió tots els presents consensuen els valors que consideren que han de regir el funcionament del cercle i signen un document de compromís. En les sessions successives s'aniran tractant diferents qüestions, com ara el significat del terme delictiu, les diferències entre justícia restaurativa i justícia retributiva, l'experiència del fet delictiu... S'analitzen casos reals de trobades entre víctimes i infractors, l'impacte que el delictiu pot arribar a tenir per a la víctima no només en el moment, sinó també en el llarg termini, les experiències doloroses del delictiu, la diferència entre vergonya i culpabilitat i les justificacions habituals per evitar la responsabilització. Els interns expliquen les seves dures històries de vida, i s'explora el significat del terme perdó (Christen-Schneider, 2018).

Els facilitadors refereixen que poden percebre, tant en víctimes com en els victimaris, motivació per trobar-se i iniciar les reflexions en el cercle. Durant les sessions hi ha molts moments emotius, de silenci i d'agraïment entre tots els participants per l'honestat i per l'escolta. En algunes ocasions, en la darrera sessió, les persones internes espontàniament van oferir a les víctimes poemes, cartes o manualitats realitzades per ells com a símbol del seu agraïment (Christen-Schneider, 2018). Per a les víctimes és important veure com els victimaris comencen a preocupar-se seriosament pel comportament que han tingut i que puguin reflexionar sobre com evitar reincidir. Així mateix, el fet d'escoltar que altres víctimes han experimentat sentiments i situacions similars arran del delictiu les fa sentir acompanyades. Algunes de les persones internes relaten com els colpeix prendre consciència del dany que van arribar a causar i com tot allò que han sentit durant les trobades els ha deixat reflexionant, en ocasions sense poder dormir (Christen-Schneider, 2020).

A França, el 2011, l'Institut Français pour la Justice Restaurative (IFJR) va dur a terme una experiència pilot d'organitzar diàlegs restauratius entre grups de víctimes i grups d'infractors que no tenien relació entre si però estaven implicats en el mateix tipus de delictiu. Gradualment van anar desenvolupant aquesta pràctica restaurativa i durant el 2017 es va consolidar. Es duen a terme trobades entre grups de víctimes i grups de victimaris del mateix tipus de delictiu, com ara robatori, accidents de trànsit, violència de gènere o delictes contra la llibertat sexual, entre d'altres. A les trobades hi participen també persones de la comunitat per sostenir i escoltar tant les víctimes com els autors.⁷

Els facilitadors són dos professionals: un dels serveis d'atenció a les víctimes i l'altre un professional dels serveis penitenciaris. Aquests professionals no són mediadors/es, però han rebut una formació de 60 hores per part de l'IFJR per dur a terme aquests diàlegs restauratius. A més, se'ls ofereix acompanyament i supervisió dels processos. En lloc d'articular un circuit de derivació de casos dels serveis de suport a les víctimes o de les presons a un programa específic de diàlegs restauratius i haver de treballar per a la sensibilització dels col·lectius per aconseguir derivacions, l'objectiu és que els professionals dels serveis d'atenció a les víctimes o dels serveis penitenciaris integrin la facilitació de grups de diàleg restauratius com a part de la seva tasca quotidiana d'atenció a les víctimes o els victimaris, respectivament. Són ells els qui seleccionen els casos, realitzen el primer contacte oferint la possibilitat de participar, fan les sessions de preparació i faciliten tot el procés restauratiu amb el suport de l'IFRJ.⁸

Els serveis d'atenció a les víctimes i els serveis penitenciaris es posen en contacte amb víctimes a les quals havien atès anteriorment, i amb persones que estan complint una pena alternativa o una pena de presó respectivament, i els informen sobre els diàlegs restauratius. Si accedeixen a participar, llavors s'inicien les sessions de preparació. Primer els facilitadors fan tres entrevistes individuals amb cada participant. Posteriorment, s'organitza una reunió del grup de víctimes i del grup d'infractors per separat. Tant amb un grup com amb l'altre, es fa servir l'espai on es durà a terme la trobada entre tots dos grups. D'aquesta manera, abans del moment que es trobaran amb l'altre grup, cada participant ja haurà conegut els altres membres del seu grup i s'haurà familiaritzat amb l'espai. A continuació, es duen a terme les trobades entre els dos grups, que duren unes tres hores, un cop a la setmana durant cinc setmanes.⁹

Si el grup de victimaris són persones que estan complint una pena privativa de llibertat, les trobades es fan dins la presó. Si, en canvi, els victimaris estan complint una mesura penal alternativa, les trobades es fan en un equipament comunitari. En alguns casos es va crear un grup de victimaris que complien una mesura penal alternativa i hi van incloure una persona que estava complint una pena privativa de llibertat. Es va optar per fer les trobades a la comunitat i concedir un permís a la persona que estava a la presó perquè pogués assistir a totes les reunions. Aquesta combinació també va resultar molt positiva.¹⁰

Quan els dos grups es reuneixen, cada persona està convidada a explicar al seva història, les conseqüències que va tenir patir o fer el delicte o què espera del procés de diàleg. Els facilitadors guien el grup perquè tothom pugui sentir-se escoltat i tots els participants es puguin intercanviar preguntes i reflexions. Es pot dir que la durada de tot el procés és d'aproximadament sis mesos, però pot variar lleugerament segons els casos.¹¹

Les valoracions dels participants són molt positives. L'IFRJ, des del 2018, duu a terme una enquesta nacional amb les víctimes i els infractors que han participat en aquests diàlegs restauratius, i l'informe anual que elabora està disponible al seu web.¹²

Als centres penitenciaris de Catalunya, com a part de la intervenció que es duu a terme amb les persones penades, es realitzen programes d'atenció especialitzada per a persones internes que estan complint pena de presó per delictes violents, delictes de violència de gènere, delictes sexuals i també per delictes de trànsit (Direcció General de Serveis Penitenciaris, 2011). En aquests programes es treballen aspectes relatius a la responsabilitat en el comportament delictiu i l'empatia vers la víctima, entre d'altres. En alguns casos, en les fases avançades del programa i amb la col·laboració d'una entitat externa, una víctima del tipus delictiu en qüestió es desplaça voluntàriament al centre penitenciari per exposar la seva vivència al grup d'infractors.¹³

El programa Hora Punta està adreçat a persones que estan complint una pena de presó per delictes de trànsit, i té l'objectiu reeducar en la mobilitat segura. Es treballa a partir de casos reals, i en una de les sessions es conviden víctimes d'accident de trànsit. Per a les persones internes, escoltar el testimoni de la víctima resulta impactant, i valoren positivament l'oportunitat. La participació d'aquestes víctimes en una de les sessions del programa és possible gràcies a la col·laboració de l'Associació Catalana de Traumàtics Cranioencefàlics i Dany Cerebral, Stop Accidentes i l'Institut Guttmann (Piulachs, 2021). En la mateixa línia, en el marc del programa d'intervenció per a agressors sexuals (SAC) per a homes que han comès delictes de violència sexual, a través de la col·laboració de la Fundació Vicki Bernadet, en una de les sessions del programa, el grup d'interns que hi participa rep la visita d'una víctima de violència sexual. La víctima, que no té cap relació amb cap dels interns del grup, exposa la seva experiència i totes les conseqüències que ha tingut per a la seva vida

i per al seu entorn. Conèixer la vivència d'una víctima explicada en primera persona té un efecte molt significatiu en les persones internes.

Així mateix, també als centres penitenciaris de Catalunya s'ha dut a terme una altra experiència en la qual grups de victimaris i persones que representen víctimes de violència sexual es troben per intercanviar les seves vivències i reflexions. En aquest cas, per iniciativa d'un mediador del CP Quatre Camins, es va organitzar una sortida programada amb l'objectiu que un grup d'interns del CP Quatre Camins pogués anar a veure l'obra de teatre i dansa *Aüc, el so de les esquerdes*, de la companyia Les Impuxibles.¹⁴ A través del teatre i la dansa, les actrius i ballarines tracten el tema de la violència sexual envers les dones, el fet concret d'una violació i les repercussions que pot tenir en la vida de la víctima i el seu entorn. Posteriorment, tres de les actrius i ballarines van anar al centre per mantenir una trobada amb aquest grup d'interns i compartir reflexions sobre la violència sexual. Aquest espai de diàleg era facilitat pel mediador voluntari i dos professionals de l'equip de tractament, un psicòleg i un educador. En el procés de diàleg es va posar de manifest com l'obra havia generat reflexions profundes sobre el propi comportament i les conseqüències en les persones internes. L'intercanvi tampoc no va deixar indiferents les actrius i ballarines que hi van participar. L'experiència es va poder dur a terme gràcies al suport dels professionals de tractament, la direcció del centre i la direcció general d'Afers Penitenciaris. Davant la bona acollida que havia tingut, el mediador va dur a terme aquest procés en dues ocasions més amb interns del CP Quatre Camins i del CP Brians 2, el 2019 i el 2020.¹⁵

En aquest cas, doncs, les persones internes no escolten el relat ni de la víctima directa del seu delicte, ni d'altres víctimes, sinó que són espectadors d'una obra en la qual actrius i ballarines escenifiquen l'impacte de la violència sexual a través del teatre i la dansa. Aquesta també ha estat una manera d'ajudar els victimaris a atansar-se a les conseqüències dels seus actes i a responsabilitzar-se del dany causat. El diàleg posterior entre el grup de persones internes i les actrius i ballarines facilita que les persones participants puguin seguir elaborant les reflexions conjuntament. D'altra banda –i en paraules del mateix mediador– el fet que l'experiència es dugui a terme fora i dins la presó “(...) *no tan sols té un impacte positiu en els interns, sinó que també facilita el sentit de la responsabilitat de les persones que des de l'exterior dels centres penitenciaris lluiten per trencar el cicle de la violència estructural (...)*”.¹⁶

Consideracions finals

Un aspecte pràctic a destacar és la importància que les diferents iniciatives analitzades atorguen a la preparació, tant de les parts individualment com del grup, per aconseguir que aquests diàlegs puguin tenir un efecte restauratiu per a tots els participants.

D'altra banda, totes aquestes experiències reflecteixen que –més enllà de la trobada directa entre víctima i victimari, ja sigui tots dos sols o en el marc d'un cercle o *conferencing*– en diferents contextos geogràfics ha sorgit la necessitat de poder oferir altres opcions de processos restauratius quan una de les parts no està disponible. En aquests altres processos, tant les trobades entre dues persones com les grupals permeten als participants elaborar igualment certs aspectes derivats del delictes gràcies al fet de poder intercanviar visions i relats amb una persona que representa l'altre rol en el binomi víctima-victimari encara que no tingui relació amb el seu delictes concret. En alguns casos, la trobada amb la víctima o el victimari d'un altre delictes pot ser preferible perquè permet rebaixar el nivell de tensió que genera en les parts i alhora crea un espai més proper on les persones se senten segures per expressar-se. En d'altres, els participants agraeixen poder compartir les reflexions amb un grup i reconèixer patiments i vivències similars en altres persones.

¹ El suport i els coneixements de l'[European Forum for Restorative Justice](#) han estat fonamentals per poder dur a terme aquesta contribució. El secretariat d'aquesta organització i, en concret, l'Emanuela Biffi han facilitat informació molt rellevant de diferents experiències de VS en països europeus i de les persones de contacte per poder ampliar la informació. Aquesta ha estat una de les principals fonts d'informació per dur a terme aquest recull. Així mateix, també vull agrair la col·laboració de cadascuna de les persones que m'ha atès per videoconferència, telèfon o e-mail i m'ha dedicat un temps per explicar l'experiència del seu programa. En concret, Aidà Almirall, Marçal Baig, Nicolás Barnes, Imma Ibern, Katrien Lauwaert, Marian Martínez, Noemie Micoulet i Alberto Olalde. També vull agrair a Joakim Hope, assessor del Servei Nacional de Mediació de Noruega, [Konfliktredet](#), el temps que ens ha dedicat. Al seu país estan plantejant la possibilitat de dissenyar un projecte de cercles restauratius amb persones que retornen a casa després de col·laborar amb organitzacions terroristes a Síria i membres de la família que ha continuat vivint a Noruega o bé víctimes i supervivents d'actes terroristes. No s'ha fet constar la informació que em va facilitar per tractar-se d'un projecte que està en construcció.

² Aquest programa es va consolidar i ha estat funcionant de forma regular fins l'arribada de la pandèmia, tal com es fa constar al web <https://dvsdprogram.com>.

³ Comunicació personal amb Katrien Lauwaert, professora a la Vrije Universiteit Amsterdam, investigadora al Leuven Institute of Criminology i membre de l'entitat Moderator. 21 de juliol del 2021.

⁴ Comunicació personal amb Marçal Baig, mediador del Programa de Justícia Restaurativa. 21 d'agost de 2021.

⁵ Comunicació personal amb Alberto Olalde, facilitador de processos restauratius i professor del Grau de Treball Social de la Universitat del País Basc. 30 d'agost del 2021.

⁶ Swiss RJ Forum <https://www.swissrjforum.ch/eng/>.

⁷ Comunicació personal amb Noemie Micoulet, coordinadora de l'Antenne Sud-Est de l'Institut Français pour la Justice Restaurative (IFJR). 14 de setembre del 2021.

⁸ Comunicació personal amb Noemie Micoulet.

⁹ Comunicació personal amb Noemie Micoulet.

¹⁰ Comunicació personal amb Noemie Micoulet.

¹¹ Comunicació personal amb Noemie Micoulet.

¹² Els informes anuals Enquête Nationale Sur la Justice Restaurative, des del 2018 fins al 2020, ambdós anys inclosos, estan disponibles a <http://www.justicerestaurative.org/les-resultats-en-france/>. A banda dels resultats de l'enquesta als participants, també hi trobareu el tipus de mesures de justícia restaurativa disponibles a França i la distribució de programes al territori.

¹³ Comunicació personal amb Nicolás Barnes, Imma Ibern i Marian Martínez, psicòlegs de la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat. 22 de juny de 2021.

¹⁴ Podeu trobar més informació sobre l'espectacle teatral de la companyia Les Impuxibles aquí: <http://lesimpuxibles.com/wp/?project=llum-de-paraula-2>.

¹⁵ Comunicació personal amb Aidà Almirall, mediador i facilitador de processos restauratius. 31 d'agost del 2021.

¹⁶ Comunicació personal amb Aidà Almirall.

4.2. La incorporació de les experiències de Bèlgica i de Regne Unit com a reflexió per a la nostra pràctica

Després de fer una primera aproximació a diverses experiències en què es recorre a la figura de la VS o a persones que tenen punts en comú amb aquesta, en aquest segon apartat d'aquest capítol volem aturar-nos en dues experiències concretes.

Atès que Bèlgica i el Regne Unit eren els dos països que tenien més experiència en la introducció de persones per desenvolupar el rol de víctima en processos restauratius, vàrem contactar amb Nick Dawson, que va viure una experiència traumàtica i que posteriorment participa en programes de VS, i amb Katrien Lauwaert, una acadèmica experta en programes de justícia restaurativa.

Les pràctiques de Bèlgica i del Regne Unit ens van venir de la mà dels seus protagonistes durant la IX Jornada de Mediació Penal Juvenil, celebrada al CEJFE el 27 de novembre de 2018: les conferències de la Katrien, amb la seva perspectiva més metòdica i global de la justícia restaurativa, i d'en Nick, amb la seva visió més personal i vivencial, ens van permetre reflexionar sobre diversos aspectes a l'hora de dissenyar el nostre model de VS.

Experiència a Bèlgica amb VS

Katrien Lauwaert és coordinadora de Mediation (una ONG que promou la justícia restaurativa d'adults a Flandes), professora de la Universitat Lliure d'Amsterdam i investigadora sènior de la Universitat Catòlica de Leuven (Lovaina).

En aquella Jornada, la Katrien ens va parlar d'alguns exemples que tenen elements comuns amb el rol de VS, per després detallar-nos un projecte pilot que estaven desenvolupant en aquell moment, aportant-nos qüestions per reflexionar a l'hora de plantejar-nos la implementació d'un programa de VS.

Partint del fet que la justícia restaurativa consisteix en un conjunt de pràctiques no estandaritzades que comparteixen valors en comú – com l'escolta de les necessitats de l'altre–, Bèlgica, com Catalunya, individualitza les seves intervencions a través de la creativitat i la flexibilitat dels seus professionals.

Com en el nostre país, la justícia restaurativa belga valora com a òptima la trobada entre les parts pels beneficis que aporta a tots els seus participants (ja que, tal com apunta la Katrien, ajuda al reconeixement i la consciència del dany). Amb aquesta premissa, ha intentat salvar, en diverses ocasions, l'absència de la víctima directa d'un conflicte amb la incorporació de diferents persones i noves metodologies. Així, familiars, representants i el mediador mateix, poden fer present la víctima en processos restauratius en què no es pot comptar amb la seva participació.

Hi ha trobades restauratives que es desenvolupen amb els familiars de la víctima directa (progenitors, parella, fills...), sigui perquè aquesta ha mort –és el cas de les víctimes mortals de crims molt greus o d'accidents de trànsit– o no pot o no vol participar, com passa amb determinades víctimes d'edat molt petita. Malgrat que els familiars no són la seva víctima principal, es tracta de mediacions ordinàries, atès que són també víctimes del fet mediat.

Amb el mateix objectiu, en processos de mediació penal juvenil realitzen el que nosaltres anomenem “mediacions indirectes”, ja que és el mediador qui fa arribar a cada una de les parts les paraules de l'altra, en no haver-hi una trobada presencial entre aquestes. Aquest mediador pot fer una transmissió literal (fins i tot amb la lectura o entrega de cartes i escrits) o pot reformular el missatge de la persona absent. Malgrat que aquesta experiència és valorada com a positiva pel professional (perquè obre la possibilitat de fer arribar la perspectiva de la víctima i que l'infractor respongui), es considera una pràctica menys poderosa, ja que sovint hi ha una manca d'interacció i moltes vegades no es dona l'autenticitat de les emocions de les víctimes.

En altres casos, la part perjudicada és una víctima jurídica, i el rol és desenvolupat per un representant de l'entitat (el treballador de l'empresa que ha patit un robatori, per exemple). L'èxit d'aquests casos depèn de l'actitud i de la personalitat de qui ho fa. Aquestes persones acostumen a participar en diversos processos de reparació, i hi ha el perill que el missatge de la víctima arribi a l'infractor únicament com un avís.

La Katrien també ens va explicar dues experiències que s'apropen més a allò que nosaltres entenem per a VS, pel fet que en les dues situacions no hi ha una relació directa entre les parts que reparen. Concretament, ens descriu dos casos d'infractor substitutori que han comès un delictes semblant al fet mediat.

Per tractar casos històrics d'abusos sexuals en internats i altres centres educatius, sovint l'infractor és substituït, a l'hora de fer la mediació, per un representant del centre educatiu o de l'orde religiós al qual pertany (ja sigui perquè qui ha comès el delicte ha mort, té un problema de salut mental o no està disposat a participar-hi). Són casos molt delicats, en els quals, per altra banda, la confrontació és molt complexa. Si aquests representants intervenen de forma autèntica i estan motivats, pot convertir-se en una mediació sòlida. En aquest cas, el paper de l'infractor substitutori és presentar línies polítiques, donar informació contextual del que va passar i oferir compensacions.

Un darrer exemple d'infractor substitutori és el cas d'un home que havia causat un accident de trànsit en el passat i va fundar un grup d'autoajuda d'infractors de trànsit. Aquest es va trobar amb una víctima d'un delicte semblant al seu. En aquest cas concret, la motivació va sorgir de la víctima i de la seva necessitat d'escoltar un infractor.

Tots els casos belgues exposats fins ara són exemples de metodologies que intenten omplir l'absència de la víctima en la trobada. Un escenari diferent és el projecte "Behind the mirror", en el qual el format són els grups de diàleg. Des de l'any 2013, aquest projecte analitza els diàlegs entre grups de víctimes i grups d'infractors, amb l'objectiu de reparar i donar una alternativa quan no és possible una mediació. Aquest projecte rep finançament del govern per dur a terme aquesta recerca i replicar-la en altres regions.

Quan la mediació és massa perillosa perquè la confrontació entre la víctima i la persona que ha comès el delicte és massa complexa (especialment en casos de delictes sexuals), ofensors i víctimes de delictes no relacionats es troben durant cinc sessions sota el lideratge de dues persones facilitadores, per debatre sobre temes concrets (la victimització, el fet de cometre un delicte, la pèrdua, la culpabilitat, la responsabilitat i el concepte de restauració). Els grups van ser equilibrats en nombre (de sis participants en cada grup; l'òptim és entre sis i deu participants) i es va desenvolupar en el context penitenciari. Es va realitzar una guia, un manual que inclou informació sobre l'estadi preparatori i els materials utilitzats en cada sessió, amb l'objectiu de potenciar l'aprenentatge i profunditzar en la reflexió. Malgrat l'ús del guió per part de les persones facilitadores, el projecte té un enfocament personalitzat, ja que es va adaptant a les necessitats dels membres del grup i s'intenta que el diàleg sigui molt autèntic.

Algunes cites de les persones participants en “Behind the mirror” són:

“M’ha afectat molt que la gent encara confiï en mi, sobretot després de saber el que vaig fer. Hi havia tanta confiança i tant de respecte mutu, que realment no temo expressar el que sento ni el que penso”

“El projecte m’ha fet entendre que m’he de posar en contacte algun dia amb el meu infractor. M’ha fet entendre que algun dia ho he d’aconseguir”

“M’ha permès pensar molt més sobre el que he fet. La participació en aquest grup m’ha permès aprofundir i entendre millor el que vaig fer”

“Abans de començar a participar en aquest grup tots els criminals eren, per a mi, dolents. Haver pogut parlar amb delinqüents que han delinquit en altres àmbits m’ha fet canviar d’opinió. Els delinqüents són persones. Això no excusa el seu comportament, però les coses no es poden veure des d’una òptica de blanc o negre”

“Jo em sento molt més forta des que vaig participar en aquest grup. El grup m’ha ajudat molt a sortir del pou”

Aquest projecte va exposar la importància de la cura del context a l'hora de desenvolupar un marc propici per a la restauració: un espai de respecte en què no es facin judicis per part de les persones facilitadores, amb una comunicació oberta que assegurí la participació de tothom.

Juntament amb aquesta qüestió, la Katrien ens va aportar d'altres elements de reflexió:

- La incorporació d'una VS al procés pot significar la segona millor opció a l'absència de la víctima. Per això s'ha de potenciar la participació de la víctima principal del fet en la reparació, i respectar la seva voluntat.
- La VS substitueix el rol de la víctima en el procés restauratiu. És per això que cal preguntar-se quina ha de ser la seva funció específica: què és allò que nosaltres, com a professionals, volem substituir; i després, si és possible fer-ho a través d'aquesta VS. Podem satisfer els objectius d'un procés de mediació-reparació amb la participació d'una VS?
- La incorporació d'aquesta VS en les pràctiques restauratives omplirà el buit de la víctima absent o cal dissenyar un programa i un procés reparador específic?
- Finalment, cal plantejar-nos si la incorporació de la VS obre la possibilitat d'incorporar infractors substitutoris davant víctimes disposades i amb necessitat de reparar.

Tal com senyala la Katrien, en els processos restauratius cal que el professional amplii el ventall d'eines amb l'objectiu de donar resposta a les necessitats de l'altre. En aquest sentit, el Comitè de Ministres dels Estats Membres va substituir la seva recomanació de "mediació" per a assumptes penals per una recomanació en l'àmbit de la "justícia restaurativa", posant el focus en els valors i en els seus estàndards, i alhora ampliant i flexibilitzant les metodologies possibles.

En el nostre context...

- Tenint en compte el darrer Estatut de la víctima, considerem els familiars víctimes directes en els processos restauratius.
- A Catalunya, a l'SMAT, entenem per “mediació indirecta” aquella que, malgrat no incloure una trobada, permet un contacte indirecte entre les parts, vehiculat per la persona mediadora.
- Per a nosaltres, les persones treballadores i representants institucionals segueixen tenint una connexió directa amb el fet (sigui com a víctima directa o com a representant d'aquesta), i no els considerem VS, ja que la VS ha patit una situació similar, però no té relació amb el conflicte reparat.
- A l'SMAT de Barcelona, l'any 2019, vam iniciar una activitat grupal de seguretat vial, en què participa una VS. Aquesta persona, que ha estat part perjudicada d'un accident de trànsit, pertany a una associació de víctimes. Durant una sessió grupal, explica la seva experiència a adolescents que han

Experiència al Regne Unit amb VS

Nick Dawson col·labora voluntàriament per a la conscienciació de l'impacte en les víctimes, participant en processos restauratius com a víctima substitutòria i com a col·laborador de l'ONG Restorative Justice Council d'UK.

En Nick encarna un clar exemple d'**agent de resiliència**: en Simon, germà bessó d'en Nick, va ser assassinat l'any 1988. Els dos victimaris van ser considerats culpables i condemnats a presó permanent. Transcorreguts alguns anys, en Nick entra en contacte amb un dels infractors a través d'una reunió de justícia restaurativa dins de la presó. Això va ajudar a fer de catalitzador perquè en Nick comencés a treballar a les presons com a VS, transmetent la seva història a grups de infractors amb l'objectiu de promoure la justícia restaurativa i conscienciar de l'impacte que el delicte té en les víctimes.

En Nick explica un viatge molt personal, el qual comença el dia de l'assassinat del seu germà Simon. Aquest va tenir molt mala sort: una nit, quan sortia sol de la discoteca, va escollir les persones equivocades a l'hora de demanar una adreça. Eren dos delinqüents reincidents: un noi de 16 anys que acabava de sortir d'un centre, i un de 19 anys que estava en llibertat vigilada cautelar (tenia prohibit sortir a la nit). Els dos joves van portar en Simon a un parc fosc, el van atracar i el van agredir greument. No va tenir possibilitat de sobreviure. La policia va definir-ho com un atac salvatge. En Nick ho descriu com una tortura. Els dos nois van pegar contundentment el seu germà perquè els donés el pin de la targeta de crèdit. Va perdre la consciència en diferents ocasions durant l'atac. Quan van obtenir el codi de la targeta, el van deixar inconscient i el van llençar al riu, on en Simon es va ofegar. L'endemà, en Nick i la seva família es van assabentar de la pèrdua. Per a ells, era la fi del món. Va ser molt dur perdre en Simon, i més assassinat d'aquella manera. La resposta de la policia va ser molt eficaç, i un any després es va celebrar el judici pel crim, en el qual els dos joves van ser declarats culpables per unanimitat. Els van condemnar a cadena perpètua revisable: vint anys després, en la data de la jornada, l'infractor més jove encara era a la presó. L'altre havia sortit en llibertat l'any abans. A en Nick i a la seva família els va satisfer molt el judici. Després van intentar continuar vivint les seves vides, per honorar la memòria d'en Simon. En Nick es va fer una promesa: no deixar que aquelles dues persones li amarguessin la vida. Malgrat haver viscut aquesta experiència dolorosa, el seu matrimoni va sobreviure. En van néixer dos fills, als quals els parla, per primera vegada, de la mort d'en Simon vint anys després. Durant tot aquest temps, han passat per moments complicats com a família.

Deu anys després de l'assassinat, van oferir a en Nick poder assistir a una reunió restaurativa amb els dos condemnats. En el sistema judicial britànic, la família de la víctima és convidada a les audiències dels infractors i és possible llegir una declaració sobre la repercussió del delicte en les famílies. Per primera vegada, van poder trobar-se cara a cara amb els assassins. En Nick estava molt nerviós, abans de llegir la seva declaració. Durant la lectura de la seva mare, el delinqüent més gran va començar a plorar. Tenia molta vergonya i estava molt emocionat. En comptes de veure un monstre, en Nick, a partir d'aquell moment, va veure un ésser humà, una persona profundament avergonyida pel que havia fet. Anar a aquesta audiència va ser un punt d'inflexió molt important en la seva vida. La família es va sentir, per primera vegada, propera al concepte de justícia

restaurativa. Cap d'ells la coneixia abans ni els havien parlat d'allò que els podia aportar. Arran d'aquelles audiències, en Nick va començar a veure els victimaris com dues persones amb noms propis –en Craig i en Carl–, que volien seguir endavant amb la seva vida i demanar perdó.

La justícia restaurativa va ser un punt de inflexió molt important per a en Nick. Ell i en Craig –l'assassí més jove–, van desenvolupar un cert vincle. Tots dos van connectar molt a través de les persones mediadores. Durant un any es va planejar una trobada a la presó on estava internat en Craig. En Nick i els seus progenitors van preparar les preguntes que volien fer-li. A la trobada, van poder tenir moltes respostes i van poder entendre millor en Craig. Aquest els va explicar el seu entorn abusiu, la seva infància –que l'havia dut on era–, i va demanar perdó. En Nick va sortir d'aquella reunió molt animat i es va adonar que entrant en la justícia restaurativa havia aconseguit lliurar-se de l'etiqueta de “víctima”. Aquest procés el va ajudar a tancar la ferida i a acceptar el que havia passat. També a perdonar.

Un amic d'en Nick havia perdut el seu fill per assassinat, i va optar per la justícia restaurativa. Ell i la seva dona dediquen les seves vides a treballar com a VS en presons del Regne Unit. Aquest amic, explica en Nick, ha participat en un curs per a persones que han comès un delictes. Hi assisteixen durant sis sessions setmanals, per sentència judicial. En la tercera sessió, conviden una víctima per parlar amb els delinqüents. L'objectiu d'aquest curs és ajudar els ofensors a entendre la repercussió dels seus actes en les víctimes. També s'intenta ajudar ambdues parts a tirar endavant, a recuperar-se i a promoure el perdó. En Nick participa com a víctima en una d'aquestes sessions i, en l'aspecte emocional, s'impressiona molt. Creu que la seva presència també va tenir un impacte profund en el grup de joves victimaris. Després d'això, en Nick es va adonar que volia formar part de la justícia restaurativa.

Des de l'any 2018 va començar a participar com a VS en diferents presons. Que una víctima parli en un grup d'infractors genera moltes emocions i moltes llàgrimes. És una experiència molt profunda de la qual en Nick treu moltes coses. En aquests cursos la víctima assisteix a la tercera sessió i a la sisena. Aquesta darrera trobada ajuda a entendre com els participants han evolucionat durant el curs.

Alguns dels infractors han expressat d'aquesta manera com se senten després d'aquestes sessions:

“Quan ens vas explicar la teva història i com aquesta història havia afectat la teva família i a tu mateix, i com et segueix afectant vint anys després, allò em va fer obrir els ulls i em va fer entendre la repercussió que les meves accions tenen en les altres persones, en les víctimes i en les seves famílies. Ara puc demanar perdó pel crim que vaig cometre!”

“La feina que fem com a víctimes en el marc de les presons és una feina profunda, amb una gran repercussió en el infractors”

“Ara veig el meu delictes des de diverses òptiques i crec que soc millor persona”

“Això em genera moltes emocions: vergonya, enuig amb mi mateix, tristesa... He afectat molta gent, i això no ho sabia”

“Has utilitzat la teva experiència dolorosa per animar la gent, i m’has fet pensar en com el meu comportament afecta els altres”

En Nick pensa que el seu germà Simon sempre és amb ell, i que l’ajuda en la seva feina com a VS. Això li dona una missió per viure. Abans ell deia: “mai perdonaré”, “mai vull parlar amb els assassins”, “mai vull veure’ls”. La justícia restaurativa l’ha canviat de dalt a baix. Encara no ha pogut dir a en Craig que el perdona, però és a prop de fer-ho. Segons el Nick, no tothom pot ser VS. Cal estar preparat per ser-ho. Les VS han de parlar amb la mà al cor, i no de manera assajada. El poder de la justícia restaurativa és aquesta trobada natural, cara a cara. Per ser VS s’ha de reservar un temps perquè genera un fort impacte emocional. En Nick intenta no esgotar-se en el procés. Vol continuar ajudant altres persones, donant suport a d’altres VS. Creu que és molt important compartir les lliçons apreses.

4.3. Taula rodona: reflexions al voltant d'aquesta experiència.

La comunitat pràctica va realitzar una recerca per trobar altres experiències similars que ens poguessin servir de guia o inspiració. Un cop trobades, a la IX Jornada de mediació penal juvenil, es va plantejar una taula rodona com a format més adequat per compartir-les.

Aquesta taula rodona es va anomenar “**Beneficis i riscos de la implementació de pràctiques restauratives amb víctimes substitutòries**”. Va estar constituïda per la Clara Casado (mediadora i coneixedora de la JR en l'àmbit internacional) i hi van participar com a ponents la Katrien Lauwaert, en Nick Dawson (ja presentats en l'apartat anterior) i la Lídia Casadevall (mediadora de justícia juvenil i representant del nostre grup de treball), que mostraven tres visions diferents i complementàries al voltant d'un conjunt de preguntes. Aquestes preguntes van ser pensades pel grup de treball, i intentaven respondre als dubtes que se'ns generaven respecte dels beneficis i riscos que podria tenir la implementació d'una intervenció amb VS.

La Clara anava conduint el debat, plantejant i reformulant les qüestions, donant un context i una explicació.

De les reflexions més importants aportades per totes les parts, la primera pregunta que es va plantejar va ser en **quina tipologia de delicte seria convenient la participació d'una VS.**

La Katrien reflexionava sobre la necessitat que hi hagués presència de VS en les infraccions més greus o en aquelles on s'hagués generat un impacte més greu a les víctimes. Aquest fet implicaria no excloure cap delicte però prioritzar els més greus. Alhora, parlava de la importància de crear connexions facilitant grups de víctimes, d'infractors i d'infractors-víctimes.

Per a en Nick, allò que decidirà per a quin tipus de casos és més apropiada la VS serà l'impacte emocional dels fets en les parts implicades. Sovint l'afectació no coincideix amb la gravetat del fet delictiu. Així mateix, va fer esment als delictes de conductes sexuals abusives, que considera més complexos i que necessiten una major cura.

D'altra banda, la Lídia va destacar la importància de la individualització de cada cas. Això requereix creativitat i temps, que en ocasions pot estar limitat pel temps judicial del qual disposem.

La següent pregunta va ser **quin perfil havien de tenir les VS**. Per a en Nick, el requisit imprescindible era estar preparat emocionalment, tenint en compte que tothom és únic i necessita maneres i temps diferenciats. Aquesta preparació passaria per donar eines a les víctimes de manera que poguessin elaborar adequadament la vivència emocional i evitar la sobreexposició. Un altre element a tenir en compte és disposar de temps per dur a terme aquesta pràctica i aquest procés.

La Lídia va destacar la importància de l'autenticitat en la VS, i valorava que haurien de ser víctimes que disposessin de la seva pròpia història. També considerava que la víctima substitutòria tingués la voluntat d'ajudar els altres i la convicció que aquest tipus de pràctiques generen benestar a les parts participants.

Segons la Katrien, hauríem de tenir en compte que les VS es poden trobar en fases diferents del seu procés d'elaboració. Ella considerava que en el moment de generar espais de trobada caldria percebre en les parts una bona predisposició per obrir la seva mirada o perspectiva.

A la pregunta sobre **quina preparació necessiten les víctimes i els infractors**, els ponents coincidien que la trobada ha de ser genuïna. En Nick comentava que caldria millorar el procés de preparació de les víctimes per tal que sigui autèntic.

Pel que fa a aquest procés de preparació, la Lídia argumentava la necessitat de trobar criteris de selecció de les VS i fer un treball semblant al que es fa amb les víctimes directes. En relació amb els infractors, caldrà treballar amb ells perquè donin legitimitat a la VS. Segons en Nick, això es podrà resoldre per la connexió que s'estableixi entre les parts. Per a la Katrien, aquesta s'establirà si apel·lem a l'element comú que comparteixen les parts: ser éssers humans.

La Katrien manifestava que existeixen metodologies específiques que permeten visualitzar allò que tenim en comú i humanitzar l'altra part.

La següent pregunta va ser sobre **el paper de la VS**. La Lídia comentava que la VS pot tenir un doble rol, el de figura de suport del procés de mediació com a eina educativa cap a l'infractor i el de víctima d'un fet semblant, com a procés de superació, amb un paper més proactiu.

En Nick argumentava, des de la seva pròpia experiència com a VS, que ha de mantenir un equilibri entre ser part de l'equip que treballa en el procés amb l'investigat i com a víctima.

Segons la Katrien, s'haurà de buscar l'autenticitat, ja que la VS continua essent una víctima i té la seva experiència traumàtica, motiu pel qual ha de tenir el mateix tracte que tindria una víctima directa. Plantejava que en la casuística real pot succeir que per als agressors sigui més fàcil compartir pensaments, sentiments i expectatives de futur amb una VS que no pas amb la seva víctima directa, ja que aquesta li pot resultar més intimidatòria.

Per finalitzar, es va plantejar **com es pot realitzar la recerca de VS**. En Nick tenia clar que són molt importants les associacions de víctimes. Així mateix, la participació de les associacions en aquests processos restauratius els generen noves oportunitats de donar-se a conèixer i sensibilitzar la comunitat.

La Katrien considerava que els grups de debat entre víctimes i infractors funcionen bé i, per tant, és important fer visible la seva utilitat.

La Lídia plantejava la possibilitat de contactar a través de l'Equip d'Atenció a Víctimes i de l'Oficina d'Atenció a les Víctimes del Delicte (OAVD).

Un cop finalitzada la jornada i al fer-ne una valoració, el grup va destacar, com a idees més importants, les següents:

- Fer un procés amb una VS podria ser beneficiós en qualsevol tipus de delicte, sobretot en aquells on hi hagi un major grau d'afectació generat pel conflicte.
- S'ha de valorar què pot aportar la víctima al procés i que aquesta estigui emocionalment preparada, sigui resilient i capaç de reconstruir-se de nou. Caldrà acompanyar-la amb un enfocament personalitzat que li permeti participar en el procés i tancar la ferida.

- Es considera essencial que la VS hagi estat abans víctima directa d'un altre fet delictiu semblant.
- El rol de VS haurà de ser de caràcter voluntari.
- Sorgeix la idea de crear espais de diàleg entre víctimes que puguin estar en diferents moments personals i emocionals.
- Els espais també podrien funcionar entre investigats i víctimes per generar un vincle i un coneixement mutu. Aquests grups de diàleg servirien per a la preparació de la trobada entre les parts.
- La humanitat i l'autenticitat de les parts seran elements a posar a sobre la taula per poder transcendir el marc mental i tornar a allò essencial.

La taula rodona ens va permetre conèixer experiències que es realitzen a Europa, i ens ha facilitat material per seguir treballant i definir un protocol d'intervenció.

IDEES CLAU

- Els processos amb VS poden ser útils en qualsevol tipus de delictes, sobretot els més greus.
- La VS ha d'estar preparada emocionament. Cadascuna necessitarà un temps i unes eines específiques per elaborar la seva vivència i poder participar en aquest procés restauratiu.
- Cal que la VS sigui ella mateixa, ja que l'autenticitat és essencial.

5

QUÈ EN PENSA LA COMUNITAT? EXPERIÈNCIA D'UN CERCLE DE DIÀLEG EN FORMAT PEIXERA

“El que d’arrel s’aprèn,
mai del tot s’oblida”

Sèneca

Com incorporem els derivadors de les víctimes substituïdores (VS) en aquest procés restauratiu? Per què un cercle en format peixera? Com vàrem escollir els professionals? Com s’inicia el cercle? Com es va gestar la idea de la peixera? Quines han estat les aportacions dels participants? Com ho van viure?

Un dels objectius al final de la jornada del 2019 era escoltar diferents professionals amb qui ens anem trobant en el nostre dia a dia. Ens plantejàvem un format que permetés reflexionar en grup sobre els pros i els contres d’un programa d’aquestes característiques i que contribuís a comptar amb una xarxa externa de professionals derivadors de VS.

Necessitàvem veure com la societat rebia la proposta de VS. Vam fer un recull genèric de professionals de diferents àmbits, que poguessin col·laborar amb nosaltres en la cerca. Volíem utilitzar la jornada per unir la nostra mirada amb la dels participants potencials derivadors de les VS. Calia trobar la metodologia per dinamitzar la jornada que ens permetés compartir opinions i fos enriquidora per a totes les persones participants.

La tria de la metodologia de treball no va ser senzilla. Es va pensar en fer grups temàtics, i utilitzar metodologies grupals per compartir coneixement

i crear innovació social, com el *World Café* o l'*Open Space*. Al mateix temps, es pretenia que aquests professionals poguessin aportar la seva visió com a derivadors de VS. Finalment, es va decidir que com a metodologia de gran grup fariem un cercle peixera, per les seves característiques distintives respecte de les altres metodologies, com es mostra en el següent esquema:

L'Open Space	World Café	Cercle de diàleg en format peixera
Metodologia didàctica de caràcter participatiu, apreciatiu i autoorganitzat per generar canvis al voltant de temes clau	Procés de conversa humana, càlida i significativa que permet a un grup de persones dialogar entorn a preguntes poderoses	És un espai restauratiu segur per dialogar i analitzar una situació que genera malestar o conflicte i escoltar les diferents perspectives
Les persones s'organitzen en diferents sales	La conversa es fa per grups	Tot el grup està junt en el mateix espai
Hi pot haver representants dels grups per a la posada en comú	Hi pot haver representants dels grups per a la posada en comú	El procés no genera representants
Es busca que tothom tingui una posició similar en l'espai. Hi ha llibertat per canviar de grup	Es busca que tothom tingui una posició similar en l'espai	El cercle estableix diferències entre els membres amb relació a la participació i a la distribució de l'espai
S'intenta treballar en espais de comoditat i dinamisme	S'intenta treballar en espais de comoditat i empatia	Es treballa en un espai de contenció però que no evita la necessària tensió de l'ansietat grupal
Fomenta la creativitat	Fomenta la creativitat i la integració	Fomenta l'escolta, el canvi de perspectiva, la creativitat i, a vegades, consensos

Figura 13. Comparativa de metodologies grupals

5.1. El cercle com a metodologia

En aquella jornada ens interessava mostrar una metodologia de justícia restaurativa. La mediació penal en Justícia Juvenil és un procés alternatiu a la celebració del judici, i és el més practicat en aquest àmbit, però no és l'únic. En els darrers temps s'estan introduint en el servei noves metodologies, com els cercles de diàleg i les reunions restauratives.

Coneixíem les dificultats d'agrupar persones de diferents col·lectius amb la proposta de parlar des del seu àmbit com a possibles derivadors de VS, i fer-ho, de manera pública, amb participants en una dinàmica viva i interactiva. Per a nosaltres era un repte compartir i vivenciar una metodologia que solem utilitzar de forma professional des de la confidencialitat, en un espai públic, tot i els aspectes d'incertesa d'aquest nou context. La preparació, per tant, va requerir la implicació de tot el grup. Per entrenar aquesta metodologia en el grup vàrem simular entre nosaltres un cercle.

Els cercles de diàleg ens permeten afrontar la comunicació grupal de forma més sostinguda i continguda, contribueixen a la interacció i ajuden a l'expressió dels pensaments i sentiments

L'objectiu de l'entrenament era posar-nos en situació i redactar les preguntes, sabent que tant l'última pregunta com les preguntes tancades, que es fan als participants que formen el cercle, es creen a partir de la dinàmica i no es poden determinar prèviament. Les preguntes escollides, fruit de la creativitat grupal que es va generar en el cercle, feien referència a les oportunitats que ens oferia la metodologia amb VS i alhora als seus perills i dificultat o amenaces. Amb aquest contingut, per iniciar el debat i el treball conjunt, en la segona part de la jornada vam decidir-nos a fer un cercle.

Estar en cercle és en si mateix una forma d'entendre's, d'entendre l'altre i el propi grup. És un moment comunitari, d'igualtat de posició i alhora de respecte per la paraula de tots. Resoldre conflictes en cercle és partir de l'acord d'estar junts al mateix nivell en l'espai físic. En el nostre actual context no estem gaire avesats a aquesta idea comunitària de la resolució de conflictes compartint espai. Al contrari: les cadires altes i les tarimes com a exercici espacial d'autoritat formen part de la resolució del conflicte en el món contemporani.

La utilització del cercle per estar junts i dialogar al mateix nivell representa crear un espai de la conciliació que s'integra perfectament en la JR. Per aquest motiu ens volem aturar i observar la igualtat d'oportunitats que planteja el cercle com a idea clau de la reparació que altres cultures no han deixat de practicar.

Parlar de cercle porta implícit parlar del grup, d'identitat grupal i en si, de comunitat. Segons Mika i Zehr (2003) Zehr (1990, 2007), la comunitat és responsable de les estructures socials que la formen i és l'encarregada dels seus membres i de la pau social. En aquesta mateixa línia, en el Programa de reunions restauratives en la jurisdicció de menors de l'SMAT de 2018, es defineix **la comunitat com l'entorn pròxim de les parts o de l'àmbit en el qual s'ha produït el delict**e, incloent persones o col·lectius que s'han vist afectades directament o indirectament pel delict. Des del paradigma de la justícia restaurativa, la comunitat és vista alhora com un mitjà i una finalitat (Walgrave, 2009).

Incorporar la comunitat com a mitjà és precisament el que es pretén amb els cercles restauratius. Els països anglosaxons van ser els primers d'introduir els cercles com a part dels processos restauratius. N'és un exemple el procés de cercle anomenat **Wagga Model** de Nova Zelanda, que treballa la vergonya col·lectiva de l'ofensor, aspecte poc tolerat per les experiències realitzades fins ara en la nostra cultura. A Austràlia, el **Family Group Conferencing**, que aborda els conflictes penals de família extensa, treballa en els cercles familiars de pau, els valors i la necessitat de transformació dels efectes negatius d'aquests valors compartits.

Com veiem, les metodologies de justícia restaurativa són aportacions de les cultures aborígens de diversos països com Austràlia, Canadà i els Estats Units, entre d'altres. Per exemplificar l'origen i les similituds d'aquestes pràctiques en distintes cultures esmentem Robert Yazzie (1994), un oficial de la justícia tribal que, en un paràgraf de la seva obra *Life comes from it: Navajo justice concepts*, escriu: "Crec que quan descriu el que anomenem procés de pau estic descrivint la justícia tradicional de molts grups de persones aborígens. He estat en el Pacífic Sud i a Noruega i he recorregut completament els EUA i el Canadà per parlar amb líders aborígens. Altres integrants del Sistema Judicial Nacional Navajo (Navajo Nation Court System) han visitat Austràlia, Nova Zelanda, Bolívia i Sud-àfrica per fer el mateix. Sovint, quan descrivim pacificacions, altres líders aborígens assenteixen amb el cap en senyal d'aprovació i ens diuen que són similars als seus mètodes tradicionals de justícia".

El cercle és un mètode i un acord al mateix temps. Aquests mètodes aborígens tradicionals de justícia s'inicien amb un acord implícit d'estar junts al mateix nivell, i aquest moment de comunió al voltant d'un mateix contingut és el que ens vam voler plantejar per a la jornada. Per a nosaltres era una idea suggeridora mostrar que no tan sols es pot fer un cercle sinó que, a més, es pot obrir als assistents per fer-los participis d'aquesta metodologia, normalitzant aquestes dinàmiques i implicant-los activament com a comunitat.

L'estructura del cercle de diàleg té un ordre marcat i definit que ajuda, d'una banda, a l'expressió de sentiments i, de l'altra, permet que les parts puguin dir el que pensen. El format dona la mateixa importància a totes les intervencions i el temps necessari per repensar les pròpies opinions a partir de les aportacions dels altres, generant, de mica en mica, la confiança i el clima necessaris per a una interacció més lliure i sincera.

El mètode de cercle de diàleg que es va utilitzar finalment va ser *Cercle de diàleg en format peixera per a grups grans i molt grans*. Aquest model és una adaptació de Maria Munné, feta a partir d'elements de dinàmiques grupals, en concret del model Tavistok.

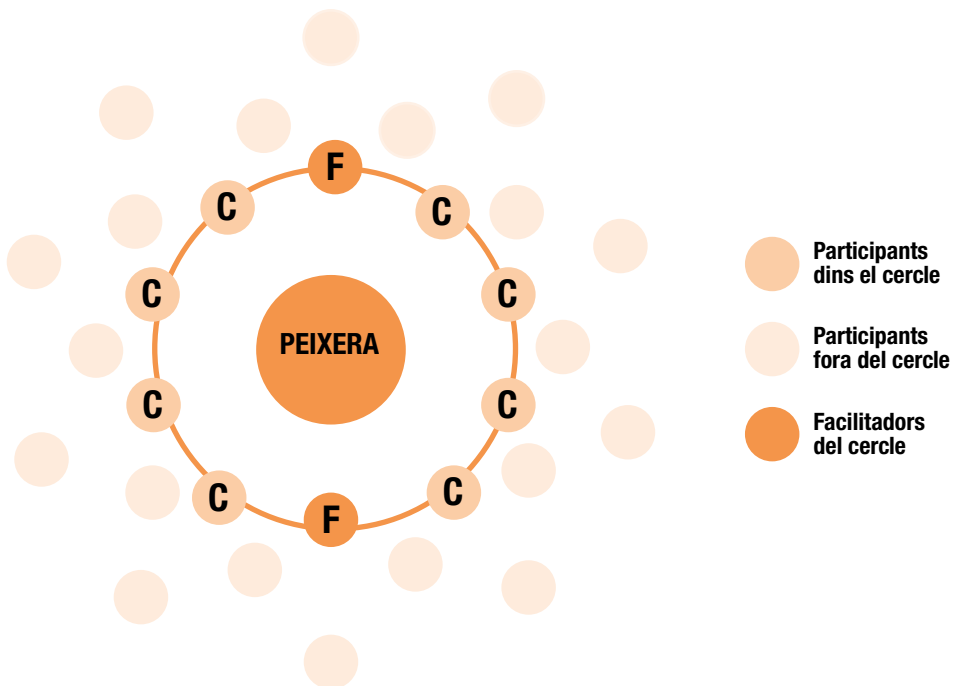

Figura 14. Composició del cercle de diàleg

La metodologia del cercle pretenia, en un temps limitat de dues hores, recollir aportacions de moltes persones a dos nivells diferents: els participants interns i els participants externs, la resta d'assistents a la dinàmica.

Per conduir el cercle es necessiten dues persones que treballen com si fossin una sola però que divideixen les seves funcions. Per a la jornada vam decidir que la facilitació del cercle anés a càrrec de dues integrants del nostre grup, amb el rol i les tasques de:

- **Funció de facilitadora conductora.** La seva tasca era conduir l'espai, explicant la dinàmica, els continguts i la metodologia del cercle. Amb aquest objectiu va iniciar i tancar el cercle, va formular les preguntes obertes al centre del cercle i les tancades als representants externs, va donar la paraula i va exercir el control de la comunicació per afavorir que, a cada torn de preguntes, el diàleg fos més lliure i espontani.
- **Funció de facilitadora observadora.** La seva tasca era analitzar el contingut que s'aportava al cercle i donar una devolució de l'anàlisi, alhora que recollia l'ansietat grupal amb la mirada atenta de tot el que passava tant en l'aspecte verbal com en el no verbal. Amb aquest objectiu va captar l'estat emocional del grup, va observar el ritme de les interaccions, mantenint el contacte visual amb la facilitadora conductora per ajudar-la a acompanyar els assistents amb la seva presència, i fent aportacions quan ho va considerar adient.

Van regular la comunicació en el cercle amb l'ajuda de dos objectes: del rellotge de sorra que marcava el ritme de tres minuts, el temps màxim de cada intervenció, i la bola de vidre, que la tenia la persona que parlava. En el cercle, només podia parlar la persona a qui se li donava la bola de vidre, que representava el pes de la paraula i equiparava la participació de tots i totes.

El torn de paraula dels assistents sempre era el mateix. S'iniciava per l'esquerra amb els diferents representants de col·lectius amb necessitats específiques, i es tancava amb el psicòleg de víctimes, a la dreta de la medidora. Cada participant intern, com ja hem dit, tenia tres minuts màxim per intervenir en el seu torn. No es va permetre fer diàlegs ni crear un debat a dues bandes. No hi havia la possibilitat de rèplica al mateix moment. Els participants s'havien d'esperar al seu torn de paraula.

Gràcies a aquestes normes, en el cercle es va donar un dels beneficis de la dinàmica: quan una de les persones parla, a vegades algun altre participant al grup vol fer un aclariment o replica d'aquesta intervenció, però, a l'haver d'esperar el seu torn, quan aquest li arriba el diàleg ha canviat i l'aclariment potser ja l'ha fet una altra persona o la rèplica ja no té sentit. Això potencia una nova intervenció menys calculada a priori, amb la qual cosa s'aconsegueix un diàleg grupal que es va construir a partir de la pròpia interacció.

Figura 15. Objectes que ajuden a la comunicació d'un cercle de diàleg

A cada volta les parts feien aportacions diferents. La primera volta va ser més tècnica i els participants parlaven d'ells mateixos i de la seva institució. La segona ja tractava la temàtica de la VS i les precaucions que s'havien de tenir per iniciar aquest projecte. La tercera parlava de com es podria portar a terme, i aquí les parts van ser molt creatives.

5.2. Elecció de les entitats participants. Aportacions al cercle

La participació dels convidats a la peixera va sorgir a partir d'escollir institucions que per la seva naturalesa podien esdevenir fonts de derivació de VS. La idea de tenir en un mateix espai diversitat de col·lectius socials que representaven perspectives molt diverses ens permetria enriquir la nostra proposta. Amb l'objectiu de recollir la veu i la mirada des de diferents àmbits, vam elegir un tècnic en mediació comunitària i social, una professional de l'àmbit de l'educació, una advocada d'una associació

de defensa dels drets del col·lectiu LGTBIQ+, un advocat d'una empresa privada, una magistrada de l'Audiència, una psicòloga i representant d'una entitat d'atenció a víctimes d'abusos sexuals infantils, la responsable de l'Àrea de Mediació dels Mossos d'Esquadra i un psicòleg del Programa d'Atenció a Víctimes, de Justícia juvenil.

Les facilitadores, uns dies abans, es van preparar per treballar la confiança entre elles i aconseguir una connexió en el cercle que permetés definir les funcions del seu rol. Després es van posar en contacte amb totes les persones participants. Se les va convocar a una reunió prèvia i van rebre informació detallada sobre les preguntes que se'ls farien, on s'asseurien i el temps que tindrien. Aquesta preparació prèvia ajuda a gestionar l'ansietat i és fonamental per a l'organització i la participació en un cercle.

S'ha de tenir present que, com en tot cercle d'aquestes característiques amb representants d'institucions, les persones convidades van parlar en representació del seu col·lectiu i també a partir del seu propi criteri.

Com s'inicia el cercle?

Un cop a la sala i asseguts en rotllana, la facilitadora conductora va donar inici al cercle amb la ronda de presentació de cada participant a la peixera i la raó per la qual havien decidit participar.

La segona ronda presentava **la primera pregunta sobre els beneficis i potencialitats d'un programa amb VS**. Les respostes recollides entre els participants van començar amb l'aportació del tècnic en mediació comunitària i social, que va parlar del gen egoista dels humans, un gen que paradoxalment també ens ajuda a compartir. Per a ell, la VS és el fruit de la recerca per millorar el benestar, i és un acte tècnic i alhora creatiu, ja que aporta flexibilitat i empatia.

La professional de l'educació va continuar amb la idea de creativitat i d'esforç per a la millora, lligant-la amb el fet de no perdre l'oportunitat de la VS com a aspecte educatiu, tant per als joves infractors com per a la víctima i l'entorn; ens va parlar d'aprenentatge, de possibilitat de transformació personal i social.

La representant del Casal Lambda ens va ubicar en la trobada cara a cara amb una altra persona i en les possibilitats de canvi que té aquest

encontre per confrontar la persona infractora amb l'altra part, com a element de personalització i ajuda a la no discriminació social que moltes vegades pateix aquest jovent.

L'advocat del Corte Inglés va parlar dels avantatges d'aquesta metodologia i va dir que per a ell són els mateixos que els de les altres pràctiques, ja que permeten igualment reparar vincles. Ens va aportar un missatge d'optimisme.

La magistrada va dir que, segons ella, els beneficis per a l'infractor són clars, i es va focalitzar en la possibilitat d'arribar a casos en què no hi ha víctima o la víctima no vol participar. També va esmentar que utilitzar aquestes metodologies per facilitar la JR fa que la societat s'hi impliqui i ajudi a fer de l'infractor un membre de la comunitat.

La representant de l'associació Fundació Vicki Bernadet va incidir en el fet que en abusos sexuals tothom hi perd, i en aquest cas la VS dona l'oportunitat de poder parlar per recobrar comprensió i no perdre-ho tot, retornant així a la idea de la VS com a pràctica educativa conjunta.

La representant dels Mossos va exposar que tots els procediments que comporten la millora de la convivència han de ser benvinguts. Va aprofundir en el missatge d'ajuda a la no reincidència de l'infractor, atès que des del punt de vista policial és un aspecte importantíssim, i va posar el focus en el futur per ampliar metodologies de millora de la convivència.

El psicòleg del Programa d'Atenció a Víctimes ens va parlar de donar l'oportunitat també a la víctima quan, per algun motiu, el victimari no està preparat per a un procés alternatiu. Per finalitzar el torn, va fer una síntesi de les idees de cadascuna de les diferents intervencions, i es va referir a la creativitat, als beneficis educatius de sanació i transformació social, oportunitat de canvi, conjunt de forces i optimisme, oportunitat de reparació i d'implicació de la societat en la resposta penal, oportunitat de totes i tots en el reforç per a la prevenció i la no reincidència, inserció i millora de la convivència.

A continuació es va presentar **la segona pregunta**. Aquest cop era una pregunta tancada, de sí o no, i que –com ja hem dit– no es podia preparar prèviament. Va sorgir de la dinàmica i es va estendre a tots els membres de la peixera. La pregunta era: **Si una persona estimada per**

vosaltres us diu que participarà com a VS, l'animaríeu a fer-ho o no?

Aquesta pregunta va generar unanimitat, ja que la gran majoria del cercle va respondre que “sí”, i no hi va haver cap resposta negativa; sí que ens vam trobar amb una minoria que va preferir un “depèn”. En aquest punt, la conductora va demanar si algun participant volia explicar els motius del seu “sí”, i ens vam trobar amb una persona que es va imaginar el pitjor dels casos possibles, i considerava que, fins i tot en aquest cas, creia que la VS seria una bona opció, i per això sempre animaria a poder ser-ho.

Després, la conductora va ***donar veu, amb la mateixa pregunta, a la resta de participants de la peixera*** i tothom va respondre amb un “sí”. A més, algunes persones van fer referència a aspectes genèrics com l'educació de la societat, a la consciència col·lectiva, a la idea que la societat és educable i educadora perquè ajuda l'agressor i la víctima; a l'oportunitat no només per a l'infractor de poder reparar sinó també per a la víctima de poder ser reparada, i els avantatges que tot això pot tenir per a la societat. Quant als aspectes més concrets, es van esmentar els beneficis que pot generar per a ambdues parts, i la possibilitat per a les víctimes de participar sense aferrar-se a les emocions negatives i de poder ajudar els altres des de les pròpies capacitats.

En conjunt, es va dir que la metodologia amb VS dona l'oportunitat d'integrar en el nostre focus d'intervenció l'atenció, no només envers l'infractor, sinó també envers la víctima i les seves necessitats.

Tornant al cercle, des de la conducció es va fer un resum de tot allò exposat, recordant que aquest programa va néixer per als infractors però que es focalitza en les víctimes. Aleshores es va formular ***la tercera pregunta sobre els perills i les amenaces del projecte***. Des dels ponents es van recollir les seves opinions sobre diferents punts a tenir en compte.

Aquesta nova volta de preguntes s'inicià altre cop amb les paraules del tècnic en mediació comunitària i social, que ens va fer pensar en el concepte de la víctima i els seus aspectes positius, alhora que, amb la manifestació oberta del seu pessimisme estructural, va voler deixar com a idea de la seva intervenció que l'agressor és important i que des del programa de justícia a Catalunya s'ha creat una nova manera de veure l'agressor i que s'ha de seguir treballant per a l'agressor també amb el programa de VS.

La professional de l'educació ens va manifestar la seva dificultat personal de parlar dels aspectes negatius, però va voler esmentar la seva precaució en l'autenticitat del procés amb VS. Per a ella aquesta autenticitat era el punt feble que exigiria una important preparació perquè la VS no se centrés únicament en la seva experiència i pogués separar aquests fets de les persones. També va incorporar la figura de la víctima directa i, com a debilitat principal, va remarcar el temps per treballar tots aquests aspectes.

La representant del Casal Lambda va reprendre la figura de la víctima directa i la cura que s'ha de tenir amb ella. També va fer esment al seu entorn de treball, el col·lectiu LGTBIQ+, i aquí es va fer la pregunta de com apropar-se a una persona jove agressora que, si bé vol participar com a infractor amb una VS, pot estar influenciada a casa per valors homòfobs del seu entorn, o tenir-los integrats de tal manera que formin part de la seva identitat i facin impossible una restauració autèntica.

L'advocat del Corte Inglés inicià la seva intervenció dient que les dificultats són d'organització, que és un projecte amb molta complexitat i un desafiament. Va dir que evidentment és un tema de números però també de persones, s'endinsà en la qüestió del factor humà, va fer menció a mediadors i mediadores que tenen antecedents de sortir del binomi del bé i el mal. Va exposar que els mediadors tenen amb aquest projecte un repte apassionant.

La magistrada, des del seu rol professional, va assenyalar al cercle nombroses amenaces. Des de la seva visió va afirmar que la JR neda a contracorrent, que la societat demana venjança contra els joves infractors i que, per tant, una primera dificultat és convèncer la societat. Va seguir l'exposició amb un segon obstacle, la literalitat de la llei, en aquest cas expressada en l'article 19 del Codi Penal (1/2015, de 30 de març), en què es remarca que la reparació és amb la víctima directa. Ens va dir que aquest fet pot esdevenir una dificultat per arxivar l'expedient. Ella va continuar mostrant riscos pel fet que aquest fos un procés més còmode per a l'infractor que la trobada directa amb la seva víctima i que el procés amb VS fos un mecanisme perfecte d'utilització dels beneficis de la JR sense els riscos de la trobada real. Finalment, va fer esment als temps judicials com a recurs escàs, en esdevenir un condicionant a l'hora de treballar amb una tècnica o una altra.

La representant de l'associació Fundació Vicki Bernadet va valorar com a risc la motivació secundària, en què l'agressor utilitzaria la mediació per a beneficis únicament personals sense avaluar les necessitats de la VS, afavorint així la victimització secundària. Alertà que aquest procés amb VS no dona resposta a la pregunta que pot fer-se la víctima, de *per què a mi, i no a una altra persona?* La mateixa participant incorporà la idea que hem de tenir molta cura a l'hora d'aplicar aquesta metodologia en aquells casos més concrets, en què pot ser que una part sigui el pare de la víctima i de l'infractor alhora (per exemple, en el cas d'abusos entre germans). De la mateixa manera, va dir que cal posar atenció en els temes de pornografia infantil.

La representant dels Mossos tornà a reflexionar sobre el que pensa la víctima directa i què passa si aquesta no vol que es faci el procés amb VS. Esmentà també el tema de la pornografia i va afirmar que en aquest cas seria millor tenir en compte una víctima secundària que fes la funció en casos tan greus. Al parlar de la utilització del projecte amb VS que abans havia esmentat la magistrada, va dir que algunes experiències passades li ha ensenyat que el més important no és el principi d'un procés sinó el procés en si mateix i el seu aprenentatge. Ella veia la participació en una mediació entre la VS i l'infractor com un mitjà per evitar una conseqüència més punitiva per al jove, entenent que el procés de VS li dona l'oportunitat d'interioritzar de forma exitosa els valors educatius que comporta aquest procés de reparació amb una VS.

El psicòleg del Programa d'Atenció a Víctimes es va posar en el punt de vista de les víctimes i ens va transmetre les paraules de Francisco Duque (2007): "hem de treballar perquè les víctimes deixin de ser-ho. És una circumstància temporal de la nostra vida, no hauria de ser part de la nostra identitat". Per tant, va considerar que era un risc consolidar el rol de víctima o professionalitzar-lo.

Un cop closes les respostes del cercle de diàleg intern, la conductora va donar pas a una pregunta oberta molt concreta que ha de contestar el cercle gran extern, compost pel grup de 80 persones: totes les assistents a la jornada. La pregunta –més concretament, una proposta– plantejava que els participants pensessin un sol aspecte essencial a tenir en compte per portar a terme el programa amb VS.

Tothom que va voler va poder dir la seva idea. Les múltiples respostes que van sorgir assenyalen conceptes com:

- **Víctima i comunitat:** cuidar el tret identitari, desdibuixar el paper de la víctima, vigilar la professionalització del rol, promoure la corresponsabilitat social, observar les diferents realitats, víctimes de guerra, nens petits, col·lectius vulnerables, com tractar els casos de homicidis, pensar sobre si volem societats educables.
- **Tècniques i processos de mediació reparació:** la mediació amb VS no sempre és aplicable, no mantenir una actitud de bonisme per sobre de la cura de l'altre, vigilar la informació a la víctima directa, respondre a les necessitats de les víctimes, evitar la revictimització, no desatendre la víctima primària, tenir en compte l'afectació a llarg termini a l'entorn, donar rellevància als acompanyants, vigilant que els pares poden sobreprotegir, el positivisme, poder reconduir emocions, rigor en la intervenció, cuidar la metodologia, deixar participar menors reincidents, el temps del procés de reparació, la transparència de la informació, l'autenticitat del procés.
- **En relació amb el menor agressor:** que sigui autèntic, sincer, honest en relació amb la seva motivació, al seu interès, a la seva necessitat, vigilar la victimització de l'infractor, els agressors poden ser víctimes alhora.

Totes aquestes idees al voltant del tema van sorgir en un moment de connexió i reflexió conjunta en el gran grup que formava la peixera. Cal destacar que aquest coneixement exposat aporta un element de creativitat grupal difícil de trobar en altres metodologies.

Després d'escoltar tothom es plantejà l'última pregunta al cercle de diàleg:
**Quin aspecte essencial destacaries per portar a terme el programa?
Què hem de tenir en compte?**

El grup de professionals del cercle de diàleg intern, després d'escoltar les idees dels assistents, varen plantejar quatre aspectes essencials per portar a terme un programa d'aquestes característiques:

Flexibilitat	Rigor	Cura	Elecció dels participants
Del procés	Ajustar el procés a cada cas	Tenir cura de les persones afectades, de les víctimes indirectes i dels agressors	Centrar com a prioritat una bona selecció dels participants
Dels professionals	Fer una bona valoració dels possibles agents derivadors de VS	Escollir el moment del procés en que es fa, oportunitat, sanació i optimisme	Retorn als derivadors sobre els participants

Figura 16. Aspectes a tenir en compte per portar a terme un programa amb VS

Es tancà el cercle amb els comentaris de la facilitadora observadora

Aquesta va començar amb una pregunta: com viuen els silencis les víctimes? Afegí que escoltar opinions professionals sobre els avantatges i les debilitats pot servir per tenir en compte tot tipus de víctimes. Compartí que no va sentir la necessitat d'expressar-se ja que el diàleg havia estat clar i concís, i que recollia les dificultats que a la pràctica es van detectar.

Es va finalitzar la jornada amb un alt grau de satisfacció de tots i totes per la participació, el dinamisme i el clima que es va crear. Vam sortir molt satisfets dels coneixements que ens havia aportat el contingut del cercle. El fet d'estendre preguntes a tota la sala va fer que la sessió fos més participativa i que els assistents sentissin que formaven part del que s'estava dient i gestant. Considerem que l'atenció dels participants va ser molt alta, ja que no sabien en quin moment se'ls demanaria participació, i això va generar una certa tensió que va fer que no es perdés el fil del que s'estava dient.

Aquesta part de la jornada ens va servir per aprofundir en certs aspectes i fer un tanteig de com els professionals amb els quals ens podem trobar poden reaccionar davant un programa amb VS. El resultat recollit ens mostra que hi ha una bona predisposició i que els professionals estan oberts a poder escoltar propostes en aquest sentit, tot i que també es detecten preocupacions i aspectes que caldrà clarificar en el moment de posar en marxa un programa d'aquestes característiques.

IDEES CLAU

Sobre el cercle en format peixera

- 1 La peixera permet que totes les persones participants puguin intervenir de forma directa i aportar la seva opinió, compartir sentiments i generar vincles entre si.
- 2 El cercle genera un espai de confort i confiança, que empodera els participants i en facilita el reconeixement per tal d'assolir una resposta compartida.

Sobre la implementació de VS

- 1 Cal generar complicitats amb la comunitat per ampliar el tipus de VS i fer possible el major nombre d'intervencions restauratives.
- 2 El procés de VS dona l'oportunitat al i a la jove que interioritzi de forma exitosa els valors educatius de la trobada amb l'altre.

6

DEFININT CONCEPTES AL VOLTANT DE LA VÍCTIMA SUBSTITUTORIA

“Quan el meu patiment va augmentar, aviat vaig adonar-me que hi havia dues maneres de donar resposta a la situació: reaccionar amb amargor o bé transformar el patiment en una força creativa. Vaig escollir aquesta darrera”

Martin Luther King

Què entenem per víctima substituïda? Qualsevol persona pot participar en un procés restauratiu com a tal? Requereix tenir una sensibilitat especial? Ha d'haver patit un delicte similar?

6.1. Concepte de VS

La present definició de VS, consensuada per la comunitat de pràctica de mediació penal juvenil (programa Compartim, 2019), s'ha gestat després de les reflexions sobre les experiències en l'àmbit internacional que es van aportar en la primera jornada i de les del nostre propi debat a partir de la praxi del grup.

Les víctimes substituïdes són aquelles persones que, sense haver estat directament implicades en el conflicte que motiva la intervenció de la justícia, s'impliquen com a part perjudicada en un procés restauratiu

Per ser VS és important poder empatitzar amb les víctimes i, per tant, qui millor que una altra persona que hagi viscut una situació de victimització per poder realitzar aquesta funció. Ser víctima o haver-se sentit víctima és un punt de partida, però alhora valorem que s'han de donar altres requisits. A part de l'afectació, han de ser persones que tinguin necessitat de ser reparades pel que han sofert. Ha de ser algú que pugui veure aquest tipus d'intervenció com a quelcom útil per a si mateix i/o per al victimari.

Hauria d'haver viscut un delict directament o de forma propera per poder conèixer les característiques i les conseqüències dels fets per a la part perjudicada. Es tractaria que la víctima pogués expressar el dany i, alhora, els seus interessos i necessitats per sortir del seu paper de víctima.

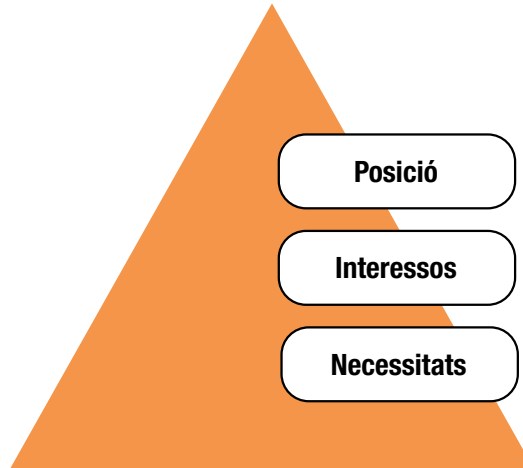

Figura 17. Iceberg del conflicte

La VS pot ser una persona individual o bé pertànyer a un col·lectiu de persones afectades, del qual podria ser un representant. Aquest seria el cas, per exemple, d'una associació de veïns, una entitat de suport a víctimes d'accident de trànsit, un grup d'ajuda mútua de víctimes de violència de gènere, etc.

6.2. Dimensió del grau d'afectació

Com a resultat del debat del grup i intentant definir quines persones poden desenvolupar el rol de VS, establim un continu en funció del seu grau d'afectació.

En el següent quadre hem volgut reflectir aquesta gradació a través d'una imatge visual i objectivable de la vivència interna de les víctimes, entesa com la distància emocional que té la persona respecte al fet delictiu i el dany que ha viscut. Així, tot i que som conscients que es tracta d'una percepció subjectiva, creiem, però, que ens ajuda a comprendre-la millor i valorar de forma més ajustada la utilització d'aquest recurs, com és la VS.

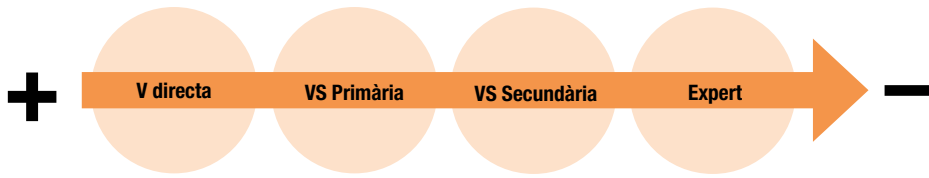

Figura 18. Grau d'afectació

En aquest gràfic representem les diferents persones que podrien participar en un procés de reparació, entre elles, els diferents tipus de VS.

En relació amb diferents estadis o graus d'afectació, distingim:

1. **Víctima directa:** és una persona directament afectada que ha patit el dany o perjudici per l'actuació del victimari. En aquest cas, també es consideren víctimes directes els membres de la seva família. Es tractaria d'un procés restauratiu clàssic, ja que seria reparada pel seu propi infractor.
2. **Víctima substitutòria primària:** és una persona que ha patit un dany similar al de la víctima directa, però que no té cap relació amb el victimari amb qui repara el conflicte. Aquesta persona pot també formar part d'un col·lectiu d'afectats als quals representa en el procés restauratiu, sempre i quan hagi patit una situació similar.
3. **Víctima substitutòria secundària:** és una persona que representa un col·lectiu o institució i, com a tal, és coneixedora del dany sofert, encara que no l'hagi patit directament, però sí té contacte amb persones que ho han patit.
4. **Expert:** és una persona que aporta els seus coneixements i expertesa en relació amb el dany sofert per la víctima. Amb la seva participació en el procés restauratiu s'intenta sensibilitzar i visibilitzar la dimensió del conflicte i les conseqüències del dany. En cap cas participa com a VS.

En el capítol 3, s'exposen dues situacions que il·lustren el que es presenta en el gràfic sobre el major o menor grau d'afectació i la implicació de la VS en el procés restauratiu: en el cas 1, en què es presenta un conflicte amb una persona sense llar, la VS també és una persona sense llar que ha patit una agressió, però no ha patit el dany directament per l'agressor

directe del cas, tot i que ha sofert algun tipus de dany similar en primera persona; a diferència del que es presenta en el cas 2, en el qual s'exposa un conflicte en un context comunitari, i és un representant comunitari qui participa en nom de les persones que han estat víctimes directes que pertanyen al seu col·lectiu.

A diferència d'aquests dos supòsits, l'expert és coneixedor de la temàtica, però no intervé com a VS, i actua amb més independència.

6.3. Els supòsits per als quals ens plantegem la participació d'una VS

Un cop definit el concepte i els diferents tipus de VS, distingim diversos escenaris en els quals es podria promoure la participació d'aquesta figura. Així doncs, considerem els següents supòsits quan:

NO HI HA VÍCTIMA CONCRETA

LA VÍCTIMA NO ES LOCALITZA

NO HI HA VOLUNTARIETAT DE LA VÍCTIMA

LA VÍCTIMA NO ÉS VIABLE

L'INFRACOR NO POT AFRONTAR LA TROBADA ARA

LA VÍCTIMA NO POT AFRONTAR LA TROBADA ARA

Figura 19. Supòsits en què ens plantegem la participació d'una Víctima substituïda

- En aquells casos en què no hi ha una víctima concreta, com els delictes contra la societat, contra l'administració pública, de falsedat documental, contra la salut pública, conducció temerària o sense permís...

- Quan la víctima no pot ser localitzada. Per exemple, en alguns delictes de pornografia infantil, en el cas de víctimes sense llar o persones indocumentades.
- Quan no hi ha voluntarietat de la víctima. La víctima i/o l'entorn no creu necessari o no vol dedicar més temps al procés restauratiu, però no s'oposa al fet que el victimari faci un procés reparador.
- En aquells casos en què la víctima no és viable. La víctima no compleix les condicions per participar en un procés restauratiu ni es considera que les pugui tenir mai. Per exemple, els casos de víctimes amb discapacitats mentals severes.
- En aquelles situacions en què l'infractor no pot afrontar la trobada amb l'altra part: seria el cas d'un victimari que no està preparat per reparar la seva pròpia víctima, però sí està en disposició de reparar el dany i trobar-se amb una VS, i totes dues parts ho volen.

La VS pot transmetre els efectes reparadors a la víctima directa des d'una distància emocional protectora

- O bé, en aquelles situacions en què la víctima no pot afrontar la trobada amb l'altra part: seria el cas d'una víctima directa que no es veu preparada per trobar-se amb el seu victimari, però que sí podria comunicar-se amb la VS, per què li transmeti els efectes reparadors des de la distància relacional que comporta. També podria actuar de VS en un procés reparador amb un altre victimari.

En aquests dos últims supòsits, la VS faria de pont entre la víctima directa i el seu victimari, funció que serà desenvolupada amb més detall en capítols posteriors.

6.4. Condicions que s'han de donar en la VS

Les condicions que ha de complir la VS per poder participar s'estableixen, com ja s'ha esmentat anteriorment, després de conèixer qui i en quins supòsits aquesta pot actuar.

D'entrada, els requisits a tenir en compte serien els criteris de viabilitat que s'han de donar en qualsevol procés restauratiu, però alhora, fruit de l'observació i l'experiència en aquests tipus de processos, creiem que se n'haurien d'afegir d'altres.

Aquestes condicions que hem de valorar per decidir la idoneïtat d'una VS són:

En primer lloc, que la VS hagi patit una **situació similar** a la víctima directa perquè el procés pugui ser viscut entre les parts com quelcom creïble. Aquest supòsit s'ha de tenir en compte, com ja hem dit anteriorment, tant si parlem d'una víctima individual com en el cas del representant d'un col·lectiu. És important que, qui faci aquesta funció, vulgui donar-li un sentit a la seva experiència dolorosa per ajudar els altres, sent, doncs, un **agent de resiliència**.

La VS és un clar exemple d'agent de resiliència al donar sentit a una experiència dolorosa del passat per ajudar d'altres que han patit una situació semblant

Haver patit un fet similar ajuda al reconeixement entre les parts i afavoreix la capacitat d'empatia i el diàleg. Per altra banda, malgrat no ser un requisit indispensable, aspectes com l'edat, el sexe i el tipus de relació entre les parts faciliten la identificació de la víctima per part de l'infractor.

El grau d'afectació per la situació soferta per la VS ha d'estar en **fase d'acceptació**. És a dir, la VS ha de tenir l'experiència viscuda com a víctima suficientment elaborada per poder integrar les emocions que sorgeixen en el procés restauratiu en el qual col·labora.

Una altra característica rellevant és que la VS sigui una persona capaç de tenir un **discurs** humà, espontani, natural i sincer, de manera que valori el procés com a quelcom beneficiós per a ella i/o per al victimari. Així es genera l'**autenticitat**.

Capacitat de la VS per entendre el cost / benefici de participar en el procés restauratiu, de manera que suposi per a ella un benefici i eviti el risc de caure en la instrumentalització de la seva figura.

Finalment, cal que sigui **sensible als valors i principis de la justícia restaurativa**.

CONDICIONS DE LA VD	CONDICIONS DE LA VS
☒ Sentir-se víctima.	☒ Haver patit una situació similar.
☒ El grau d'afectació: en fase d'acceptació i suficientment elaborat per poder participar en la trobada.	☒ Voluntarietat de la VD.
☒ Ànim de ser reparada.	☒ El grau d'afectació: en fase d'acceptació i suficientment elaborat per poder participaren la trobada.
	☒ Autenticitat.
	☒ Capacitat per veure el cost / benefici de participar i que ho valori com un benefici per a ella.
	☒ Sensible als valors i principis de la justícia restaurativa (no és necessari que hagi viscut un procés restauratiu).

Figura 20. Comparativa entre les condicions de viabilitat de la VS respecte a la víctima directa

IDEES CLAU

- La VS pot participar en processos restauratius en què la VD del dany no existeix, no vol o no està preparada.
- La VS s'impliquen en un procés restauratiu sense haver estat directament perjudicades en els fets que motiven la intervenció.
- La VS incorpora la valoració de la idoneïtat d'aquesta. El requisit més important és haver estat víctima d'una situació similar.

7

EL CAMÍ ESCOLLIT: ELEMENTS QUE HEM TINGUT EN COMPTE

“Quan hi ha un veritable diàleg, ambdós costats estan disposats a canviar”

Thich Nhat Hanh

En quins espais poden participar les VS? Com podem fer perquè la seva participació tingui un impacte real, tant en elles com en les persones infractores? La seva experiència pot ajudar en la preparació d'altres víctimes?

7.1. La participació de les VS en els processos restauratius i possibles metodologies

Un cop definit el perfil de les VS i els supòsits en què ens plantegem la seva participació, cal endinsar-nos en la pràctica concreta, en com ens imaginem la seva col·laboració.

Tenim clar que la presència de les VS en els processos restauratius és variable en funció de cada cas i de les característiques individuals dels infractors i les víctimes directes. Cal, en cada circumstància, valorar si és una opció viable que aportarà un benefici en el procés, atenent a la funció educativa de la justícia cap als i les joves.

La metodologia del procés restauratiu s'ha de valorar de manera individualitzada per cada cas

Entenem que la metodologia amb major valor restauratiu és aquella que permet que víctimes i victimaris directes poden trobar-se personalment per establir un diàleg significatiu, gràcies a la participació de la persona medidora, com a figura que trenca la dualitat del seu conflicte. Tot i això, com ja hem anat senyalant, hi ha

determinats supòsits en què aquest fet no es pot realitzar i, per tant, és el moment idoni per valorar la participació d'una VS.

Quan valorem el fet de dur a terme una trobada, les limitacions poden venir donades per part de la víctima directa, o bé per part de l'infractor.

A continuació esmentem les possibilitats que creiem que poden sorgir en incorporar la figura de la VS dins un procés restauratiu.

En el primer cas, podem tenir una víctima directa d'un fet (Va) i que, després de les entrevistes exploratòries, es valori que no es donen les condicions per trobar-se en aquest moment amb el seu infractor directe (Ia). Davant d'aquesta situació es pot valorar si la seva participació en un altre procés restauratiu pot ser una experiència positiva per sentir-se reparada. D'aquí sorgeix la possibilitat que actuï com a víctima substitutòria (VSa) amb un infractor que hagi comès un fet similar (Ic).

L'experiència d'implicar-se en un procés restauratiu amb un infractor diferent al seu pot ser una acció suficient perquè la víctima se senti reparada i, alhora, tingui una funció preparatòria perquè en un futur es pugués donar la trobada amb el seu infractor directe (Ia), si fos el cas.

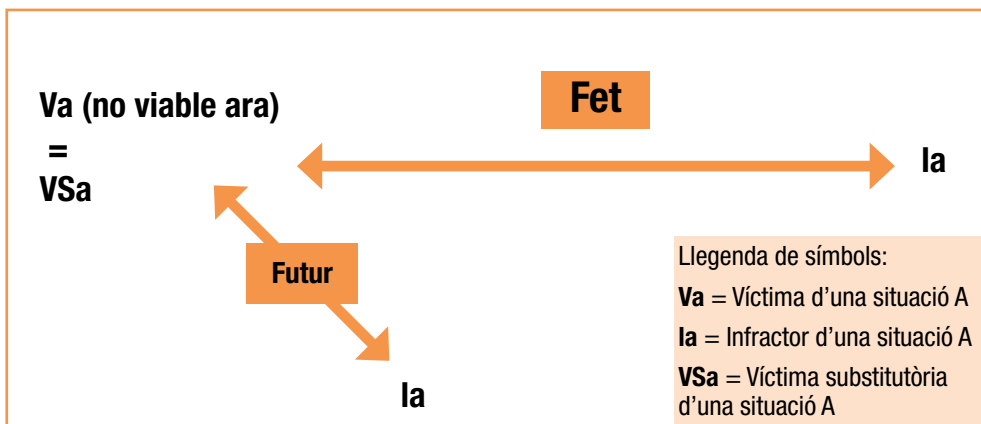

Figura 21. Participació de la Víctima Substitutòria quan la víctima directa no és viable en aquest moment

Per altra banda, en un segon cas, ens podem trobar amb un infractor (Ia) que no reuneixi les condicions per participar en un procés restauratiu amb la seva víctima directa, a causa de l'impacte emocional que li ha ocasionat

el conflicte amb la seva víctima. Per aquest motiu, i valorant la funció reparadora d'aquests processos, es pot plantejar la participació d'una víctima substitutòria (VSb) perquè el o la jove hi pugui establir un diàleg en una trobada, que li permeti donar sortida a aquesta emocionalitat bloquejada.

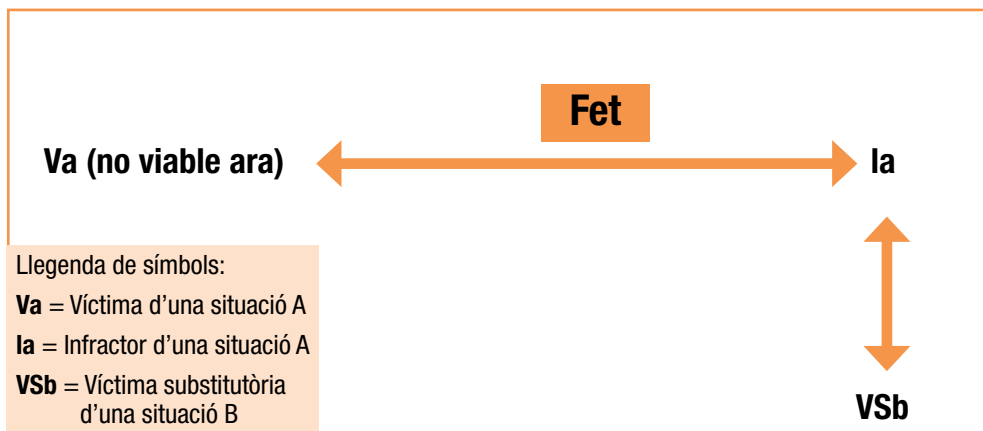

Figura 22. Participació de la Víctima Substitutòria amb un infractor no viable amb la seva víctima

En aquest darrer supòsit, què fem amb la víctima directa que vol i pot participar, però el seu infractor no està preparat, eventualitat de la qual acabem de parlar? En aquest cas, tenint com a objectiu principal la seva reparació, aquesta víctima (Va) podria participar en altres processos amb infractors que haguessin comès fets similars al seu (Ic).

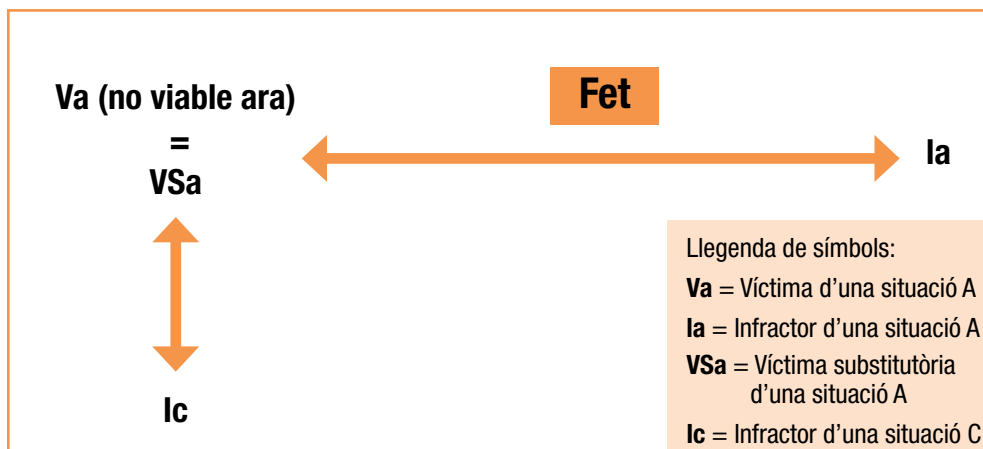

Figura 23. Participació de la Víctima Substitutòria quan l'infractor no és viable en aquest moment

Així, la participació de les VS pot tenir dues funcions:

- Una **funció preparatòria** a la trobada directa entre víctimes i infractors.

A les entrevistes exploratòries, a través de la narrativa de les persones implicades i de l'escolta activa de quina és la vivència del seu problema, es va identificant amb quines capacitats i recursos personals compten per abordar la situació a resoldre. Aquest treball es realitza mitjançant diverses tècniques com, per exemple, les preguntes reflexives, els jocs de rol, la recerca d'informació...

Un dels aspectes principals a activar i desenvolupar amb els i les adolescents és la seva capacitat d'empatia cap a les víctimes del seu delicte, i aquesta primera experiència els pot ajudar a connectar amb aquest aspecte.

La realització d'una trobada amb una VS aporta als i a les joves la possibilitat de conèixer de primera mà la vivència d'algú que ha sofert uns danys semblants als de les seves víctimes. Alhora, els permetrà veure les necessitats de l'altra part i què poden aportar per reparar el dany ocasionat.

Al seu torn, això pot ajudar la víctima a aproximar-se, de forma progressiva i acompanyada, a la situació traumàtica, i sentir-se escoltada i reconeguda.

- Una **funció reparadora**: la utilització de l'espai per treballar la seva pròpia experiència ajudant d'altres persones.

Sabem que hi ha processos restauratius que esdevenen una forta experiència reparadora per a les víctimes que hi participen (alhora, també ho són per a les persones investigades) i que estan marcats per una forta càrrega emocional. En ocasions aquestes víctimes volen, posteriorment, contribuir a fer que aquestes metodologies s'apliquin amb èxit a d'altres casos.

La VS permet, tant a la víctima com a l'infractor, aproximar-se a la situació traumàtica, de forma progressiva i acompanyada

Pot ser interessant facilitar que aquestes víctimes trobin un espai en el qual canalitzar la seva pròpia experiència i que aquesta contribueixi a la preparació d'altres víctimes, tant per ser víctimes substitutòries com perquè puguin trobar-se amb els seus propis victimaris. En aquest sentit, compartir de manera vivencial el procés de trobar-se amb el seu infractor o infractora ajuda d'altres víctimes a desmitificar, desmuntar prejudicis, pors, angoixes, etc., com a **agent de resiliència**.

Tenint en compte aquestes possibilitats ens plantejem diverses intervencions:

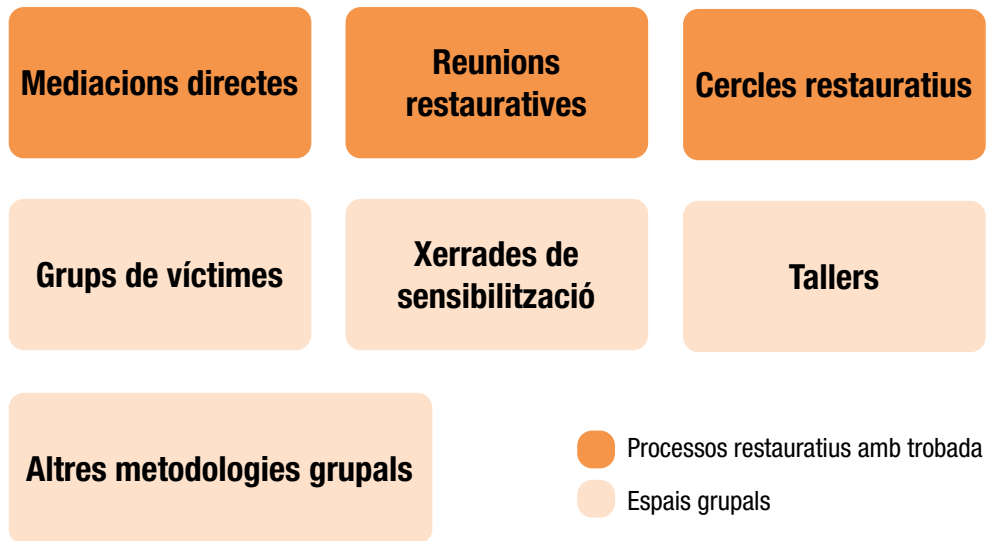

Figura 24. Tipus d'intervencions restauratives amb Víctimes Substitutòries

Les intervencions anteriors es poden agrupar en dos grans blocs:

- **Processos restauratius amb trobada**

Com a escenari principal, les VS poden participar en espais de trobada restaurativa únicament amb les persones investigades, i també en d'altres metodologies que inclouen la participació d'altres membres de la comunitat, com les reunions restauratives i els cercles.

La realització de trobades àmplies per a fets tipificats com a delictes lleus o situacions menys danyoses ha de tenir presents els principis d'intervenció mínima i de proporcionalitat; i més encara si hi incloem la

participació de víctimes substitutòries. Aquestes metodologies impliquen un esforç i un temps que poden posar en risc l'optimització de recursos i els terminis de prescripció dels fets. Per aquest motiu, és important valorar cada cas de manera individualitzada.

- **Espais grupals**

Compartir les experiències viscudes amb víctimes i victimaris de manera grupal –tant si és entre víctimes o entre víctimes-victimaris–, té múltiples potencialitats: com la realització de xerrades i tallers de sensibilització i capacitació.

De manera més centrada en les víctimes, es poden crear grups d'empoderament en els quals les VS puguin ajudar d'altres víctimes a sentir-se emocionalment fortes per establir un diàleg amb els seus victimaris.

En ocasions, ens trobem amb víctimes ambivalents que, davant la possibilitat de participar d'un procés de mediació, mostren por, angoixes, dubtes, etc. Com a persones mediadores, els ajudem a aclarir i treballar totes aquestes emocions i pensaments, però sentir-ho d'algú que ha viscut una situació similar els pot fer reflexionar des d'una major proximitat i empatia. Així doncs, es pot plantejar una comunicació entre víctima directa i VS com a part del procés restauratiu.

Una altra possibilitat és l'orientació que les VS poden oferir a familiars de víctimes directes que estiguin preocupats per la situació i per la seva participació en processos restauratius. La VS pot compartir com la seva experiència l'ha impactat positivament, empoderant-la i fent-la sortir del rol de víctima.

I, finalment, els efectes serien similars en el cas d'obrir un espai per compartir les experiències viscudes entre una VS i un grup de victimaris, ja que els podria ajudar a entendre la vivència i el dany causat a la víctima, empatitzar amb ella i aprofundir en la reflexió de la seva conducta.

El diàleg grupal, doncs, ens ha obert múltiples intervencions, i som conscients que la posada en pràctica ens n'obrirà segurament d'altres.

7.2. Aspectes metodològics a tenir en compte en el disseny d'implementació d'una intervenció amb VS

Amb qui podríem comptar com a derivadors de VS que tinguessin la sensibilitat d'entendre aquests processos? Per quin camí ens han d'arribar les VS? Per on les hem d'encaminar per tenir-ne cura i que la seva participació sigui beneficiosa per a totes les parts? Com un programa de VS pot ajudar-la en el seu propi procés de reparació?

- **Circuit de derivació**

Figura 25. Circuit de derivació de Víctimes Substitutòries

Aquests interrogants han estat tema de debat intensiu per anar visibilitzant quina seria la manera i el camí més adient per contactar amb entitats i persones sensibilitzades, susceptibles de col·laborar i participar en aquests processos restauratius amb VS.

En l'àmbit **intern**, en el nostre servei podríem comptar amb les derivacions dels equips del Programa de Mediació-Reparació. Així mateix, podria ser que els professionals en contacte amb una víctima directa que ja ha realitzat un procés de reparació verbalitzin la seva voluntat de ser VS. Una altra possibilitat seria quan la persona medidora tingui coneixement d'una víctima directa que vol ser reparada i l'infractor no pot.

També podria ser el cas de les derivacions dels professionals dels programes d'atenció a víctimes del delicte, a través dels tècnics del nostre servei i, en el cas d'adults, de l'Oficina d'Atenció a Víctimes del Delicte (OAVD).

En l'àmbit **extern**, podríem contactar amb entitats i associacions que col·laborin amb persones que han viscut situacions victimitzants, o col·lectius determinats que poden conèixer de forma propera determinades actuacions delictives, per la seva especificitat com a col·lectiu o minoria. És a dir, persones que pertanyin a una determinada associació que treballi en la temàtica concreta del delictiu i que puguin conèixer de prop les conseqüències de determinades actuacions.

A l'hora de descriure els diferents rols i funcions de cadascun dels agents que haurien d'intervenir, ens fem les següents preguntes: *la persona mediadora referent del cas és la més adequada per fer-se càrrec d'acollir i preparar la VS, o seria millor que se'n fes càrrec un altre professional?*

A continuació descrivim els diferents rols, detallant funcions que poden ser desenvolupades per un o diferents professionals en funció de la idoneïtat del cas:

El rol de la persona derivadora de la VS: és el o la professional que té contacte i coneix la víctima potencialment substitutòria. La seva tasca principal, doncs, és fer d'enllaç entre la VS i el mediador referent.

El rol de la persona de suport de la VS: hauria de ser un o una professional que acompanyi la VS –o al grup de VS- al llarg de tot el procés. Algunes de les funcions i tasques que identifiquem en aquest nou rol són:

- Coordinar-se amb el derivador de la VS, per compartir informació, en el cas que fossin diferents persones.
- Entrevistar-se individualment amb la VS, acompanyada o no del derivador, amb l'objectiu de preparar-la per a l'experiència.

El rol de la persona mediadora ha de ser el mateix que en tots els altres processos restauratius, i cal que inclogui algunes tasques noves:

- Coordinar-se amb la persona de suport de la VS, per compartir informació i valorar si s'adeqüen.
- Entrevistar-se amb la VS, que pot anar acompanyada de la persona de suport o derivadora, amb l'objectiu de preparar la trobada.

- Legitimar i reconèixer les parts participants en el procés restauratiu: tenim clar que aquest objectiu ha d'aparèixer en el nou context d'intervenció, i que hauria de dirigir-se tant als implicats directes com als substituïtoris.

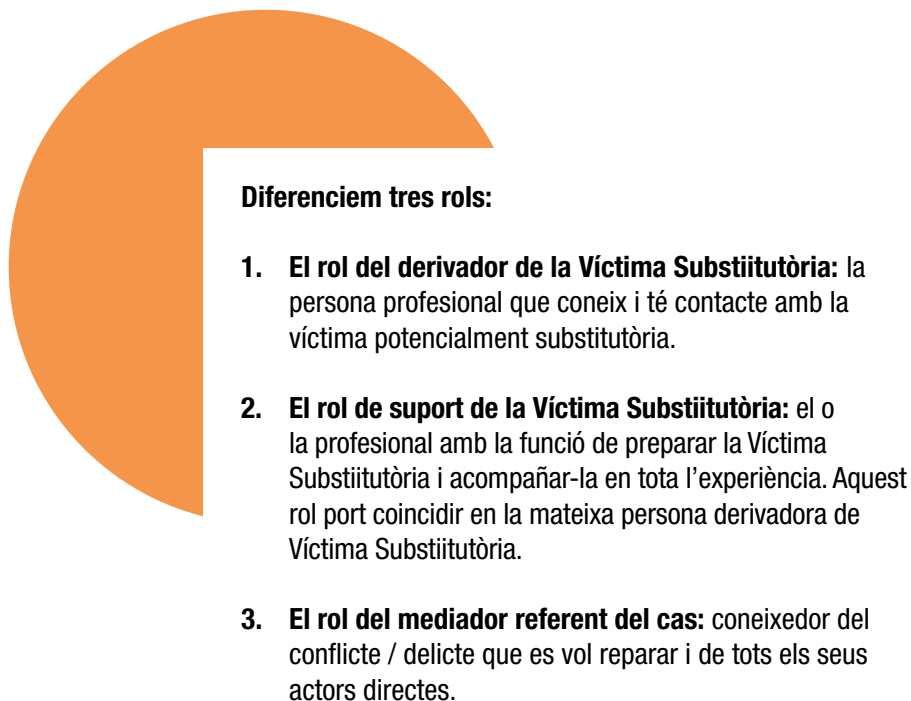

Figura 26. Rols implicats en la intervenció amb Víctima Substituïtòria

Per tant, distingim tres rols en el Programa de VS: derivador, suport i referent del cas. Tenim clar que el rol de referent, a diferència del de suport i derivador, no pot ser desenvolupat per la mateixa persona, ja que la persona mediadora referent perdria la imparcialitat en el procés. En canvi, els rols de derivador i suport poden coincidir o no en la mateixa persona, en funció de les característiques del cas i de la seva complexitat.

- **Procés de cura específica de les víctimes**

Ja abans de realitzar la Jornada, de donar vida al Cercle de Diàleg i escoltar la veu d'alguns dels possibles derivadors del programa, érem coneixedors i coneixedores de l'estret i perillós fil que hi ha en el plantejament d'una figura de VS: el fil que separa l'ajut de la utilització.

Després d'escoltar algunes experiències prèvies, ens plantegem la necessitat d'establir un espai d'intervenció anterior i posterior al procés reparador amb VS: cal assegurar un espai per recol·locar les emocions aparegudes arran de l'experiència i que les expectatives prèvies d'uns i dels altres no condicionin la desitjada reparació.

**Els processos de reparació
cuiden tots els implicats:
visualitzen i atenen les
necessitats de tots i totes**

cal assegurar un espai per recol·locar les emocions aparegudes arran de l'experiència i que les expectatives prèvies d'uns i dels altres no condicionin la desitjada reparació.

Al plantejar-nos un espai de cura específic per a les víctimes en el Programa de VS no volem dir que es descuidi la cura de l'infractor: som molt conscients que els processos de reparació es caracteritzen especialment per cuidar tots els implicats, en visualitzar i atendre les necessitats de tots i totes. Una de les principals funcions del rol del mediador / facilitador és garantir la seguretat i el benestar, especialment durant la trobada, però també durant tot el procés restauratiu. El procés ha de ser reparador per a tothom.

Amb aquests i altres dubtes i reflexions, ens hem endinsat com a grup a plantejar com ha de ser un espai específicament destinat a la cura de les víctimes: tenim clar que ha de ser-hi, però encara se'ns escapa la forma que ha de tenir, i com s'ha de concretar a la pràctica.

L'espai que plantegem prioritza la protecció de les víctimes i els beneficis que pot tenir l'experiència per a elles. Creiem necessari que la víctima valori com a beneficiós per a ella participar com a VS. Com a professionals dels camps de la psicologia, el treball social i la mediació, sabem que no pot existir la cura a l'altre sense la cura a un mateix. Així, el nou rol que plantegem ha de tenir dues mans: una mà s'estén a l'altre per ajudar-lo, mentre la segona mà descansa en el propi cor, atenta als seus batecs i a les seves necessitats. Passar per l'experiència de ser víctima substitutòria no pot convertir-se en un "només existir per a l'altre" o en una experiència repetitiva en què, a poc a poc, es va perdent el cor i l'autenticitat. Molts cops, el sistema judicial mateix torna a fer víctima aquella persona que ha patit, amb la visió parcial de perseguir el trencament de la llei i el càstig del culpable. Per a nosaltres, i havent estat testimonis d'aquests segons patiments, evitar la victimització secundària i la revictimització és una prioritat.

Ens podem trobar amb víctimes amb una alta afectació –incapaces de fer front, en aquell moment, a la situació danyosa amb el seu infractor directe– o amb víctimes amb ganes de potenciar la seva resiliència donant un sentit constructiu a la seva experiència de patiment, per ajudar així d'altres víctimes com ella. Tant a unes com a les altres, l'experiència els pot aportar beneficis al seu procés personal.

En aquest espai de cura diferenciem tres moments:

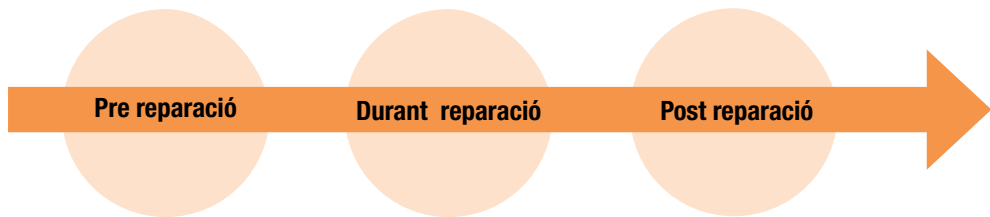

Figura 27. Fases de la intervenció amb Víctima Substitutòria

La pre-reparació

Pre-reparació és com hem anomenat l'espai previ a l'experiència de la trobada entre víctima i infractor. Aquest espai s'estructura principalment en una primera selecció dels participants i una posterior preparació d'aquests

1r. Valoració de la idoneïtat:

Preveiem la necessitat de fer una **valoració de la idoneïtat** dels participants, és a dir, tant dels victimaris com de les persones que podien ser VS. En un primer moment, hem contemplat la necessitat de valorar el tipus de delictes i conflictes per als quals es pot desenvolupar aquesta experiència amb un participant substitutori. Com ja hem exposat en un capítol anterior, hem conclòs que ni el conflicte ni el tipus de delicte els percebem com a limitadors del Programa. Sí hem valorat, però, la necessitat que tant la víctima com l'infractor hagin patit un fet similar, i que la situació denunciada tingui unes característiques semblants.

Aprofundint encara més en aquesta selecció prèvia, seguim preguntant-nos quina hauria de ser la tipologia d'infractors i de víctimes, i si aquestes han de tenir un especial coneixement en educació emocional. Recordem que la idea d'un Programa de VS va sorgir davant la necessitat d'oferir una trobada reparadora a aquells victimaris que no tenen una víctima concreta, localitzable

o viable. Però, endinsant-nos en el programa plantejat, se'ns va obrir la possibilitat contrària: l'oportunitat de reparar víctimes que no disposen d'un infractor viable.

En aquesta funció selectiva, tant la persona mediadora com la persona derivadora tenen una presència rellevant:

Com ja hem assenyalat, la **persona mediadora** és qui coneix el conflicte que ha generat la denúncia i que cal reparar en primera instància, i igualment els victimaris –les seves famílies, circumstàncies i contextos– i les víctimes directes del fet, allò i aquells que l'envolten.

Prèviament ha valorat tres aspectes:

- La impossibilitat de la participació de la víctima directa.
- La viabilitat de victimari per participar en una trobada restaurativa.
- Els beneficis que pot suposar la trobada per al victimari.

En l'hipotètic cas que la víctima directa sigui la persona idònia i tingui ànim de ser reparada –i no el seu victimari–, el circuit es diferencia pel fet que és l'agent derivador el primer que planteja la possibilitat que aquesta participi en una trobada restaurativa, i contactarà amb la persona mediadora perquè acabi de valorar i gestionar la resolució de la situació conflictiva patida.

Així, aquest primer moment fa necessari que el o la professional referent de la reparació d'un fet concret es coordini amb la persona que deriva la possible VS a participar de l'experiència.

En el cas de **l'agent derivador** valorarà:

- La seva possible participació com a VS tenint en compte les característiques que ha de tenir, ja descrites anteriorment.
- Els beneficis que li pot suposar aquella trobada restaurativa en el seu procés personal.

La víctima ha de valorar com a beneficiosa la participació com a Víctima Substitutòria

Sigui com sigui, és finalment el o la mediadora designada com a referent del cas qui decidirà, prèvia valoració conjunta amb el derivador, la seva participació. També acostuma a decidir la resta de potencials participants en altres processos restauratius: familiars, figures de suport, representants de la comunitat, etc.

2n. Preparació:

Un cop valorada la idoneïtat, també comptem que cal la preparació i acollida dels participants.

No hi ha dubte sobre la necessitat que totes les parts coneguin el Programa i les seves característiques.

Les expectatives i les emocions són clau

També, i sobretot, veiem necessari que es legitimin mútuament i legitimin l'experiència, perquè aquí visualitzem un altre risc important. Degut a la pròpia naturalesa de la proposta – participar en un procés restauratiu en què els actors no són els directament implicats en el conflicte–, preveiem

que pot existir un rebuig a l'altre com a interlocutor vàlid, en diferents sentits: que l'afectació de la víctima sigui desvaloritzada i negada per l'infractor al no ser la persona danyada pel seu acte; o que les explicacions i el procés reparador realitzat pel victimari no tinguin cap efecte en la víctima d'un fet semblant, al no ser el seu propi ofensor. Sabem que, en processos com els desenvolupats en el País Basc amb víctimes d'ETA i membres de l'organització empresonats, la no correspondència entre víctima i ofensor no ha impedit que la trobada tinguin un efecte reparador en els implicats. En conflictes no vinculats a un grup organitzat –amb una ideologia i una forma de funcionar comuna–, hi ha experiències que confirmen que té els mateixos resultats satisfactoris en els seus participants.

Per un cantó, i després de contemplar les diferents possibilitats i escenaris, ens hem adonat que **la preparació del victimari** consisteix en el mateix procés que acostuma a seguir la persona mediadora en els processos restauratius, exceptuant la necessitat d'explicar-li bé en què consisteix el Programa de VS –i que les seves expectatives s'adeqüin a

les esperades– i, com ja hem dit, en legitimar l'altre i al fet de passar per l'experiència.

En el cas de la **VS**, al plantejar-nos la seva **preparació**, se'ns acudeix un llistat d'objectius i tasques que pensem que s'han de contemplar, entre d'altres:

- Explicar el Programa de VS: entendre l'objectiu i els seus riscos i beneficis.
- Tenir certa informació de la situació actual de la VS, com per exemple si la persona gaudeix d'ajudes socials i/o terapèutiques.
- Assegurar l'existència d'unes expectatives reals.
- Donar eines per gestionar determinades emocions que podien aparèixer abans, durant i després de la trobada restaurativa.
- Tenir consciències de les possibles projeccions o transferències (aquells aspectes propis d'una de les parts que són reflectides en l'altra i que, a vegades, no es reconeixen com a pròpies).

La creativitat de la CoP –basada en anys d'experiència conduint multitud de pràctiques restauratives amb victimaris i víctimes– va fer emergir l'ampli ventall d'eines de les quals disposen els i les mediadores del nostre servei: com les diferents tècniques que ajuden al reconeixement de les parts, la creació de grups de victimaris als quals s'atribueixen diferents rols per establir un diàleg empàtic amb l'altra part, la formació de grups de sensibilització en què una víctima explica la seva experiència davant d'una audiència de victimaris o víctimes...

Reflexionant sobre aquestes pràctiques, hem estat conscients de les possibilitats que obre el Programa que estem plantejant i, un cop més, de la màgia que aporta la flexibilitat dels processos restauratius a la justícia tradicional, i del potencial reparador d'aquests processos per a totes les parts del conflicte.

2. L'acompanyament durant la reparació

L'acompanyament durant el procés de mediació-reparació, en qualsevol cas, ha de ser professional, però, a més a més, també contemplem la possibilitat que sigui entre iguals: és a dir, pot tenir un tutor –un padrí o un mentor, com s'explicita en el model anglès–, que és una persona que ja ha passat per l'experiència de ser víctima substitutòria i que aporta la seva expertesa a noves VS.

Si seguim amb aquesta idea, diferenciem dues figures i dos estadis del Programa: la VS tutoritzada i la VS tutora (tipus mentor). Recordem que les aportacions fetes pels conferencians anglesos de la Jornada que vam organitzar l'any 2018 definien l'existència de tres figures diferents: el coordinador del programa, els tutors de les activitats desenvolupades i els mentors que cada víctima substitutòria tenia per ajudar-la en la seva tasca, tant en l'àmbit de la intervenció com emocionalment.

El desenvolupament d'un programa tan estructurat dependrà de la quantitat de situacions a què es pot aplicar, i de la necessitat de crear una borsa de VS.

Així doncs, en aquesta etapa d'acompanyament és allà on pren sentit la figura que desenvolupa el rol de la persona de suport de la VS, que hem descrit quan parlàvem del circuit de derivació. Valorem com a indispensable aquesta figura, atès que pot fer-se càrrec de les reaccions i dels aspectes emocionals que puguin emergir i impactar en la VS en el transcurs de les sessions restauratives. La persona de suport pot donar contenció i ajudar a redefinir aquests aspectes, per donar-los sentit per poder-los integrar com a part del treball d'elaboració del fet reparador.

Per altra banda, la gravetat del fet i el grau de victimització definirà la necessitat d'un suport més continuat i/o més estret de la VS; i també la presència d'aquesta o no en la trobada.

És important contemplar aquesta figura per assegurar el rol equitatiu de la **persona mediadora referent del cas**, atès que aquesta serà la que se centrarà en la gestió del procés de reparació atenent totes les parts. Aquest suport és imprescindible per ajudar a mantenir la cura de l'espai de la trobada i aportar un clima de seguretat per a tots els seus participants.

3. La post-reparació:

En aquesta fase diferenciem dos aspectes a tenir en compte: l'elaboració de les emocions i el tancament del procés restauratiu.

1r. Elaboració:

Durant la trobada es difuminen les diferències dels diferents conflictes. VS i victimari presents participen en la taula de mediació en absència de VD i victimari de la VS. Es parteix inicialment de les vivències diferenciades i individuals de cada part, que deriven en narratives personals que es transmeten en l'espai de diàleg i poden donar peu, al llarg del procés, a identificacions i projeccions d'una part amb l'altra.

L'experiència de participar en el procés reparador provocarà canvis emocionals en els implicats que han de ser atesos. Per aquest motiu, es valora la necessitat d'establir un espai individual posterior a la trobada en el qual recollir les emocions aparegudes –especialment les de la víctima– i recol·locar-les en el context adequat. Es tractaria de treballar emocions confuses o erròniament interpretades respecte de qui les ha originat, causades per processos de projecció o transferència. Per tant, la potencialitat d'aquesta experiència recau justament en aquests processos, però alhora poden ser un perill si no són elaborats posteriorment. D'aquí la importància d'ajudar les parts a donar-los un sentit, de retornar a les situacions pròpies i a la separació clara de les figures: VS, victimari, VD i victimari de la VD.

2n. Tancament:

El moment de tancament és quan ens acomiadem de tots els col·laboradors i participants que han format part del procés, transmetent-los que donem per finalitzat el treball restauratiu. Més enllà de les especificitats que suposa la incorporació d'una VS, cal tancar el procés reparador com habitualment fem en la resta de processos restauratius.

El tancament d'aquesta experiència compartida és un moment especial i necessari, en la mesura que permet recuperar allò que pertany a cadascú i integrant allò que s'ha viscut en el transcurs del procés en la seva història personal. Permet que cadascun dels participants recuperi la seva identitat, separar-se i diferenciar-se de l'altre i del rol en què els ha col·locat el conflicte i la dinàmica restaurativa, en la qual hi ha un reconeixement mutu

de la reparació feta, incorporant els aspectes resilients que s'han activat, que els ajudarà a retornar a la seva quotidianitat més empoderats, d'acord amb la seva singularitat.

És moment també de donar espai a la persona derivadora, com a persona que ha col·laborat de manera directa en l'inici del procés restauratiu, compartint-ne amb aquesta el resultat, per tal de donar sentit a la seva funció i tenir cura de la seva implicació, aportant-li coneixement dels beneficis d'aquesta col·laboració i del seu resultat, que ha ajudat a dur a terme aquest tipus d'intervencions amb VS, deixant oberta la possibilitat que ens tornem a posar en contacte quan sigui necessari.

IDEES CLAU

- La incorporació de la VS en el procés restauratiu obre múltiples possibilitats que compten amb els beneficis de la trobada. Caldrà adaptar-la a cada cas i a les característiques individuals de victimaris i víctimes directes.
- Diferenciem dues funcions principals en la participació de la VS en el procés restauratiu: una funció reparadora i una nova funció preparatòria, en què la participació de la VS obrirà la porta a la reparació d'una trobada amb els protagonistes directes del conflicte.
- A més de la reparació que aporta la pròpia trobada i que vehicula l'altra part, existeix la reparació que la VS fa a la víctima directa a l'actuar de pont entre aquesta i el seu victimari.
- Cal assegurar un espai previ i posterior al procés reparador que tracti les expectatives i recol·loqui les emocions aparegudes.

BENEFICIS I RISCOS QUE POT TENIR LA INTERVENCIÓ AMB VÍCTIMA SUBSTITUTÒRIA

**“Res és completament pur en el món.
Tots els avantatges
provenen dels desavantatges”**

David Hume

Què aporta el Programa de VS als diferents agents i participants que intervenen? Quins beneficis? Quins riscos?

A mesura que anàvem aprofundint en el Programa i s’anava generant debat en el grup, ens apareixen dubtes i aspectes inesperats.

Alguns avantatges del Programa de VS es poden convertir en desavantatges, però també a la inversa. Hem d’intentar transformar les dificultats en beneficis, aprofitant les oportunitats que ens dona cada desavantatge i enriquir el procés.

8.1. Beneficis

La persona que participa en un procés com a VS obté una sèrie de beneficis: compartir amb altres la seva vivència del conflicte, sentir-se escoltada i reconeguda en el seu dolor, rebaixar el seu grau d’afectació, fomentar la seva pro-activitat i capacitat resilient per superar-ho. Alhora, promou els seus recursos reparadors, ajudant-la a sortir de la victimització i l’estigmatització social. Compartir la seva narrativa de l’experiència viscuda permet que la seva història prengui sentit i pugui ser integrada. Facilita que pugui augmentar l’empatia cap al seu infractor i despertar en ella la capacitat per al perdó, restablint la tranquil·litat i la pau interior.

Ens preguntem en què pot ajudar a la víctima directa (VD) el fet d'implementar Programes amb VS. Com hem comentat en altres capítols, un dels supòsits en què intervé la VS és en aquelles situacions en què la VD no està en condicions de participar. La impossibilitat d'establir una trobada entre ella i el victimari no impedeix que pugui ser coneixedora de la restitució que s'ha ofert a la VS, com s'ha donat i quin efectes ha tingut el procés. Fer-la participar d'aquesta experiència i compartir-ho amb ella pot ajudar-la a afrontar el seu propi procés restauratiu. La VS pot construir un pont entre ambdues parts, pel qual poden transitar una, l'altra i el victimari. Aquesta experiència pot fer real i viable el procés reparador, la qual cosa ajuda a preparar i empoderar la VD cap a una possible trobada entre ella i el seu victimari.

Pel que fa al victimari, la participació en el programa pot facilitar que elabori la seva responsabilitat, permetent-li fer un reconeixement i una conscienciació del dany causat. La interacció amb la VS l'ajuda a la reflexió, a veure's capaç d'entendre i poder escoltar el patiment de la persona que dialoga amb ell. Pot compartir amb l'altra part pensaments, sentiments i expectatives de futur, que li aporten una experiència educativa. Tot això l'orienta, si es donessin les condicions, a poder fer el pas i acostar-se a la seva VD amb més seguretat, fent camí per afavorir l'augment de l'empatia vers l'altra persona. Com tot procés restauratiu, facilita reparar i millorar la seva imatge social, restaurar la visió de si mateix, afavorint la prevenció i la no reincidència.

La persona mediadora compta amb un nou recurs amb el qual podrà promoure espais de trobada entre persones, que han viscut directament experiències que les han danyat –per haver patit aquest dany o per haver-lo infligit–, afavorint l'escolta, el diàleg i la reparació.

El procés restauratiu amb VS permet focalitzar-se en el problema i no en la persona. Al centrar-nos en la resolució del conflicte humanitzem els processos de reparació i la restauració dels vincles entre les persones, fomentant la pau social.

La trobada amb Víctima Substitutòria permet reconèixer l'altre en la seva globalitat i amb les seves febleses, afavoreix la desestigmatització i, alhora, incideix en l'imaginari social.

Les intervencions amb VS poden ajudar a la cultura restaurativa, oferint a víctimes i a victimaris una altra via reparadora, permetent a les parts dialogar, reflexionar i empatitzar amb l'altre. La trobada permet posar cara a l'altre, recuperar la part humana de cadascú i entendre l'error com part d'aquesta condició. Reconèixer l'altre en la seva globalitat, amb les seves febleses, afavoreix la desestigmatització de tots els implicats i, alhora, incideix en l'imaginari social.

La VS afegeix un nou agent a les reunions restauratives, plantejant noves mirades i escenaris innovadors. Ens obre i reforça un ventall d'altres metodologies, entre les quals hi ha els grups de sensibilització per a infractors i els grups d'apoderament de víctimes; i, sobretot, ens permet ampliar el nombre de trobades i multiplicar els seus efectes reparadors. Tot això comporta beneficis personals, socials i educatius.

AJUDA A LA VS A AFRONTAR EL PROCÉS RESTAURATIU

AJUDA EL VICTIMARI A AFRONTAR EL PROCÉS RESTAURATIU

PERMET FOCALITZAR-SE EN EL PROBLEMA I NO EN LA PERSONA

AMPLIA EL VENTALL DE METODOLOGIES RESTAURATIVES

APORTA BENEFICI SOCIAL I DESESTIGMATITZA

Figura 28. Beneficis de la intervenció amb Víctimes Substitutòries

8.2. Riscos o aspectes a tenir en compte

Els riscos que se'ns plantegen a l'hora d'implementar intervencions amb VS, entre d'altres, giren al voltant de si el procés pot ser interpretat com una impostura, tant per les parts com per la resta d'agents implicats: Ministeri Fiscal, associacions col·laboradores, entitats, etc. És a dir, si la resolució del conflicte podria estar falsejada o si les emocions de la VS serien genuïnes.

Una VS no és un personatge fictici, no ha de representar un paper. Les seves paraules seran reals i es referiran a sentiments i emocions viscudes arran d'un conflicte propi. És cert que el victimari i la VS no han viscut la mateixa situació en el mateix moment, però quan es trobin parlaran d'emocions i sentiments reals. Vetllem perquè al llarg d'aquests processos es mantingui l'autenticitat, on es mostrin experiències veraces i emocions sinceres, que es parli des del cor. Cal posar la humanitat sobre la taula.

La participació de la VS en aquests processos no ha de significar la professionalització del rol. El risc de la professionalització és doble, ja que pot significar la pèrdua d'autenticitat en el procés i que el rol de víctima s'instal·li en la seva identitat, perpetuant la victimització. Els processos restauratius permeten que els participants no es quedin atrapats en els rols que els han portat allà, sinó que sigui un trànsit que els permeti alliberar-se del conflicte, créixer i continuar amb les seves vides. Aquest rol ha de ser temporal.

Un altre risc a tenir en compte és que l'atenció focalitzada en la VS pugui relegar la VD a un segon pla, quan aquesta existeix. Si vol participar en algun grau en el procés de reparació, la VD no n'ha de quedar al marge. S'ha de respectar el seu dret a fer que les seves opinions siguin escoltades i a tenir la informació que vulgui i necessiti, per no repetir l'error d'utilitzar-la com fan altres corrents jurídics. Existeix una valoració del professional que veurà com a idoni el procés, tenint en compte els seus efectes i sempre vetllant per tenir cura de tots els implicats.

També identifiquem el risc d'instrumentalitzar la VS, i veiem que es pot neutralitzar calibrant el cost / benefici que ella té al participar. El resultat és que aquesta participació ha de ser sempre un benefici per a ella.

S'haurà de treballar i vetllar pel victimari, atès que es pot donar el risc que, malgrat haver fet el procés restauratiu amb la VS, no ho valori com a tal i pugui invalidar els beneficis que pot aportar a l'altre i a ell mateix. Per això cal ajudar-lo a tancar el seu propi conflicte i pugui passar pàgina.

El temps és una variable cabdal en tot tipus de processos i àmbits. Dins del context de la justícia, a diferència d'altres, la durada dels processos està marcada pel procediment judicial, que és necessari respectar perquè el resultat de la intervenció tingui un efecte positiu. S'han de preveure circuits i recursos que permetin agilitzar la intervenció, com per exemple ser la cerca d'una VS idònia.

Finalment, no hem de caure en el “*furor curandis*”, i pensar que aquestes intervencions són aplicables a totes les situacions o que amb elles solucionarem tots els conflictes. Cada situació és un món, i la VS no és una recepta miraculosa. Com en tot procés, cal una valoració professional acurada per decidir-ne la viabilitat i idoneïtat.

IDEES CLAU

Els beneficis:

- Ajuda el victimari a ser més conscient dels d’anys generats i de les seves conseqüències.
- Permet focalitzar-se en el problema i no en la persona.

Els riscos

- La instrumentalització de la VS.
- La professionalització del rol de VS.

REFLEXIONS FINALS

**“De les paraules sorgeixen nous éssers
que ocupen el lloc dels éssers
que semblaven existir abans que elles (...).
Amb les paraules teixim el destí.”**

Arturo Uslar Pietri

Amb la finalització d'aquest llibre hem aconseguit el nostre objectiu. Ha estat una obra coral, amb tot el que suposa d'acumulació de coneixement, creativitat, experiència, i també de necessitat de consens davant de les opinions diferents. Com a grup de treball ja tenim experiència d'elaborar continguts conjuntament, però és el primer cop que fem un llibre sobre un tema força desconegut o poc documentat bibliogràficament i amb poca experiència pràctica des del nostre servei.

Aquesta experiència no tan sols ha estat enriquidora per a tot l'equip, sinó que ha estat una experiència complexa, atès el moment que estem vivint. La pandèmia ens ha obligat a adaptar-nos a les limitacions, com ara haver de renunciar a les trobades presencials i a una interrelació més directa, més viva i més espontània entre nosaltres.

La complexitat de la intercomunicació telemàtica ens ha suposat més rigidesa en la dinàmica relacional, amb reunions més esgotadores per l'exigència d'atenció que comporta estar hores davant de la pantalla. Però també ha tingut conseqüències positives, ja que ens ha obligat a incorporar noves plataformes de comunicació fins ara poc utilitzades com a grup de treball.

Entendre, conèixer i reflexionar sobre la nostra praxi professional és complicat de realitzar de forma simultània amb les tasques del dia a dia. No obstant, creiem que el conjunt d'idees, conceptes i definicions que hem extret en relació amb la VS pot constituir una eina més a tenir present a l'hora d'apropar víctimes i victimaris, mirant de donar resposta a les

necessitats educatives, reparadores, restauratives i sanadores que les persones víctimes de delictes i els mateixos ofensors tenen.

Apropar els professionals als referents comunitaris, com a possibles derivadors de les VS, ens ha obert un nou camí que creiem que donarà un valor afegit a la nostra feina en el marc de la justícia, legitimant víctimes fins ara no visibilitzades en aquests processos restauratius.

En la nostra praxi diària hem pogut extreure què és el propi entorn i les parts implicades, especialment les mateixes víctimes –sobretot arran de l'Estatut de la Víctima–, que reclamen participar de forma més activa en aquests processos restauratius com a dret legítim que tenen.

Un cop més se'ns ha fet evident, a partir d'aquest treball amb la VS, la importància de generar sinergies amb la comunitat a fi que aquesta pugui participar en la resolució dels conflictes que sorgeixen en el seu si. Aquesta pràctica restaurativa només esdevé possible amb la implicació directa de la societat, a través de persones que, havent estat víctimes d'uns determinats fets, volen participar en trobades restauratives amb victimaris de fets semblants. De manera que ambdues parts puguin reparar-se mútuament en els aspectes emocional, cognitiu, relacional i social.

Per a la VS, a més, suposa una manera de socialitzar la seva experiència dolorosa en un espai acollidor, segur i confidencial on pot superar el rol de víctima. Per aquest motiu valorem la importància que té la VS com a agent de resiliència, que no només li permet sublimar la seva experiència concreta, sinó que la comparteix per facilitar l'aprenentatge i afavorir la no reincidència de l'infractor.

Per a la persona ofensora representa una oportunitat per reparar la seva pròpia imatge i per reparar el seu entorn social. Per a la comunitat, és una manera creativa i generosa de restaurar vincles amb metodologies de proximitat.

Hem pogut ampliar el nostre marc teòric i pràctic per promoure un nou pla pilot d'atenció a víctimes substitutòries, que fins ara no podien entrar o no eren legitimades per intervenir en aquest tipus de processos restauratius.

Encara que queden molt temes per continuar explorant, com ara els infractors substitutoris i noves metodologies restauratives (cercles, reunions restauratives, grups de diàleg d'infractors i de víctimes, o grups mixtos d'infractors i víctimes...), volem donar visibilitat a altres formes de fer per les noves realitats socials, culturals i relacionals que la societat actual es planteja com a reptes, reclamant altres formes de respondre als conflictes des de la justícia.

Ha estat amb aquest esperit proactiu i curiós com a membres d'un grup professional i de servei que volem continuar mantenint al màxim una atenció curosa cap als victimaris i les víctimes.

Per finalitzar les nostres reflexions volem destacar que hem parlat d'alguns conceptes com el de VS, conciliació, restauració, resiliència, sanació, innovació i reflexió, entre d'altres.

Hem iniciat els capítols d'aquest llibre fent-nos preguntes, i acabem amb alguna de les preguntes possibles per a la reflexió i per a la cerca d'eines facilitadores de justícia restaurativa:

Anem cap a un model de justícia restaurativa integral, sostenible i més ecològica? Quin tipus de societat volem crear, tant en el marc social com en el marc tecnològic, a l'hora de facilitar processos restauratius?

Esperem que amb aquest llibre haguem posat el nostre petit granet de sorra...

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

- Autors diversos (2014). El mapatge del conflicte. Teoria i metodologia: aplicació pràctica en Justícia Juvenil. Col·lecció “Compartim”, 11. Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.
- Bankley, K. M. (2020) Expanding Options for Restorative Justice. Dispute Resolution Magazine, Vol. 26. Iss1, (Jan 2020): 24-27.
- Burkemper, B. and Balsam, N. (2007) Examining the Use of Restorative Justice Practices in Domestic Violence Cases. Saint Louis University Public Law Review: Vol. 27: No 1 Article, 7.
- Christen-Schneider, C. (2018) Are indirect Restorative justice dialogues of any value? EFRJ Newsletter, 2018, Volume 19, pp. 7-9. Disponible a <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-11/newsletter-vol.19-2018-printed.pdf>
- Christen-Schneider, C. (2020) Restaurative Dialoge nach schweren Verbrechen – Erfahrungen aus der Schweiz. Bewährungshilfe – Soziales Strafrecht Kriminalpolitik. Jg. 67, 2020, Heft 3, S. 346-358.
- Conferència “Guia d’intervenció amb víctimes substitutòries”, dins la X Jornada de Mediació Penal Juvenil. IX Jornada de Mediació Penal Juvenil. La víctima substitutòria en les pràctiques restauratives (27 de novembre de 2018). Recuperat de <https://youtu.be/ebxF642o>

- Dawson, N. (12 de gener de 2019) I met the man who murdered my identical twin. The Guardian. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/jan/12/i-met-the-man-who-murdered-my-identical-twin>. Consultat per darrer cop el 16 d'agost del 2021.
- Direcció General de Serveis Penitenciaris (2011) El model de rehabilitació a les presons catalanes. Departament de Justícia. Disponible a http://justicia.gencat.cat/web/.content/enllacos/pdf/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf
- Domestic Violence Safe Dialogue <https://dvstdprogram.com/survivor-impact-panell/> Consultat per darrer cop el 16 d'agost del 2021.
- Generalitat de Catalunya (20 de gener 2015). Recuperat de <https://termcat.blog.gencat.cat/2015/01/20/termedelasetmana-mediacio/>
- Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics. Anàlisi i revisió de la pràctica professional a mediació penal juvenil. CoP Mediació penal juvenil. Programa "Compartim" de gestió del coneixement (novembre 2013).
- Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics. Valoració de la mediació penal juvenil de part de víctimes i infractors. CoP Mediació penal juvenil. Programa "Compartim" de gestió del coneixement (febrer 2010).
- IX Jornada de Mediació Penal Juvenil. La víctima substitutòria en les pràctiques restauratives (27 de novembre de 2018). Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=1RIVSt0P5PU>
- Kearney, N., Kirkwood, S. and MacFarlane, L. (2006) Restorative Justice in Scotland: An Overview. British Journal of Community Justice, Volume 4, No. 3, Winter 2006
- Lauwaert, K. and Buntinx, K. (2021) Project "Samenspraak". Conducting restorative dialogue groups including victims, offenders, their context and interested citizens. Fifth internal webinar of the EFRJ Working Group on Violent Extremism and Restorative Justice. February 2021. Material no publicat.

- Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores. Boletín Oficial del Estado núm. 11, de 13 de enero de 2000. Recuperat de <https://www.boe.es/eli/es/lo/2000/01/12/5/con>
- Ley 4/2015, de 27 de abril, del Estatuto de la víctima del delito. Boletín Oficial del Estado núm. 101, de 28 de abril de 2015. Recuperat de <https://www.boe.es/eli/es/l/2015/04/27/4/con>
- Mika, H. & Zehr, H. (2003). Fundamental concepts of restorative justice. Restorative justice: Critical issues, 40-43.
- Moderator. Vídeo projecte “Samenspraak”. https://www.moderator.be/wp-content/uploads/2021/Moderator_Samenspraak_UK.mp4 Consultat per darrer cop el 17 d’agost del 2021.
- Olalde Altarejos, A. J. (2015). Estudio multidimensional de algunas prácticas de justicia restaurativa en el País Vasco con lentes de trabajo social (2007-2012). Universidad de Murcia. Facultad de Trabajo Social.
- Ornelas Núñez K.C (2018) Círculos de paz: una propuesta de espacio para el entendimiento, rendición de cuentas y creación de nuevas relaciones basadas en respeto y responsabilidad entre los géneros en la publicación del CONGRESO DE CONSTRUCCIÓN DE PAZ CON PERSPECTIVA DE GÉNERO. Año 1, número 1, enero 2020, CIAS POR LA PAZ A.C. Recuperat de: <https://ibero.mx/sites/all/themes/ibero/descargables/programa-genero/2020/memorias-del-2-congreso-de-construccion-de-paz-con-perspectiva-de-genero.pdf>.
- Pascual Rodríguez, E. (coord.). (2013). Los ojos del otro. Encuentros restaurativos entre víctimas y ex miembros de ETA. Ed. Sal Terrae (Santander)
- Piulachs, M. (19 d’agost de 2021) Assolir empatia i el carnet a la presó. El Punt Avui. <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/2016594-assolir-empatia-i-el-carnet-a-la-presó.html>
- Prison Fellowship International. Sycamore Tree Project: Justice and Peace. <https://pfi.org/what-we-do/repair-broken-lives/sycamore-tree-project-justice-and-peace/> Consultat per darrer cop el 16 d’agost del 2021.

- Ponència de Nick Dawson a la IX Jornada de Mediació Penal al CEJFE. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=MvL1PLINEhY>
- Ponència de Katrien Lauwaert a la IX Jornada de Mediació Penal al CEJFE. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=W6YiphRPfIU>
- Recomanació CM/Rec/2018)8 del Comitè de Ministres als Estats membres en matèria de justícia restaurativa penal. <http://cejfe.gencat.cat/ca/recerca/recce/recomanacio-cmrec-2018/> Recuperat de Servei de Mediació i Assessorament Tècnic (SMAT) (3 de maig de 2012). Recuperat de https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/content/03ambits_tematics/07infanciaiadolescencia/temes_relacionats/jornades_treball_dgaia_2012/docs_3_maig/servei_mediacio.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime (2020) Handbook on Restorative Justice Programmes. Second Edition. United Nations, Vienna.
- Vanlommel, H. and Buntinx, K. (2021) Project “Samenspraak” on restorative dialogue groups. European Forum for Restorative Justice Virtual Symposium “Restorative justice over distance”. June 2021. Material no publicat.
- Varona Martínez, Gema (2018). Justicia restaurativa desde la Criminología: Mapas para un viaje inicial. Madrid: Dykinson S.L.
- Yazzie, R (1994): Life comes from it: Navajo justice concepts. *New Mexico Law Review*, 24, 175–90.
- Zehr, H. (1990). *Changing lenses* (Vol. 114). Scottsdale, PA: Herald Press.
- Zehr, H. (2007). *El pequeño libro de la Justicia Restaurativa*. Good Books.

GLOSSARI

- **Casística.** Conjunt de casos que comparteixen unes característiques determinades.
- **Cercle de diàleg en format peixera.** Espai restauratiu segur per dialogar i analitzar una situació que genera malestar o conflicte i escoltar les diferents perspectives. Consisteix en la formació de dos cercles de diàleg, un d'interior amb els participants actius, anomenat peixera, i un d'exterior amb observadors que podran participar en el cercle principal de manera voluntària.
- **Cercles de sentència.** Mètode en el qual poden participar una pluralitat de subjectes com ara la víctima, la gent propera a la víctima, el delinqüent, la gent propera al delinqüent, el jutge, el fiscal, la policia i tots aquells membres de la comunitat interessats. Mitjançant aquest cercle, tots aquest subjectes poden parlar per entendre el conflicte i junts poden identificar els esglaons necessaris per assistir les parts i per prevenir futurs crims.
- **Comunitat.** Entorn pròxim de les parts o de l'àmbit en el qual s'ha produït el delicte, incloent persones o col·lectius que s'han vist afectades directament o indirectament per aquest.
- **Comunitat de pràctica (CoP).** Eina per potenciar la participació i la col·laboració interna.

- **Conferències de grup familiar.** Tenen el seu origen en els Family Group Conferencing, que van sorgir a Nova Zelanda. Són reunions formals mediades entre membres de la família i altres funcionaris, com ara treballadors socials i policies, pel que fa a l'atenció i protecció o amb relació al delictes penal d'un nen o adolescent.
- **Conflicte.** A l'àmbit penal, situació d'oposició o enfrontament entre persones que estan en desacord, en les quals una part en resulten danyades produint una victimització definida com a delictes.
- **Desestigmatització.** Acció i/o efecte derivat d'una intervenció restaurativa que consisteix en disminuir o fer desaparèixer actituds discriminatòries vers les parts com a conseqüència del conflicte entre elles.
- **Elements restitutius.** Diferents tipus d'accions i efectes que es deriven d'una intervenció restaurativa.
- **Empoderar.** Facilitar a una persona les eines i els mitjans necessaris per tenir més poder i capacitat per decidir i afrontar una situació conflictiva. L'acció d'apropiar-se, d'"agenciar-se" de la capacitat de prendre decisions i actuar sobre elles. L'empoderament s'obté mitjançant la comprensió i l'enfortiment de la capacitat humana intrínseca de cada part per afrontar les dificultats, compromentent-se a la reflexió, la decisió i l'acció com a actes conscients i intencionals.
- **Equip d'Atenció a Víctimes.** Professionals psicòlegs o treballadors socials que implementen el Programa d'Atenció a la Víctima a l'SMAT.
- **Equip Tècnic de Justícia Juvenil.** En el context del llibre, professionals psicòlegs, treballadors socials i educadors que implementen els diferents programes de l'SMAT.
- **Estatut de la víctima.** Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes. La finalitat és oferir, des dels poders públics, una resposta jurídica, social i reparadora del dany en el marc d'un procés penal, per minimitzar els efectes traumàtics sobre les víctimes.
- **Expedient.** Conjunt de tots els documents corresponents a un assumpte. En Justícia Juvenil és la Fiscalia de Menors qui l'obre a partir d'una denúncia.

- **Facilitador/a.** Professional de la mediació que amb la seva actitud i les seves accions fa possible un procés restauratiu.
- **Grau d'afectació.** Nivell de patiment de les parts com a conseqüència del conflicte entre elles.
- **Grups de diàleg.** Infractors/res i víctimes de delictes no relacionats que es reuneixen sota el lideratge de dues persones facilitadores amb el propòsit de reflexionar sobre temes com la victimització, el fet de cometre un delicte, la pèrdua, la culpabilitat, la responsabilitat i el concepte de restauració.
- **Imparcialitat.** Actitud professional de la persona medidora que consisteix a no prendre part en un conflicte.
- **Infractor/a.** Persona menor d'edat que, en l'expedient de Fiscalia de Menors, figura com a part investigada. En el text s'utilitzen com a sinònims: persona investigada, ofensor i victimari.
- **Jove.** Persona major de 14 anys i menor de 18 anys. S'utilitza com a sinònim de menor.
- **Justícia juvenil.** Es refereix a la legislació, normes i estàndards, procediments, mecanismes i provisions, institucions i òrgans específicament aplicables als menors delinqüents majors de 14 anys i menors de 18 anys.
- **Justícia restaurativa (JR).** És un paradigma de justícia que proposa una resposta al delicte centrada a reparar el dany causat a les persones i a les relacions. Permet a les parts implicades participar activament en la solució dels problemes resultants de la infracció penal amb l'ajuda d'una tercera persona.
- **Legitimar.** Validar la vivència i el relat de les parts.
- **Mediació indirecta.** Tipus de mediació en la qual les parts resolen el conflicte sense trobar-se.
- **Mediació víctima-autor.** Mediació entre la víctima d'un delicte i l'autor d'aquest.

- **Menor.** Persona major de 14 anys i menor de 18 anys. S'utilitza com a sinònim de jove.
- **Mesura educativa.** Sanció aplicada a un menor per un jutge de Justícia Juvenil, i que té una finalitat educativa.
- **Model Tavistok.** Model que analitza les estructures de les organitzacions tenint en compte les tasques a realitzar, les dinàmiques de les relacions humanes i els aspectes emocionals dels seus membres.
- **Neutralitat.** Actitud professional de la persona medidora que consisteix a no posicionar-se en els fets en un conflicte.
- **Ofensor.** Persona menor d'edat que, en l'expedient de Fiscalia de Menors, figura com a part investigada. En el text s'utilitzen com a sinònims: infractor, persona investigada i victimari.
- **Oficina d'Atenció a les Víctimes del Delicte (OAVD).** Servei gratuït que ofereix atenció, suport i orientació a les víctimes i persones perjudicades per un delicte.
- **Open Space.** Metodologia didàctica de caràcter participatiu, apreciatiu i auto-organitzat per generar canvis al voltant de temes clau.
- **Parts.** Persones afectades directament en un conflicte.
- **Perjudicat/da.** Persona que ha sofert el dany en un conflicte. S'utilitza com a sinònim de víctima.
- **Persona investigada.** Persona menor d'edat que, en l'expedient de Fiscalia de Menors, figura com a part investigada. En el text s'utilitzen com a sinònims: infractor, ofensor i victimari.
- **Pràctiques restauratives.** Tipus d'intervencions que segueixen els principis de la Justícia Restaurativa.
- **Prescripció dels fets.** Extinció de la responsabilitat penal pel pas d'un temps determinat per llei.

- **Principi d'intervenció mínima.** La intervenció des de la justícia penal no pot ser totalitzadora i ha d'evitar la multiplicitat de les intervencions.
- **Principi de proporcionalitat.** La mesura proposada al/la menor no pot superar ni ser més greu que les penes del Codi Penal aplicables pel mateix fet si el menor hagués estat major d'edat penal.
- **Procés reparador / restauratiu.** Conjunt de les diferents accions, dins de l'àmbit de la justícia restaurativa, que es fan per reparar el dany causat.
- **Programa Compartim de gestió del coneixement.** Iniciativa del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia), per crear entorns de treball col·laboratiu que apropin les persones al voltant d'oportunitats de millora o de resolució de problemes de la seva feina quotidiana.
- **Programa de mediació-reparació.** Programa de l'SMAT que emmarca les diferents intervencions restauratives que permet la llei.
- **Reparar.** Posar remei a un mal, desagreguar una ofensa com a resultat d'un conflicte. S'utilitza com a sinònim de restaurar.
- **SMAT.** Servei de Mediació i Assessorament Tècnic, depenent de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil (Departament de Justícia).
- **Viabilitat.** Condició necessària de cadascuna de les parts i de les característiques del conflicte que fa factible una intervenció restaurativa.
- **Víctima.** Persona que ha sofert el dany en un conflicte. S'utilitza com a sinònim de perjudicat/a.
- **Victimari.** Persona menor d'edat que, en l'expedient de Fiscalia de Menors, figura com a part investigada. En el text s'utilitzen com a sinònims: infractor, ofensor i persona investigada.
- **Victimari substitutori.** Persona que ha comès un delictes i que pot actuar en un procés restauratiu com a infractor/a davant d'una víctima d'un delictes diferent.

- **Victimització.** Procés en el qual un subjecte passa a ser víctima d'un delicte, o bé també s'augmenta o es perpetua la vivència de víctima.
- **Wagga Model.** Procés en el qual s'aborda tant l'impacte del delicte en la víctima com els antecedents i els motius del delinqüent, en el context de la comunitat del delinqüent i de la víctima.
- **World Café.** Procés de conversa humana, càlida i significativa que permet a un grup de persones dialogar entorn a preguntes poderoses, per generar idees, acords i camins d'acció creatius i innovadors, en un ambient acollidor i amigable, semblant al d'una cafeteria.

Aquest llibre és fruit de la pràctica d'un grup de mediadors i mediadores de justícia juvenil que treballem diàriament amb persones que han viscut un conflicte o sofert un dany. Com a professionals, facilitem processos restauratius i reparadors, amb l'objectiu de millorar el seu benestar, ja siguin persones infractores, víctimes, familiars o altres membres de la comunitat.

Conscients dels beneficis que aporta la trobada de les parts implicades a ambdues, la voluntat del col·lectiu amb aquesta publicació és ampliar aquests processos a més persones, situacions i moments; processos que fins ara, no han estat possibles per diferents motius.

En una societat on existeixen moltes víctimes fruit de situacions diverses, volem mostrar una manera d'implicar-les en la pròpia reparació i en la d'aquelles víctimes que han patit una situació similar. Visibilitzant persones que han sofert fets semblants, **la víctima substitutòria participa d'un procés restauratiu** amb una persona ofensora que no és qui l'ha danyat, fent prevenció i donant veu a un col·lectiu **com a agent de resiliència**.

Amb un títol controvertit com *Víctima substitutòria: un agent de resiliència* pretenem **empoderar a víctimes i comunitat** per aconseguir aquell protagonisme tant necessari i que tant ha defensat la justícia restaurativa.

Aquest llibre coral, gestat en reunions virtuals, surt a la llum després d'una època d'aïllament, amb l'esperança de **reforçar els vincles** danyats amb **una proposta innovadora d'intervenció**.

ISBN 978-84-18986-94

9 788418 986949